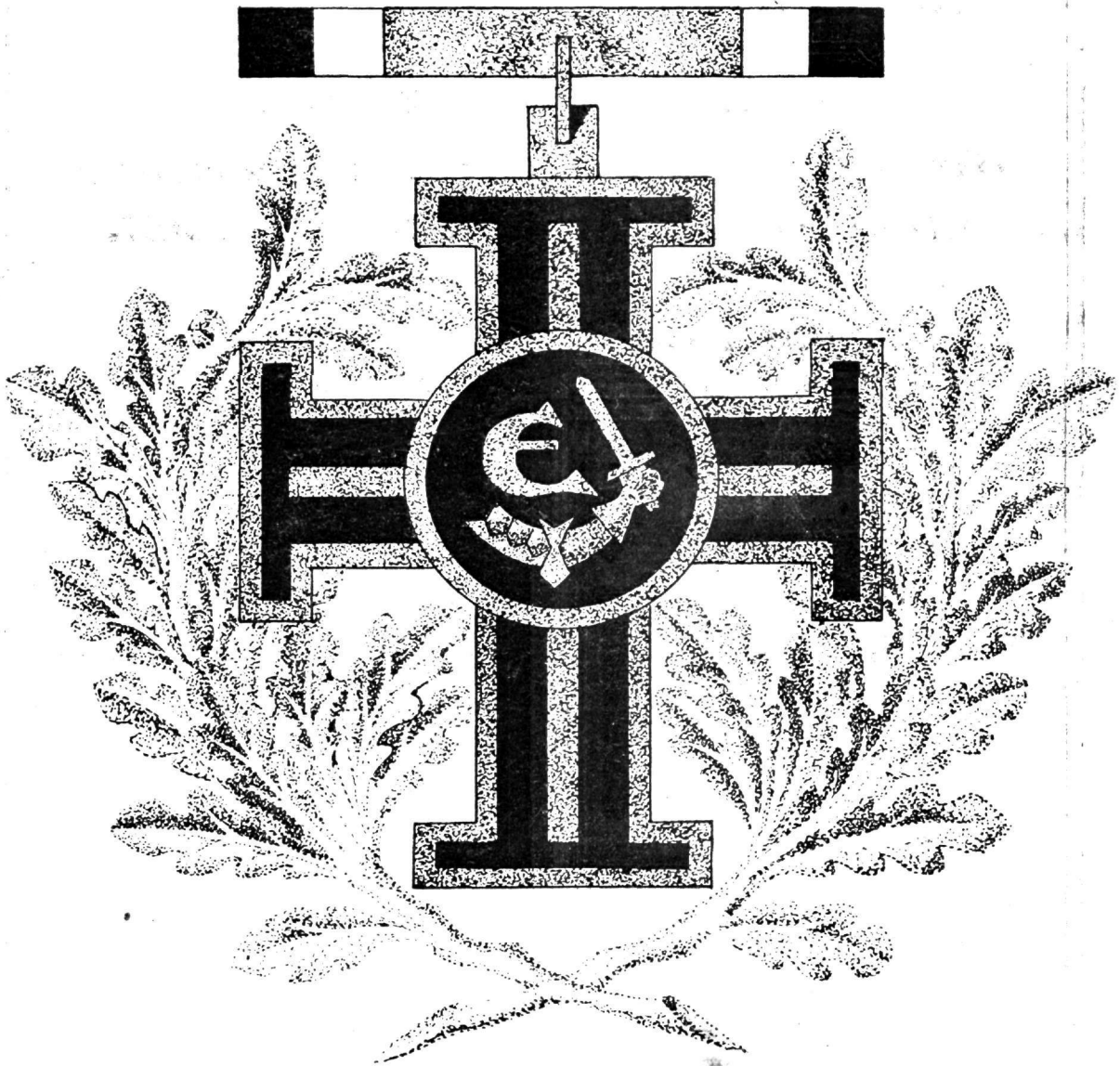
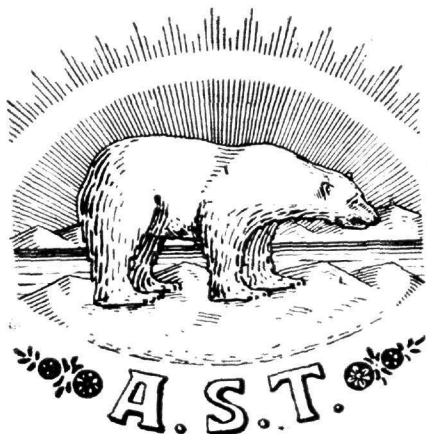

SÕDUR

XI aastakäik

Aksia - Selts

„TEXTIL”

TALLINNAS * KOPLIS

Oma vabrikud:

**Ketramis-, kudumis-, apreterimis-,
pleegitamis-, ja värvimisvabrik**

Vabriku suur- ja väikemüügifaod:

KOPLIS, Bekeri tehas 5
TALLINNAS Vene turg 1-4.
„ Paldiski mnt
„ S. Juhkentali 46.
NÕMME, S. Pärnu mnt. 46.

NARVAS, Peetri plats 8.
RAKVERES, Pikk tän. 24
PÄRNUS, Rüütli tän. 28
PETSERIS, Riia tän. 1.

Sarpinka, Schoti-ruuduline, pesu- ja käterätikuriided,
flanellid, baikad ja kõiksugu teised puuvillased riided.

Soovafmis kaup.

Lõngad käsitsi ja telgedel
kudumiseks.

Suures valikus:

Sise- ja välismaa siidi ja villa-
seid kaupu.

Müük vabriku hinnakirjade järelse.

Üheteistkümmes peatus.

M. Juhkam.

Maad on mõõdetud korrapäraselt vähemalt kaks ja pooltuhat aastat. Vanade roomlaste penikoormapostid ja teeäärased kivid, milledele ratsanikud hooste selga hüppasid, on Kesk-Euroopas paiguti ain-

nud sagedasti ka kõige suuremad unistajad. Poolilmsi ja ilmsi unistajad. Sest kui juba tunneme, et unistame, siis oleme ärkvel.

Aega mõõdetakse ikka päevadega ja

M. Juhkam
Sõjaminister.

sad tunnistused sellest, kui kaugele ulatas Rooma kultuuri mõjupiirkond. Ja endistel aegadel, kui liikumistempo oli aeglane, peatuti harilikult penikoorma postide juures. Puhati, mõeldi, unistati. Sest unistanud on inimkond ikka. Ja rahvaste kõige suuremad esitajad on ol-

aastatega, nii palju kui aega saab üldse mõõta. Ja kui kiiresti aeg ka ei lendaks, vähemalt iga aasta vahetusel peatume, puhkame, mõtleme, unistame. Iseseisvas Eestis juba üheteistkümnendat korda.

Ei kõnelda ju alati teistega, vaid sagedasti ju ainult endaga. Ja endaga veel

valjumalt kui teistega. Teistega kõneletakse sagedasti sellest, mis on neile vastuvõetav.

Maailmasõjaaegne määratu murrang tundub selgesti veel praegu. Sest ikka veel arutame, kes olime, oleme, ja mis meist saab.

Aga saad lõpuks seda, mis endist saada ja teha tahame. Mis puutub eriti üksikutesse, siis on rahvavalitsuslike riigikorra juures kõigile kõik teed lahti. Noortele muidugi veel rohkem kui vanematele. Sisuliselt pole ka harilik andekus midagi muud kui püsivus. Ja et meie kaitsevägi on üldiselt haruldaselt noor, see on meie õnn.

Kaitseväge rahuaegseteks ülesanneteks on ettevalmistamine rahva ja riigi kait-

seks, ja ühtlasi ka ajaga ja rahva üldise kultuurikäiguga sammu pidamine. Veel parem muidugi, kui kaitsevägi astub võimalikult ees. Sest näiteks Rooma hiilgeaja sõdur oli ka ühtlasi rooma kultuuri levitaja.

Nelja-viiemeheline üleolek on lihtsamelisele mehele palju kardetavam, kui kõigiti kogenenud ja karastatud sportlasele.

Üks meie vanem ja lugupeetum riigitegelane ütles hiljuti, et hea sõjamees peab olema idealist. Arvan sedasama. Aga ta võib mõnikord ka unistada. Sest juba suured unistused on midagi väärt. Ja midagi ikka neist teostub.

Tähtsam sellest, mis oleme, on see, mida otsime.

Muljeid ja mõtteid külaskäigult Latvijasse.

J. Tõrvand.

Hiljuti oli minul võimalus külastada meie liiduriiki Lätit ja tema kõrgemaid väejuhte. Ka *ennem on mul juhuseid olnud* viibida naabri juures küll ametlikult, küll eraviisil. Endised ja hiljutine kokkupuutumine meie liitlasega võimaldavad äramärgida üht-teist, mis vast huvi pakuks ka „Sõduri“ lugejatele, sest on ju need lugejad peajaslikult meie kaitsevaelased ja kaitseliitlased, kellele tuleb tarbekorral võidelda oma kodumaa eest õlg-õla vastu koos meie naabriga ja liitlasega.

Eesti-Läti kaitseleping oli vajalikuks aktiks. Kogu poliitiline olukord tänapäeval pole suurelt muutunud. Nii saadakse aru meie juures, nii saadakse aru ka Lätis. Tõsi, leidub nii meil kui ka Lätis ringrondi, eriti pahempoolseid, kes eitavad Eesti-Läti liidu vajadust, nähes liitumises Venega reaals-politika tarkuse kõrgemat tippu. Ja, igauks saab „õndsaks“ oma moodi, kuid Vene „paradiisi“ tahtjaid on õige vähe. Sellepärast siis ka igakord, kui juhtub mõlemi riigi (E.-L.) tegelaste kokkusaamine, on tunda nende vahel kõigutamata usaldust ning paremat tahtmist üksteisest aru saada. Eriti aga tunnevad seda sõjaväelased mõlemilt poolt, sest nende ülesanne on lihtne, ehk küll seejuures ääretu suur — olla valmis üksmeelselt tõttama oma riikide piiridele, et lõpuni neid kaitsta. Sõjaväelased saavad üksteisest aru „poole sõna pealt“. Omavahelis-

te läbikäimistega kõvendatakse aga usaldust, mis on kui süntees naabri ja liitlase analüüsist, ja mis omakorda on alati seda sügavam, mida üksikasjalikumalt üksteist tuntakse.

Isiklikult minul on Läti armees palju häid sõpru veel ajast, mil kõik meie teenisime Vene vägedes. Kuid praegu on Lätis vastutavatel kohtadel ka juhte, keda tundma õppisin hiljem. Ja siinkohal kriipsutangi alla kõigepealt järgmist: *i s i k u d* võivad olla ühed või teised, kuid nende üle valitseb *r i i k l i k v a j a d u s*, mis annab Eesti-Läti liidule ja tema sõjavägede koostööle *i m p e r a t i i v s e i l m e*. Nii peab olema. Koos ühise minevikuga, arvestades ühise olevikuga ja nähes tulevikus ka ainult üht teed, on kadunud põhjused, mis võiksid mõjule lasta isikute *t u j u s i d*, mille allikateks on mitte riiklik kainus, vaid mitmesugused väiklased motiivid, nagu põhjendamata üleoleku tunne, enesekiitus *j n e*.

Õppides üksteist tundma, lähenedes üksteisele oma igapäevaste murede arutamisel, on koostöö vajaduse selge tundmine kõige paremaks teenäitajaks usalduse poole. Meie näeme, et naabril on oma kaitsevõimude korraldamiseks võita samad raskused, mõnikord suuremadki, kui meil. Ja kui nüüd tuletada meelde, kui suurt tahtejõudu ja püsivust on vaja meil, et saavutada ülesseatud sihte riigikaitse küsimustes, siis

lugupidamisega vaatled oma naabri saavutusi. Ja kui mõnel Eesti vastutaval juhil avaneb võimalus vaadelda Läti sõjaväe juhtide tööd ja selle tulemusi, siis valdab kohe kõva tung suruda liitlastele kätt, soovides õnne ja tänades, sest — mida tugevam on meie naaber ja liitlane, seda tugevamad oleme ka meie oma piiride kaitseks.

Sellest seisukohast tahaks allakriipsutada, et Läti rahvas on kandnud palju ohvreid, et korraldada oma riigikaitset ning Läti sõjaväe juhid on olnud asjalikult oma töö juures, võites suuri raskusi. Oleme avameelsed: Läti kaitsejõud on mõnel tehnilisel alal meist tükki maad ees. Eriti merel ja õhus. Üldiselt võib äramärkida, et vaatamata mitmetele sisepoliitilistele raskustele, on Läti kaitsejõud üks tervik ja Läti väejuhid on väeosadesse sisetutanud kindla distsipliini, mis riikliste raskuste puhul avaldab kõige tugevamat kainestavat mõju nendele, kes ei hooli Läti rahva vabadusest.

Meile, kui Läti liitlastele, on see teadmine äärmiselt tähtis. Eriti aga siis, kui saatus peaks nõudma tõsist võitlust, kus me saatuselt küsime — olla või mitte olla? Seistes trüüt õlg-õla vastu, meie kindlaminini vastame, et t a h a m e o l l a .

Eesti ja Läti poliitilise elus on minevikus nii mõndagi juhtunud, mis toidab seda pinda, kust kasvavad umbusalduse lopsakad õied. Ühtlasi on ka üldiselt teada, et naabrid pea kunagi üksteisega hästi läbi ei saa. Nii on olnud kauges minevikus, kus oli veel üksteise vahel midagi jagada.

Aga tänapäev? Tänapäev tuleb võtta kui tõsiasja, et Lätil ja Eestil pole enam midagi jagada. Kahe suveräänse ja naaberrigi vahel on raske ettekujutada soodsamat olukorda sõprusidemetel loomiseks, kui seda on Läti-Eesti olukord. Kahe rahva vahel loomulik majanduslik võitlus ei või, ei saa, ei tohi välja kutsuda teravusi, mis tooks kaasa palju negatiivset ja, võib olla, ka otsekohele kahjulikku ja ohtlikku. Mulle paistab, et poliitiliste juhtide tarkus kisub juurtega välja Eesti-Läti vahekordadest kõik idud, millistest võiksid kasvada umbusalduse õied.

Aastate jooksul on Eesti-Läti kaitsevähed vahel loodud kõige tihedam kontakt. Hoiame teda alles ja püüame veel süvendada. Muidugi, kaitsevähed üksi ei suuda levitada rahva massidesse tundmist ja arusaamist, et Läti ja Eesti saatus on kirjutatud ka edaspidi ühte raamatusse. On vaja, et kahe rahva kultuuriline läbikäimine tiheneks. Kuid raskustest peab ülesaama. On kutsutud ellu Eesti-Läti sõprusühing. Soovime, et ta töötaks intensiivselt, otsides ikka ja ikka uusi võimalusi kultuuriliseks läbikäimiseks. See töö kannaks suurt vilja mõlemi liiduriigi olemasolu kindlustamiseks. Eelduseks selle töö viljakusele tahab olla suur sõbralikkus ja lahkus, mis leiavad otsekohest väljendust vastastikutel Eesti-Läti tegelaste kokkusaamistel. Sõbralikkus ja lahkus said ka minule osaks nende paari päeva kestvusel, mis veetsin hiljuti Riias. Selle eest südamlilik tänu Läti armee juhtidele.

Tallinnas, 18. veebr. 1929. a.

Vabadusristi 10 aastat.

A. Kasekamp.

10 aastat tagasi peeti rasket võitlust meie kodumaa ja rahva vabaduse eest. Rahva paremate poegade ohvrimeelsust, nende ennastsalgavat vahvust, püsivust, sitkust ja suurt kohusetunnet selle võitluse jätkamises kuni võidurikka lõpuni hinnati kõrgelt. Vabadusvõitlejaist teenerikkamaid sooviti auhinnastada erilise aumärgiga. Selleks loodi 10 aasta eest Vabadusrist. Selle aumärgi I ja II liik olid määratud kas teenete või vahvuse eest Vabadussõjas. Nende väljaandmine lõppes Vabadussõjaga. Vabadusristi III liigi annetamine, mis on määratud sõjaliste

teenete eest üldse, võib ette tulla ka edaspidi. Seni on meil Vabadusriste välja andud üldse üle 3000 tk., sellest arvust vabariigi kodanikkudele on annetatud üle 2000. Vabadusrist on annetatud nendele, kes meie kaitsevähed Vabadussõjas moodustasid kandvama jõu ja kelle peale võib kindlaid lootusi panna ka tulevikus. Vabadusristi tähtsust aitab suurendada see asjaolu, kas need 2000 kavaleri on organiseeritud või mitte.

Vabadusristi omanikkude organiseerimise tarvidus ei kerkinud kohe esile risti asutamise ega selle väljaandmisega,

vaid see mõte tekkis hiljem. Esimest korda tõstetakse see küsimus üles Tartus. 1923. aastal luuakse seal Vabadusristi Vendade kohalik ühendus, registreeritakse põhikiri, muretsetakse oma lipp, avatakse Vabadusristi Vendade surnuaed (vabadusristi kavaleride ja nende perekondade matmiseks) jne. 1925. a. tekib mõte muuta Tartu Vabadusristi Vendade organisatsioon üleriiklikuks ja asutada selle juure teistes maakondades osakonnad. Ühtlasi laiendatakse ühingu tegevuse eesmärke sõjateaduse levitamisel ja riigikaitse tarviduse selgitamise suhtes.

Hiljem hakabki Tartu V. V. Ühendus tegutsema üleriikliku organisatsioonina ja asub osakondade loomisele. Rööbiti Tartu V. V. Ühendusega tekivad ka mõned teised samasugused organisatsioonid, kuid mitte osakondadena, vaid iseseisvate koondustena. Nii tekib 1924. a. Viljandis „Sakalamaa Vabadusristi Vendade Koondus“, kes pole kõigiti päri Tartu V. V. Ühenduse põhikirjaga, vaid loob endale uue põhikirja. Nõnda tekib 1924. a. juba 2 iseseisvat organisatsiooni. 1926. a. asutatakse Vabadusristi Vendade Ühendus ka Narvas, kuid siin juba Tartu ühenduse osakonnana. Hiljem luuakse V. V. osakondi ka mujal. Sarnane seisukord Vabadusristi Vendade organisatsioonide loomisega polnud mitte päris sirgjooneline. Tartu luges end küll ülemaalseks keskorganisatsiooniks, kuid paralleelselt temaga tekkisid ka teised iseseisvad V. V. organisatsioonid, mis Tartu ülemaalse seisukoha küsitavaks tegid.

Sellesse seisukorda tõi selguse 6. mail 1928. a. Tallinnas ärapeetud Vabadusristi Vendade erakorraline koosolek ülemaalse Vabadusristi Vendade Ühenduse loomiseks asukohaga Tallinnas. Selleks olid vastavad eeltööd tehtud, sellekohane põhikiri kokku seatud, missugune sellel koosolekul läbi vaadati ja vastu võeti. Koosolekul vastuvõetud põhikirja § 1. seab Vabadusristi Vendade Ühendusele järgmise eesmärgi:

„Koondada enese ümber Eesti riikliku iseseisvuse alusel seisvaid Vabadusristi kavaleri koostöökseks Vabadusristi presitiži kõrgel hoidmiseks ja üksteise vastastikuseks toetamiseks, jäädes truuks Vabadussõja aadetele.“

Selle eesmärgi kohaselt võetakse töökavasse riikliku iseseisvuse ja rahvaliku omakultuuri tähtsuse ja nende kaitsmise vajaduse selgitamine, kaitseväge vastu hu-

vi äratamine, Vabadussõja mälestuste jäädvustamise kaasaaitamine, side loomine Vabadusristi kavaleride vahel, eneseohverdamise tahte kasvatamine ja omavaheline materiaalne ning moraalne toetamine. Nagu sellest näeme, on V. V. Ühendus seadnud endale üles kõrged eesmärgid ja laialdase tegevuskava, mille teostamine nõuab Vabadusristi kavaleride laiaulatuslist osavõttu, üleriiklist organisatsiooni. Ülalnimetatud V. V. Ühenduse erakorralisel koosolekul Tallinnas pandi üleriiklikule organisatsioonile alus, mille teostamisele asuti kohe peale vastuvõetud põhikirja kinnitamist.

26. juunil 1928. a. peeti Tallinnas ülemaaline Vabadusristi Vendade Ühenduse esimene volinikkudekogu koosolek, kus Ühenduse järgmised organid valiti:

1. Vanematenõukogu;
2. keskjuhatuse;
3. keskrevisjonikomisjon;
4. kõrgem aukohus.

Vabadusristi Vendade Ühenduse tähtsamaks organiks on keskjuhatuse, mille ülesandeks on ühenduse esindamine, ühenduse tegevuskava, aruannete ja eelarvete kokkuseadmine, osakondadele tarviliste juhtnõuandite andmine, nende tegevuse järgi valvamine, ühenduse elu üldine juhtimine, igasugune arvepidamine, jooksev asjaajamine jne.

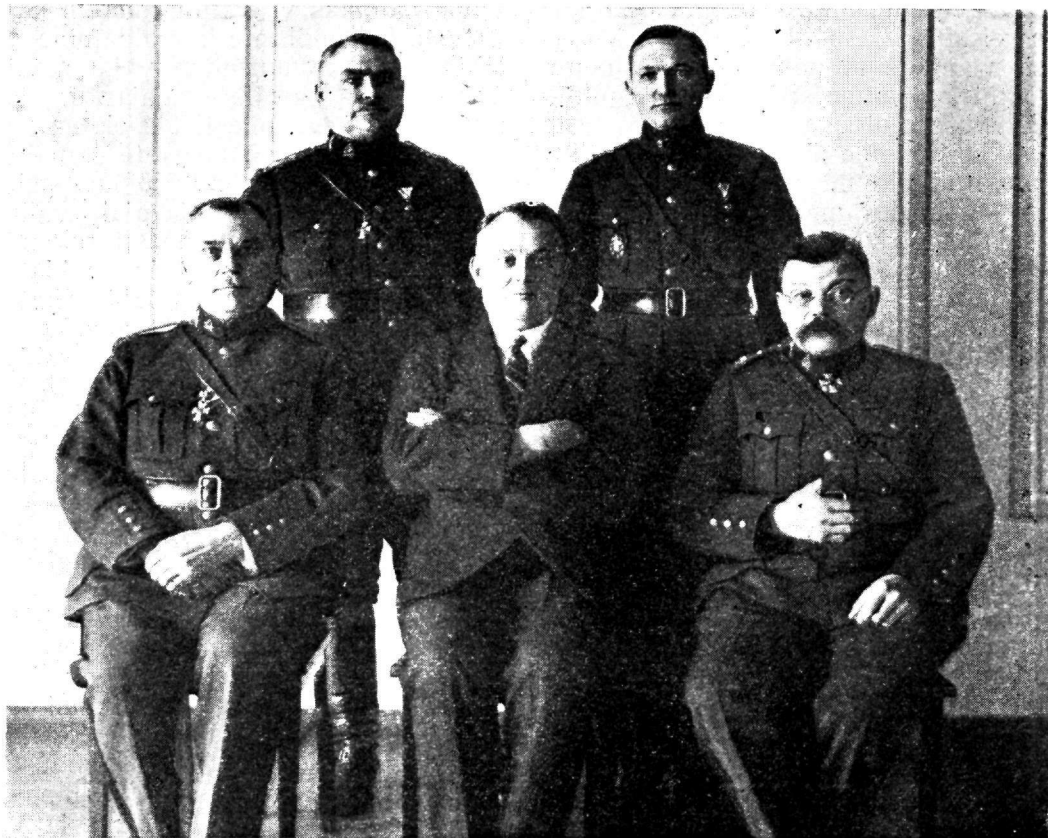
Vanematekogu on keskjuhatuse juures nõuandev asutus. Keskrevisjonikomisjon on ühenduse arve-, raamatu- ja majapidamise revideerija.

Kõrgema aukohtu lahendada on ühenduse liikmete vahel tekkinud auküsimused. Osakondade aukohtude suhtes on ta appellatsioon instants.

Vabadusristi Vendade Ühingu tema praegusel kujul on teotsenud veel õige lühikest aega, vähe üle poole aasta, missuguse aja jooksul ühendus pole suutnud veel kuigi palju teha oma eesmärkide taotlemiseks. Mõned sammud sel alal on siiski astunud.

Tuleb ära märkida, et meie Vabadusristi põhikiri on selle poolest üks omapärastest teiste riikide sarnaste ordenite statuutide kõrval, et ta risti omanikkudele miskisuguseid õigusi ei anna. Teiste seaduste alusel on Vabadusristi kavaleridele antud küll ühekordset rahalist tasu ja nad on saanud ka soodustusi maasaamises, kuid need soodustused pole seotud Vabadusristi põhikirjaga. Neil pole püsivat ega Vabadusristi meeletuletavat iseloomu.

Vabadusristi Vendade Ühenduse Keskjuhatus.

1. rida vasakult paremale: Kindral J. Unt, kindral J. Laidoner (esimees), kindral E. Põdder.
2. rida: Kindral O. Heinze, kol.-leitn. A. Kasekamp.

Seega Vabadusristil maksva põhikirja järgi ei ole niisugust külgetõmbavat omadust, nagu see on mõnel sarnasel välismaa ordenil ja sellega kaotab meie Vabadusrist suure osa sellest kasvatuslisest tähtsusest, mis temal võiks olla siis, kui tema omanikud oleks seotud teatud püsiva iseloomu omandanud soodustustega või õigustega. Nende saamiseks tekkis tarvidus praegust Vabadusristi põhikirja täiendada minimaalsete soodustuste muutsemisega seadusandlisel teel.

Selle ülesande läbiviimiseks Vabadusristi Vendade Ühenduse Keskjuhatus leidis tarviliku olevat kokku seada Vabadusristi seaduse täiendamise kava, mis käesoleval kuul ka keskjuhatuses esimehe hra kindral Laidoneri poolt riigikogule esitati. Selles põhikirja täiendamise kavas on ette nähtud vabadusristi kavaleridele järgmised õigused:

1. Kanda sõjaväe mundrit reservis ja erus.

2. Sõita riigi veo- ja liikumisvahenditel 50% hinnaalandusega.

3. Kõigis riigi ja omavalitsuste koolides vabastatakse vabadusristi kavaleride lapsed koolirahast.

4. Soovikorral võivad saada vabadusristi kavalerid maetud sõjaväe surnuaiale sõjaliste auavaldustega.

Nimetatud õigused on võetud küll väga tagasihoidlikult, kuid nad on siiski püsiva iseloomuga soodustused, on kaaluvamad kui mõni ajutine toetus ja ka nende maksimahakkamisega omandaks Vabadusrist kindlasti senisest suurema tähtsuse ja tal oleks rohkem kasvatuslist väärtust nii kavaleride endi kui kaaskodanikkude silmis. Vabadusristi populariseerimiseks, side loomiseks vabadusristi vendade vahel tõsteti üles Tallinna osakonna poolt vabadusristi vendade albumi väljaandmise küsimus. Keskjuhatus luges seda küsimust väga tähtsaks, kuid ei saanud ise selle teostamisele asuda järgmistel põhjustel: Vabadusristi kavaleridest on V. V

Ühendusse koondunud võrdlemisi väike arv. Kaugelt suurem osa vabadusristi kavalerie seisab väljaspool ühendust. Vabadusristi vendade albumis peaks esinema aga kõikide vabadusristi kavaleride pildid ühes lühikese elulooga, mispärast selle ülesande läbiviimine ühingul üle jõu käiks.

Nimetatud albumi väljaandmine kuulub aga sama ülesannete hulka nagu Vabadussõja ajaloo väljaandminegi ja on üks osa sellest tööst. Sellepärast pööras V. V. Ühenduse Keskjuhatus sõjaministri poole, et sõjaministeerium võtaks vabadusristi kavaleride albumi väljaandmise enda peale. Härra Sõjaminister oli keskjuhatusete panekuga nõus, võttes nimetatud albumi väljaandmise sõjaministeeriumi ülesandeks.

Vabadusristi kavaleride vahel side loomise, üksteisele lähenemise ja vastastikuse mõtete avaldamise võimalusi pakuvad Vabadusristi aastapäeva pühitsemised. Keskjuhatus on asunud seisukohale, et aastapäeva pühitsemised ainult aktuse korraldamisega ei anna kõike seda, mis aastapäevadelt oodetakse. Sagedasti korraldatavad aktused ühede ja samade pidukõnedega on juba ka ära tüütanud ja nendel puudub suurem külgetõmbe jõud. Vabadusristi üleriiklist pühitsemist on keskjuhatus otsustanud korraldada Vabadusristi päeva korraldamise näol. Selle päeva korraldamise mõte seisaks selles, et suvel, keskjuhatus poolt määratud ajal korraldatakse üle riigi kokku sõitnud vabadusristi kavaleridele ühine väljasõit ühele vabadussõjaaegsele lahinguväljale. Vabadussõjaaegsete lahinguväljade vaatlemine, lahingukäikude uurimine ja ettekanded nende vabadusristi kavaleride

poolt, kes isiklikult neist lahingutest osa võtsid, annaks võrratult rohkem kasu kui aktuste ja peoõhtute korraldamine. Nende lahinguväljade uurimine viiks meid jälle Vabadussõja heroilisse ajajärku, sunniks meid seda aega uuesti üle elama, aitaks kaasa vabadussõjaaegsete mälestuste jäädvustamisele ja kallikspidamistele. See kergendaks Vabadussõja ajal valitsenud põhimõtete ja aadete uuesti rakendamist sellele kasvatuslisele tööle, mida oleme kohustatud kavakindlalt läbi viima meie riigikaitse huvide kindlustamiseks.

Käesoleva aasta suvel korraldatakse niisugune Vabadusristi päev Narvas ja Narva ümbruse lahinguväljadel. Sõjaministeeriumi poolt on sel puhul vastutulekut loota korterite ja ülespidamise suhtes ja kui valitsus raudteesõidu suhtes ka kergendusi teeb, siis sarnase Vabadusristi päeva läbiviimiseks ei ole mingisuguseid raskusi ka aineliselt mitte.

Soovida jääb, et Vabadusristi Vendade Ühenduse ümber koonduks võimalikult rohkem kavalerie. Seni on vähem kui üks neljandik kavalerie koondunud osakondadesse. See on igatahes väga väike arv.

Vabadusristi Vendade Ühenduse osakondi on meil avatud seni Tallinnas, Tartus, Narvas, Viljandis, Pärnus ja Valgas. Seni pole osakondade loomisega hakkama saanud veel Võru, Rakvere ja Tapa garnisonid. Ka need maakonnad, kus garnisonid ei asu, pole suutnud veel V. V. Ühenduse osakondi avada. Vabadusristi Vendade Ühenduse eesmärgiks jääb laiendada võimalikult tihedam osakondade võrk üle maa ja koondada võimalikult rohkem nii tegev- kui toetajaid liikmeid enda ridadesse.

Vabaduse Risti.

Vabaduse Risti Vendade Ühenduse tekkimise lugu ja lühike tegevuskirjeldus 1923. — 1926. a. a. kohta.

S. Pinding, kolonel erus.

Toimetuse märkus: Toimetuse on lühendanud kol. Pinding'i huvitavat artiklit, käripides osad, mis ei ole otse seotud Vabaduse Risti Vendade Ühenduse tekkimisega.

16. aprillil 1919. aastal võeti vastu Ajutise Valitsuse poolt Vabadusristi seadus teadaandega, et asutamise päevaks tuleb lugeda 24. veebruar 1919. a., Eesti Vabariigi väljakuulutamise päev.

Aasta hiljem — 13. ja 19. jaanuaril 1920. a., kus juba võitlus lahinguväljadel oli vaikinud vaerahu tõttu, sai Vabaduse Risti põhikiri kinnitatud ja peale rahu sõlmimist 13. aprillil 1920. a. kindlaksmääratud, missugused toime pandud vägiteod võimaldavad Vabaduse Risti saada.

Vaatamata oma hilise ilmumise peale, mängis see lihtne, kulla läiketa ja kalliskivide särata ristike oma osa Vabadussõjas.

Kriitilisel hetkel, kus vaim, tiivustatud hinges leegitsevast eneseohverdamise aastest, võidu-tahega tõukab ihu tegutsema, esitab viimane oma protesti ennastalalhoidmise tungi näol, mida igakord ei sunni vaikima ka etteheiteid tegev kohuse tunne.

Vaja on, et uus tegur abiks tõttaks võitluses ennast alalhoidmise tungiga, ja see on meeletuletus, et üldsuse heakäekäik on tähtsam üksiku indiviidumi edasikestmisest, et üksiku isiku kätte on usaldatud rahva saatuse ja tema au.

Niisuguse meeletuletuse tähena mängis Vabaduse Rist võrratumat osa Vabadussõjas.

Ma võtan näiteks ainult ühe juhuse lõpmata sarnaste reast, kus tuli mul anda ühele nooremale sõbrale väga raske lahing-ülesanne. „See on võimatu,“ ütles noor sõber. Selle peale vastasin talle: „Teie asi on valida — kas a u, t ä i t e s v õ i m a t u ü l e s a n n e, või häbi tema nurjamineku puhul.“

Ta valis esimese ja sai Vägede Ülemjuhataja isikliku tänu vääriliseks, mis uuesti teda tiivustas uuteks vägitegudeks.

Vabadusristi talle rinda panna ei saanud, polnud seda veel olemas, ka siis mitte, kui hiljem see tubli mees üliirasketes võitlustes kuuli rindu sai. Tean ka ühte tublit ja vahvat väeosa, kus vaadati Vabaduse Risti peale nagu tühja asja peale. Suur oli pärast kahetsus selle alahindamise pärast, ja oli tegemist seda viga parandada. Juhtide poolt maksmapandud põhimõte: puurist peatsas vabastab sind pühama kohustuse täitmisest kodumaa vastu: Vabaduse Rist, see kohustab sind hoolitsema selle eest, et hingeline vastupidavus ja vaimline värskus ei alluks lahingus kehalisele nõrkusele — see põhimõte hoidis alal nooruse värskuse kuni Vabadussõja lõpuni ja ka pärastpoole ühes teises väeosas, kelle elu ja tegevust mul oli võimalik lähedalt jälgida.

Selle põhimõtte tõeks tunnistamine leidis nii ilusalt ja haaravalt aset Tartus 24. veebruaril 1922. a. — Vabadussõja ja Vabadusristi aastapäeval.

Nimetatud päevaks olid Tartu organisatsioonid ja seltskond otsustanud oma külalistena näha Tartus viibivaid Vabadusristi kavalere, Vabadussõja invaliide ja selles sõjas langenute omakseid.

Peale Bürgermusses seltskonnadaamide poolt rikkalikult kaetud laua järgnes rahvapidu „Vanemuises“. Selle peo avas proua Lulu Kitzberg vastava proloogiga, millele järgnes keeva vaimustusega lauldud

S. Pinding, kolonell erus.

Vabadusristi Vendade Ühenduse ellu kutsuja ja Ühenduse organiseerija Tartus.

hümn. Paremate ja kohaste paladega esinesid pr. Kitzberg-Pappeli teatrikooli õpilased, üliõpilaste segakoor, kunstnik Melnik elavate piltide seadeldusega, „Vanemuise“ kunstnikud, spordiselts „Kalev“, õppurite kunstühingu keelpillide orkester, „Vanemuise“ näitlejate selts, üliõpilaste meeskoor.

Sellel peol oli võimalik kuulda tartlaste sooja südame tuksumist Vabadussõja tegelaste vastu, tähelepanna, kui säravad suudavad olla tänapilgud, kui liigutavalt võivad kosta tänusõnad. Peost võtsid osa 128 Vabadusristi kavaleri.

See südamlük ja ennenagemata uhke vastuvõtt jäi püsima Vabadusristi kavaleride meele, ja järgmisel, 1923. aastal 24. veebruaril tulid samad mehed kokku kell 11 Tartu raekoja volikogu saali ja otsustasid valvel olla Tartu puutumatus eest organiseeritud üksusena.

Ühel häälrel otsustasid 97 kavaleri asutada „Tartu Vabaduse Risti Vendade Ühenduse“. Oma eesmärgiks seadsid: 1) täiendada oma oskust ja osavust sõjaasjanduse alal, 2) propageerida riigikaitsest osavõtu vajadust kaaskodanikkude keskel, nende aastate ja sugu peale vaatamata, 3) oma liikmete keskel kultiveerida aumehe mõistet ja 4) oma puudustkannatajate liikmetele anda moraalset ja ainelist toetust. Valisid ajutise Juhatus Ühenduse põhikirja väljatöötamiseks ja otsustasid juba 11.

märtsil 1923. a. uuesti kokkutulla põhikirja kava läbiharutamiseks. Koosolekult läksid kavalerid paraadile, nende rinda ehtisid Naisseltsi liikmed roheliste oksakestega, truuduse sümbooliga.

Juba jälle oli Tartu seltskond katnud rikkaliku laua garnisoni kasiinos ja Vabadussõja tegelasi — Vabadusristi kavaleri, invaliide ja langenute omakseid teenisid seltskonnadaamid kaunites Eesti rahvariie-tes.

Kindral Laidoneri tervitustelegramm pani uuesti kõrgelt loitma kuuma armastusetule, mis igas Vabadussõjast osavõtja hinges leegitseb oma jumaldatud Ülemjuhataja vastu. Nagu eelmisel aastal Bürgermusses tervitasid ka nüüd tormilise kiiduvaldustega koosolijaid Vabadusristi kavaleride murdmata tamme Jaan Tõnissoni.

Tagasihoitud hingetõmbusega kuulatakse ta kõnet Turaani rahvaste kena tuleviku lootustest. Ta kõne kutsub välja kirjeldamata vaimustuse.

11. märtsil võetakse peakoosoleku poolt vastu ajutise juhatause poolt kokku seatud põhikirja, millesse mõni muudatus sisse kantakse. 16. aprillil samal aastal registreerib nr. 1681 all Tartu-Võru rahukogu Tartu Vabaduse Risti Vendade Ühenduse esimese põhikirja.

Sellel põhikirjal olid omad puudused. Nagu ühel koosolekul professor Paldrock tähendas, kandis Ühendus väljasurvevat ilmet, sest ainult Risti kavalerid võisid liikmeks olla, erand oli tehtud auliikmete kohta, kelleks võisid ka eraisikud valitud saada. Kui ajajooksul on V. R. kavalerid „pikaajalise puhkusele“ lahkunud puuristikese alla, siis jääb Ühendusest järgi ainult tema arhiiv. Samuti tekkis soov luua erivälismärgina sõrmuse kujul — vendluse sümbooli. Tuli vastavalt põhikirja muuta, suurendades liikmete arvu toetajate liikmetega, kes Ühenduse lipukirja ja põhimõtteid omaks tunnistavad. Neile sai välismärgina väljatöötatud rinnamärgi kavand. Toetajate liikmete ülesvõtmine vendade peresse oli mõeldud vastuabinõuna Ühenduse väljasurveusele.

Need põhikirja täiendused said registreeritud Tartu-Võru rahukogus 9. juulil 1923. a.

Edasi töötatakse välja Ühenduse lipu kavand ja valitakse lipukirjaks: „**Vaba Eestile truu surmani**“. Välismärgina avalikult esinemiseks määratakse kindlaks vastav käeside, mida toetajad naisliikmed tasuta väljaõmblevad.

Lipu soetamise 24. veebruariks 1924. a.

võtab oma peale Ühenduse liige Riigikohtu esimees härra K. Parts.

Käsile võetakse põhikirja täiendava kodukorra kokkuseadmine.

1924. a. 24. veebr. võtab Ühendus oma lipu vastu kodaniku õiguste ja õigluse kaitsva kõrgema asutise juhatajalt — Riigikohtu esimehelt härra Parts'ilt. Lipu oli väljaõmmelnud toetajate liikmete perest proua Saar.

Paraadile järgnes pidulik aktus „Vanemuises“. Saal oli kaunistatud organisatsioonide lippudega, näitelaval Vabaduse Risti Vendade Ühenduse värske lipp invaliidide ja Tartu vanemate organisatsioonide lippude keskel.

Õhtul korraldas Ühendus „Vanemuises“ peo, kus Tartu väeosade daamid täitsid lahkesti perenaiste tüütavaid kohustusi.

Aprillikuus annavad Vabaduse Risti Vennad ära oma lipuvande. Truuduse töötuse oli väljatöötanud peajasjalikult praegune kindral-majoor Jonson, toleaeagne Ühenduse abiesimees. Vande-töötuse vaatasid läbi Ühenduse auliige kindral Laidoner ja Ühenduse aukohtu liige Jaan Tõnisson. Truuduse töötuse tekst lõpeb lipukirja sõnadega: Vaba Eestile truu surmani.

9. juunil avatakse Tartus senini puuduv sõjaväe surnuaed. Vaiksem nurk sellest kalmistust määratakse Vabaduse Risti kavaleride ja nende perekondade matmiseks. Surnuaed kujutas enesest lageda välja, endise Raadi mõisa põllu. Aavamise päeval said Tartus viibivate väejuhtide, organisatsioonide esindajate ja teiste silmapaistvate tegelaste poolt kalmistule istutatud puud.

Oktoobrikuus saab Ühenduse Juhatus teada enamlaste kavatsusest uuesti orjastada Vaba Eestit. Tartus asuvad kaitseväge osad olid meeste vabastamise puhul tagavaraväkke arvuliselt niivõrt kokkusulanud, et hädavaevalt võisid kaitssta ainult sõjaväe varustuse ladusid.

Korrarikkumise ärahoidmiseks linnas suutis ainult ratsarügement osa oma vapradest husaaridest määrata. Arvesse tuleb võtta, et tänavavõitluse tekkimisel on see väeliik kõige ebakohasem. Kaitseliitu polnud olemas. See organisatsioon oli laiali valgunud, tema relvad laos kindla luku taga. Seisukord oli äärmiselt tõsine ja väljapääsute leidis Vabaduse Risti Vendade Ühendus. Tema võttis linna julgeoleku organiseerimise oma kätte. Väeosadelt laenatud ja kaitseliidu päralt laosole-

vate relvadega organiseeris tema kaitse-salke.

Teguvõimsad ja ustavad isikud olid kokkuliidetud kaitseüksustesse, kättemääratud kaitseks tähtsamad esemed ja asutised, teostatud vastav õppus, juhtivate kohtadele määratud kogemusrikkamad Vabaduse Risti Vennad. Nii viisi oli kaitseta Tartule Vabaduse Risti Vendade Ühenduse poolt, tänu tema sügavatele sidemetele Tartu seltskonnaga, kindlustatud täieline julgeolek ja kaitsjad jäid põnevusega ootama, milles õnnestab neil jõudu proovida vastasega (Toimetuse sõrendus).

See aga jäi tulemata. Pealtnägijad tõendavad, et 1. detsembril ja eelõhtul Tallinnast Tartu saabuvad rongid said signalisatsiooniga, värviliste taskulaternatega hoiatatud, et enamlaste löögisalka ähvardavat Tartus hädaoht. Rongilt lahkumata sõitsid „löögimehed“ siis edasi...

Tartu Vabaduse Risti Vendade Ühendus oli oma pühama kohustuse Tartu kodanike vastu täitnud, ilusalt, vaikselt, reklameerimata.

1925. aastal 22. veebruaril annab kaitseosa, uutest Ühenduse poolt valmistatud käesidemetes pidulikult Peetri kirikus pühaliku truuduse vande V. R. V. lipu all, Vabaduse Risti Vendade töötuse sõnadega.

E. Vabariigi kaitseliit reorganiseeritakse. Tartus varustab ta Vabaduse Risti Vendade poolt kokkuseatud kaitse-salka relvade ja võtab teda oma peresse vastu.

1925. a. alguses tekib Juhatuses mõte Ühenduse tegevust arendada üle riigi, milleks vaja nimetust muuta, ärajättes nimetus „Tartu“ ja põhikirjas ettenäha võimalust osakondi avada Eesti Vabariigi piirides. Vastavalt muudetud põhikiri registreeritakse Tartu-Võru rahukogus 14. juulil 1925. a. nr. 1681 all. Uus ümbertöötatud ja täiendatud kodukord võetakse peakoosoleku poolt vastu 10. oktoobril 1925. a. Samal koosolekul kinnitatakse Vabaduse Risti Vendade Hoiulaenukassa ja Vabaduse Risti Vendade ja nende perekondade aineliselt toetamise reeglid. 6. detsembril võtab peakoosolek vastu Vab. Risti Vend. Ühenduse matmise-kassa ja matusepaikade soetamise reeglid. 10. oktoobril 1925. a. otsustab peakoosolek saata volitusi oma agaramatele Ühenduse tegelastele, kes üle viidud uutele teenistuskohadele, osakondi avada: major Leetsile Narva, kolonel Johnson'ile ja leitn. Sirk'ile Tallinna.

Samal koosolekul võetakse vastu otsus: 1926. a. tegevuse kava laiendada küsimuse uurimisega, kuidas organiseerida seljatanguste rahulikkude elanikkude kaitset aero-keemiliste rünnakute vastu, ja 20. oktoobril asutatakse vastav sektsioon, mis koosneb 10 Ühenduse liikmest.

Kontakti loomiseks vastava organisatsiooniga Poolas pööratakse vastava kirjaga meie sõjaväe esindaja poole Varssavis. Meie ülikooli eriteadlased tunnevad huvi asja vastu ja nendega peetakse ära 3. veebruaril ühine nõupidamine. Sellest koosolekust võtab osa ka kaitse-liidu esitajana hra E. Öpik, kes teatab, et Tartu kaitse-liit asutab sõja-keemia osakonna, sihtidega, mis kokku langevad Vabaduse Risti vendadelt loodud sektsiooni sihtidega.

See K. L. osakond olevat materjaalselt paremini kindlustatud kui seda on V. V. Ühenduse aero-keemiline sektsioon, sellepärast on üleaarne niisuguse sektsiooni loomine ja koosolijatel tuleks liituda sõja-keemia osakonnaga Kaitse-liidus.

Liitumine teostub vastaval kokkuleppel.

Huvi tõstmiseks oma liikmete keskel täpse laskmise vastu kantakse ette detsembrikuu kestvusel tõlkes major Herket-Pritshardi sneiping Prantsusmaal. Kavatseltavast küti (täpse laskmise) sektsiooni loomisest ei saa asja, vastava sisseseade ja varustuse puudumisel.

25. novembril 1925. a. võtab Juhatus üles küsimuse oma kalmistul püstitada mälestusmärki langenud kaaslastele Vabadussõjas. Peakooolekul 6. detsembril 1925. a. võetakse vastu Vab. risti vendade matmise korra ja matusepaikade korrashoidmise reeglid. 1926. a. 23. veebruaril võtab peakoosolek vastu ettepaneku, ehitada oma kalmistul Tartus, Sõjaväe surnuaial, mälestusmärk. Kevadel 1927 planeeritakse kalmistu vastavalt ümber, jaotatakse matmise platsideks (arvult kokku 48), istutatakse ilupõõsaid. Toetaja liige Suurtükiväe kapten Sobolev asub Juhatuses esindaja näpunäidete järel kavandi valmistamisele. Kavand vaadatakse läbi kunstnik Melnik'ü ja insener Orava poolt. Siis valmistab kunstnik — kapten Sobolev gipsist samba mudeli. 9. juunil algavad mullatööd, 4. juulil on nurgakivi panek, kusjuures mälestusehise pühendavad Vab. Risti Vennad oma kaaslastele, kes 1918.—1919. a. langenud Tartu, Võru, Viljandi, Valga, Petseri ja Pihkva lahinguväljadel.

Mälestussamba avamine sündis 17. oktoobril 1927 kell 1/23 p. l.

Vabadusristi Vendade Ühenduse Tallinna Osakonna tekkimine ja tegevus 1927.—1929.

Mõte — asutada Vabadusristi vendade ühingu, tekkis Tartus varsti peale Vabadussõja lõppu, ning juba 1923. a. asutataksegi seal „Vabadusristi vendade ühendus“. Kuigi see ühendus oli mõeldud ülemaalisena, ei kujunenud ta mitte sarnaseks, vaid Tartus organiseeritud Vabadusristi kavalerid töötasid peamiselt omaette ja nii kandis see ühing peaaegu kohalikku iseloomu. 1927. aastal toleaege sõjaministri kindral N. Reek'i algatusel Tartus loodud ühendust hakati ülemaalisteks organisatsiooniks moodustama. Ja tõesti, lühikese aja jooksul tekivad ühenduse uued osakonnad Pärnus, Viljandis ja Tallinnas, kuna Narvas oli osakond asutatud juba 1926. aastal.

Tolajal maksva põhikirja alusel oli ühenduse juhatus (Tartu) Tallinna osakonna asutamiseks vastava koosoleku kokkukutsumiseks volitanud kindral E. Põdder'i, kes seda ka teostas 12. juuliks 1927. a. Sellele asutavale koosolekule, Tallinnas ohvitseride keskkogu ruumides, oli ilmunud 38 Vabadusristi kavaleri, kes pärast küsimuse kaalumist võtsid vastu ühel häälel järgmised resolutsioonid:

1) „Kooslijad, Tallinna garnisonis teenivad Vabadusristi kavalerid, otsustasid asutada ühingu „Vabadusristi vendade ühenduse Tallinna osakond“.

2) „Koosolek, läbi arutades Tartu Vabadusristi vendade ühenduse põhikirja, tunnistab nimetatud põhikirja, välja arvatud § 1, Tallinna osakonnale vastuvõetavaks niivõrt, kui võrdt seda nõuab olukord ning kui võrdt see ei ole takistuseks osakonna arenemisele tulevikus.“

Peale selle valiti organiseeriv komitee, kellele tehti ülesandeks järgmine koosolek kokku kutsuda hiljemalt kahe nädala jooksul, Tallinna osakonna lõpulikuks moodustamiseks ja vastavalt põhikirjale osakonna organite valimiseks.

Nii siis 12. juuli 1927. a. koosolek pani aluse Tallinna osakonnale, missugust päeva ka tuleb lugeda „Vabadusristi vendade ühenduse Tallinna osakonna“ sünnipäevaks.

Saadud ülesande kohaselt organiseeriv komitee informeeris nüüd laiemas ulatuses Tallinnas elavaid Vabadusristi kavalere osakonna asutamisest ja kutsus kokku osakonna esimese peakoosoleku 28. juuliks 1927 ohvitseride keskkogu ruumidesse. 28. juulil peetaval koosolekul organiseeriva komitee esimees kindral-majoor Põdder tutvustas kooslijaid osakonna organiseerimise käiguga, mille järele valiti osakonna juhatus, revisjoni komisjon ja aukohus. Sellega oli lõpulikult moodustatud „Vabadusristi vendade ühenduse Tallinna osakond“.

Osakonna esimeseks juhatuses esimeheks valiti ühel häälel kindral-majoor J. Unt ja juhatuse liikmeteks: Dr. Leesment, majoor Utuste, ohv. aset. Bachmann, vanem-leitnant Klaar ja A. Susi.

Esimene juhatuses koosolek peeti 3. augustil 1927. a., kus ametid omavahel jagati järgmiselt: esimehe abi Dr. Leesment, laekahoidja vanem-leitnant J. Klaar ja kirjaotimetaja majoor Utuste. Arutades samal koosolekul maksvat põhikirja, leidis juhatus selles väga palju puudusi ja arusaamatusi ning sellepärast otsustas oma esimeseks ülesandeks võtta uue põhikirja kava väljatöötamise. Sellele tööle asudes selgus, et osakonna liige kolonel Kromel töötab juba ülemaalse Vabadusristi vendade ühenduse põhikirja kallal, mispärast astuti temaga ühendusse ja jätkati ühiselt ette võetud tööd. Peeti rida koosolekuid põhikirja kava arutamiseks — arutati teda ka teiste osakondade (Narva, Pärnu ja Viljandi) juhatuste esindajatega ühiselt, ning lõpuks veel kõikide osakondade peakoosolekutel. Tallinna osakonna peakoosolek selleks otstarbeks peeti ära 26. aprillil 1928. ning juhatuse poolt väljatöötatud põhikirja kava kiideti heaks. Sarnaselt läbitöötatud põhikirja kava esitati kinnitamiseks ülemaalsele „Vabadusristi vendade ühenduse“ peakoosolekule, missugune vastava volituse põhjal Tallinna osakonna kutsel 6. mail 1928. a. Tallinnas ära peeti. Peakoosolek pärast lühikesi läbirääkimisi kinnitas esitatud põhikirja kava ja volitas Tallinna osakonna juhatus uut põhikirja seaduslikus korras registreerima. Uus põhikiri registreeriti Siseministeriumis 5. juunil 1928. a. ja selle alusel pidas Tallinna osakond oma korralist peakoosolekut juba 20. juulil. Sellel koosolekul valitakse ümber osakonna organid, kinnitatakse eelarve 1928. a. peale jne., kusjuures osakonna juhatuse esimeheks valitakse tagasi kindral-majoor J. Unt ühel häälel ja liikmeteks: kolonel J. Vende, vanem-leitnant J. Klaar, majoor Ahman ja kapten Jõgevest.

Aukohtu esimeheks valiti kindral-majoor P. Lill, liikmeteks: kindral-majoor E. Põdder, reserv-kapten Rõuk, kolonel Pinka ja kolonel-leitnant G. Kromel.

Revisjoni komisjoni esimeheks valiti sanitar-kindral-majoor Lossman, kolonel-leitnant Laurits ja sv. am. Päit.

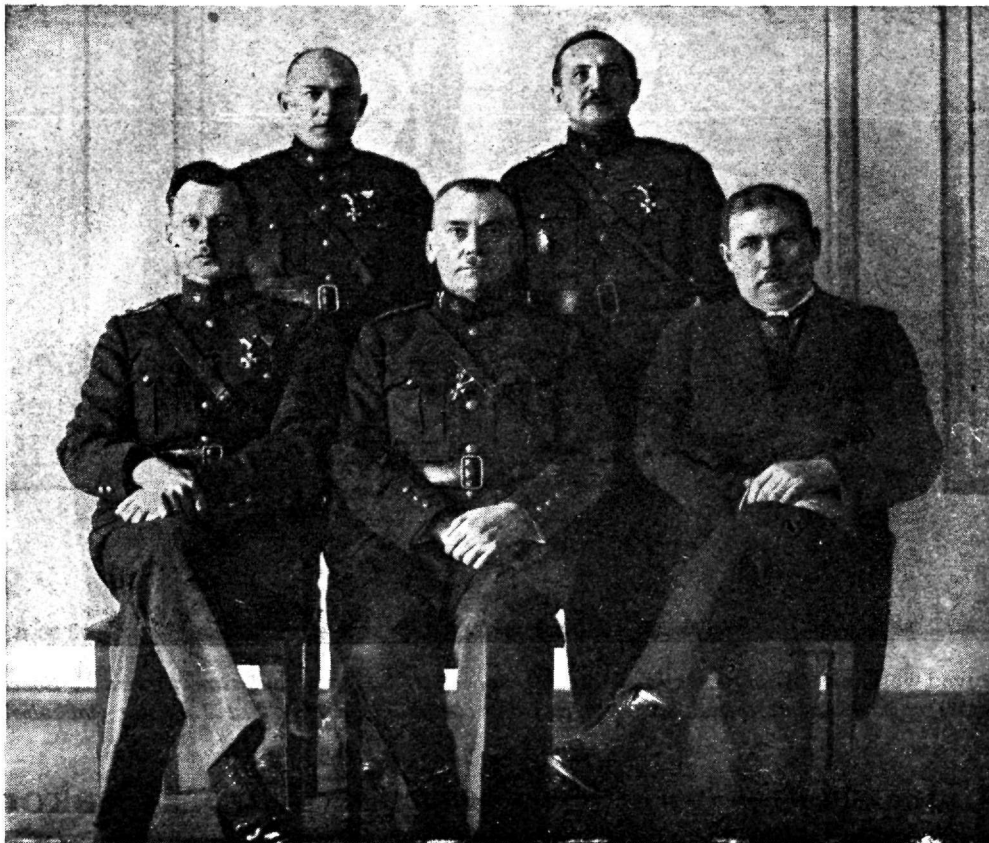
Osakonna esitajateks volinikkude kogusse valiti: kindral-majoor J. Unt, sanitar-kolonel H. Leesment, kolonel J. Vende, kolonel Trossi, vanem-leitnant J. Klaar, kapten-leitnant Grentz ja marjor Vellerind.

Pärast peakoosoleku lõppu pidas uuesti valitud osakonna juhatus ka oma esimese koosoleku, kus juhatuse liikmete vahel ametid järgmiselt jagati: esimehe abiks — kolonel J. Vende, kirjaotimetajaks — kapten Jõgevest ja laekahoidjaks vanem-leitnant J. Klaar.

Uue põhikirja maksmapanemisega saades rajatud selgele ja kindlale alusele, võttis Tallinna osakonna juhatus oma ligemasse töökavasse järgmised küsimused:

1) Võimalikult kõikide Tallinnas, Nõmmel ja Harjumaal elavate Vabadusristi kavaleride kaasa tõmbamine osakonna tegevusse.

Vabadusristi Vendade Ühenduse Tallinna osakonna juhatus.

1. rida vasakult paremale: Kol. J. Vende, kindral J. Unt (esimees), res. mer. leitn. J. Klaar.
2. rida: Kapten A. Jõevest, major E. Ahman.

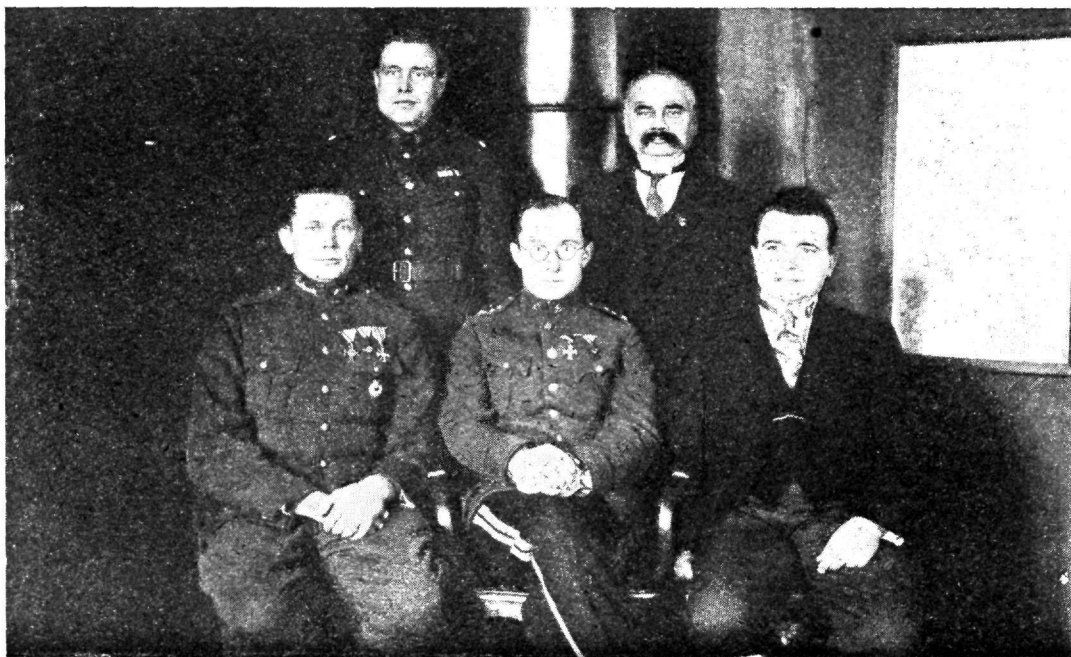
- 2) Side loomine osakonna liikmete vahel omavaheliseks tutvumiseks ja läbikäimiseks.
- 3) Vabadusristi asutamise kümnendama aastapäeva pühitsemiseks ja selle päeva mälestuse jäädvustamiseks eeltööde tegemine.
- 4) Vabadusristi vendade õigusliste huvide selgitamine ja vastavate ettepanekute tegemine keskjuhatusetele.
- 5) Ainelisse kitsikusse langenud vendade eest hoolitsemise küsimuse selgitamine.
- 6) Surma läbi lahkunud vendade matmisest osavõtmine ja nende mälestuste jäädvustamise küsimuse selgitamine.
- 7) Vabadusristi vendade albumi väljaandmise küsimuse selgitamine.

Ülalnimetatud küsimuste kallal töötas juhatus kogu möödunud aasta sügisesed kuud, pidades ära pika rea koosolekuid. Võrdlemisi lühikese aja tõttu ei läinud juhatusel korda kõiki

üllesseatud küsimusi soovikohaselt lahendada, kuid tähtsamad nendest (p.p. 3, 4, 6 ja 7) said juhatuses siiski põhjalikult läbi kaalutud ja vastavad ettepanekud keskjuhatusetele tehtud. Nagu kuulda, on ka keskjuhatus osakonna ettepanekuid tõsiselt kaalunud ja nende elluviimiseks vastavaid samme astunud.

Lõpetades sellega Tallinna osakonna tegevuse lühikest ülevaadet, võib healmeelil konstateerida, et osakonna tegevus areneb täie eduga, arvesse võttes juba seda, et osakond pidas oma asutavat koosolekut ainult 38 liikmega, kuna praegusel ajal loeb ta oma ridades juba 203 tegevliiget. Julgelt edasi sammudes tähendatud suunas võib loota, et Vabadusristi asutamise üheteistkümnendamaks aastapäevaks „Vabadusristi vendade Tallinna osakond“ võib tervitada oma koosolekutel pea kõiki Tallinnas, Nõmmel ja Harjumaal elavaid Vabadusristi vendi, ning et samaks ajaks selguvad kindlalt ka keskjuhatusete poolt astutavate sammude tagajärjed osakonna poolt esitatud küsimuste kohta.

Vabadusristi Vendade Ühenduse Narva osakonna juhatus.

Istuvad vasakult: *Kapt. J. Lepp (sekretär), kol.-leitn. G. Leets (abiesimees), hra V. Sõerd (sekretäri abi)*. Seisavad vasakult: *Veltv. K. Uhke (laekahoidja abi), hra J. Sõster (laekahoidja)*.

Vabadusristi Vendade Ühenduse Narva Osakond.

V. R. V. Ühenduse Narva osakond asutati 19. jaanuaril 1926. aastal. Avamiskoosolekust võttis osa 16 tegevliiget ja 5 toetajat liiget. Peale ühenduse sihtidega tutvunemist valitakse esimese juhatus järgmises koosseisus: esimees kindralmajor O. Heinze, abiesimees kolonel V. Marder, sekretär major G. Leets, sekretäri abi hra V. Sõerd, laekahoidja hra J. Laos ja laekahoidja abi res. kapten E. Schiffer, missugune juhatus koosseis kuni 23. veebruarini 1928. a. püsib.

Esimesel aastal pannakse pea rõhku osakonna organiseerimise töö peale ja peab tunnistama, et edukalt, sest juba 18. II. 27. on osakonnal 40 tegevliiget ja 30 toetajat liiget.

Osakonna piirideks määratakse kindlaks Narva linn ja selle ümbrus kuni Sillamäeni.

Juba esimesel koosolekul võetakse küsimus üles soetada osakonnale lipp ja asja energiliselt võttes ning toetajate liigete ainelisel kaasabil saadakse rahalistest raskustest üle ja nägus lipp õnnistatakse ja antakse osakonnale üle 23. veebruaril 1927. a.

Suuremat rõhku on juhatus pannud rahvus-

liikude ja isamaaliste tunnete süvendamisele liigete keskel, samuti pakkudes neile meelelahutusi. Osakonna poolt korraldatud traditsioonilised aastapeod on kujunenud suursündmusteks Narvale. Samuti on korraldatud loenguid linna elanikelele gaasikaitse alal.

Praegune osakonna juhatus koosseis on: esimees kindralmajor O. Heinze, abiesimees kolonell G. Leets, sekretär kapten J. Lepp, sekretäri abi hra V. Sõerd, laekahoidja hra J. Sõster, laekahoidja abi veltveebel K. Uhke.

1) Osakonnal oli 1. I. 29: 53 tegevliiget ja 31 toetajat liiget.

2) Osakonna juhatus aadress on: Narva, 1-se diviisi suurtükiväe juhatus, Rahu tän. nr. 19.

3) 24. II. 29. pühitsemise kohta on juhatusel järgmine kavatsus: juhusel kui hra K. Pätsil avaneb võimalus sõita Narva — siis korraldada aktus 22. II. 29. „Ilmarise” saalis, ja 24. veebruaril osavõtt garnisoni paraadist erilise tseremoniaga ja õhtul kontsert-ball 1-se jalaväe rügemendi ohvitseride kasiinos. G. L.

Vabadusristi Vendade Ühenduse Viljandi (Sakalamaa) osakonna juhatus.

Vasakult: *Kapt. E. Saar (sekretär), res.-kapt. J. Holland (laekahoidja), kol.-leitn. G. Kirschbaum (esimees), kapt. J. Tamm (juhatuse liige), Dr. O. Reimann (abiesimees).*

Vabadusristi Vendade Ühenduse Viljandi Osakond.

Ammu liikunud Viljandimaal asuvate Vabadusristi Vendade koondamise mõte leidis teostamist 24. veebruaril 1927. a. mispäevaks ajalehtede ja kutsete kaudu tolekordse Viljandi garnisoni ülema k. t. kolonel-leitn. K i r s b a u m'i korraldusel kõik Sakalamaa Vabadusristi vennad koondati. Sellel päeval peeti peale paraadi ära asutmise koosolek, millest osa võtsid 33 Vabadusristi kavaleri, üks Läti Karutapjate ordu kavaler ja kohalikud seltskonna esindajad linnapeaga eesotsas.

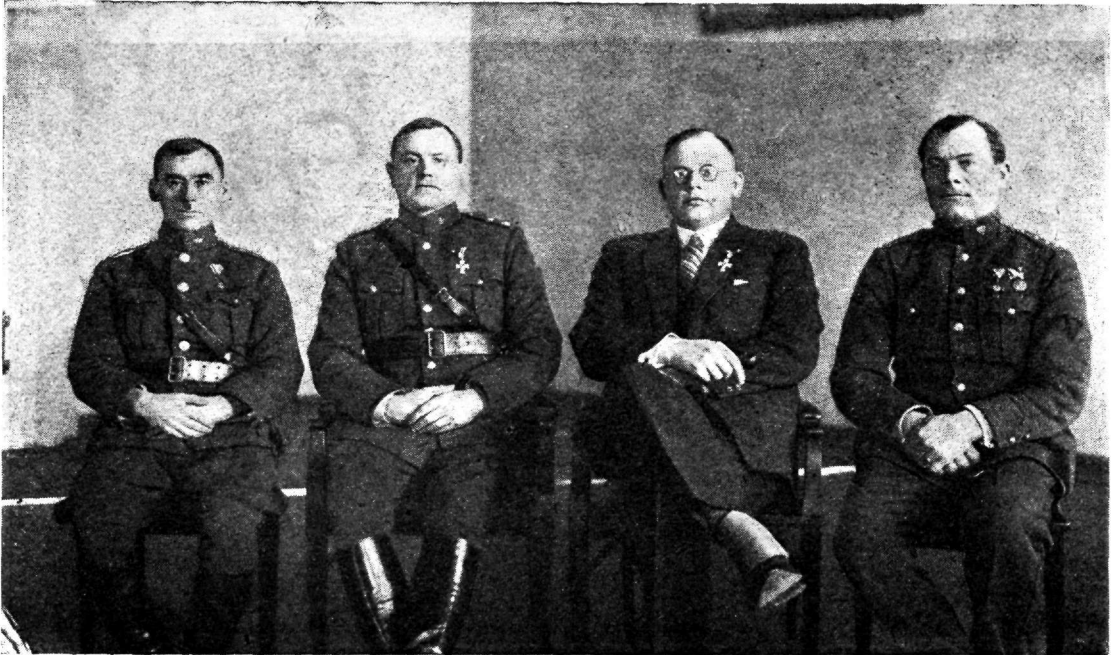
Asutamise koosolekul määrati ära tulevase tegevuse sihtjooned, valiti ajutine juhatus, kellele tehti ülesandeks põhikirja väljatöötamine, sest Tartus asutatud Vabadusristi kavaleride ühenduse põhikirja leiti mitte kõigiti kohane olevat ja määrati kindlaks nimetus: „Sakalamaa Vabadusristi Vendade koondus.“ Kohalikkude väeosade poolt oli suurtükiväe ohvitseride kasiinos valmistatud Vabadusristi Vendade jaoks lõuna ja õhtul rikkaliku sega eeskavaga pidu, mille puhas sissetulek Vabadusristi Vendade koondusele annetati. Sel-

lega olid kohalikud väeosad üksmeelselt kõigiti kaasa aidanud oma vanemate lahingveteraanide koondamisele.

Kogu järgmine aasta töötati hoolega uue põhikirja väljatöötamise alal, loodi side Pärnu ja Tallinnaga kuni lõpuks Tallinna osakonna energilisel asja edasi kandmisel valmis üleriikline Vabadusristi Vendade koondus. Sakalamaa Vabadusristi Vendade koondus muutus automaatselt Viljandi osakonnaks. Organiseerimise töö (liikmete koondamine, nende abistamine nii ka üldine selgitustöö) on edasi kestnud. Iga aasta on Vabadusepäeva, 24. veebruar, Vabadusristi kavaleride poolt ühiselt pühitsetud, millele viimasel ajal Viljandi seltskond ja eriti Naisselts ühistõunate korraldamise näol kaasa on aidanud.

Vabadusristi Vendade Ühenduse Viljandi osakond on loonud lähema kontakti kohalikkude väeosadega, eesmärgiga levitada Vabadussõja aateid. Selle eesmärgi senine taotlus on kandnud hääd vilja.

Vabadusristi Vendade Ühenduse Valga osakonna juhatus.

Istuvad vasakult: *Kapt. Awotin, major Häelme, kol.-leitn. Kursk, kapt. Miil.*

Kokkuvõtte Vabadusristi Vendade Ühenduse Valga Osakonna tegevuse kohta.

V. V. Ü. Valga osakond kutsuti ellu Keskjuhatuse usaldusmehe kindralstaabi kolonel-leitnant E. Kurski poolt 9. septembril 1928. a., mil asutamise koosolek ära peeti. Kokku oli tulnud 15 Vabadusristi kavaleri. Samal koosolekul valiti osakonna juhatus: esimeheks kindralstaabi kolonel-leitnant E. Kursk; liikmeteks major A. Häelme ja kapten K. Miil, kandidaatideks kapten V. Awotin ja reserv kapten R. S a b b e.

Ajajooksul on mõned liikmed juure tulnud ja praegusel korral on osakonnal 21 liiget.

Senini pole osakond saanud oma nooruse tõttu

erilist tegevust üles näidata. 3. veebruaril k. a. peeti ära osakonna peakoosolek. Määrati kindlaks liikmete aastamaksu suurus ja viidi läbi tarvilised valimised.

10-dat aastapäeva 24. II. 29. a. osakond otsustas pühitseda osavõtuga Valga garnisonis ärapeetavast paraadist ja ühise koosviibimisega 2. S. R. rügemendi ohvitseride kasiinos.

Vabadusristi Vendade Ühingu Valga osakonna aadress on: 2. Soomusrongide rügemendi staap, Valga.

Vabaduse Risti deviis.

„Sõdurile“ kirjutanud K. R. PUSTA, Vabariigi saadik Pariisis.

Võtame võrdluseks vanema riigi. Prantsusmaa rahvas mõtles muidugi oma suure revolutsiooni päevadel teostada selgemalt kõikide kodanikkude üheväärikkust, kui ta ära kaotas eesõigusi väljendavad ordenid. Vabariigi 1791. aasta põhiseaduse esimene artikkel määras, et igasugused rüütli ja muud ordenid, igasugused korporatsioonid ja välised aumärgid, mis eeldavad vahetegemist sündimise järele, on Prantsusmaal ära kaotatud. Asutav Kogu jättis omale õiguse, hiljem otsustada, kas asutada ühte rahvuslist aumärki, „vooruste, talendi ja teenete eest, mis on toodud riigile.“ Esiotsa

võisid sõjaväelased siiski kanda varen saadud sõjalisi aumärke. Kaks aastat hiljem keelati aga nendegi kandmine ja Vabariik hakkas oma esimese konsuli, Bonaparte, määramisel välja jagama aumööke, püsse, pasunaid ja trummisid. Niikaua kui see läks temale tülikaks ja kulukaks. Siis esitas Napoleon Rahvuskogule ettepaneku, et täidetaks 1791. aasta otsus ja asutatakse üks üldine aumärk kõigile, kui sõdurile nii ka kindralile, sõjaväelasele ja õpetlasele. Põhjendas muu seas sellega, et aumärgid on tarvilusel kogu Euroopas ja oleks see üks abinõu, et Prantsusmaad teistele riikidele lähen-

dada. „Rahvad, ütles tema, ei pea mitte püüdma rohkem iseäralikud olla kui indiviidumid. Tahtmine, ikka teisiti teha kui kõik teised inimesed, on halvaks peetud mõistlikkude ja tagasihoidlikkude (modeste) inimeste poolt.“

K. R. Pusta.

1802. aastal viis Napoleon Bonaparte Auleegioni asutamise eelnõu riiginõukogus läbi, kuigi suure osa liigete vastuseismisel ja peale pikki vaieldusi. Napoleon näitas oma kõnedes, et pole olnud ühtegi vabariiki ei vanal ega uuel ajal, kes poleks asutanud väliseid aumärke. Ei saavat ka kuidagi asutada rahvuslist aumärki ainult sõjaväelastele, sest sõdurid on vaid kodanikkude pojad ja sõjavägi on rahvas.

Sellest saadik on Prantsusmaal mitu korda muudetud riigikorda, Napoleoni Auleegion jäi aga püsima, selle välismärke tuntakse ja ihaldatakse kogu ilmas. Isegi väga demokraatlikus Schveitsis, kus on maksev aumärkide kandmise keeld ja kus on mitutuhat Auleegioni kavaleri... „Tühjad kuljused,“ öeldi juba Napoleoni ajal. „Olgu kuljused,“ vastas tema, „aga kui neid tahetakse ja nendega saab teha kangelasi? Usuliku tunde väljendamiseks on Teil vaja kultust, niisama on vaja välismärke aitude kasvatamiseks.“

Eesti Vabaduse Rist asutati autasu tähena, „andmiseks neile, kes on üles näidanud Eesti iseseisva vabariigi loomise töös silmapaistvaid ja kasulikke teenuseid kui sõjalises nii ka kodanlikes tegevuses.“ Kuna sellel on oma eri-

otstarve ja tema väljaandmise aeg piiratud teatud ajaga, nimelt Vabariigi loomise eest võitluse lõpetamisega, siis ei kuulu meie Vabadusrist õieti ordenite liiki, samuti kui sõja ja muud medalid. Võrdluseks võiks siiski nimetada Kreeka Võitluse ordeni, mis asutati 1829. aastal Kreeka iseseisvuse võitluse ajal ja millel oli vaid kaks klassi. Hiljem lõpetati selle aumärgi väljajagamine, nagu seda tehti ka Eesti Vabadusristiga.

Võib olla, on meie Vabadusristi väljaandmine lõpetatud liiga vara, enne kui ta sai täita temale seatud ülesandeid. Nii on Vabadusrist 16. aprilli 1919. aasta seaduse järele määratud autasu täheks kui üksikutele isikutele, nii ka väeosade üksustele ja seltskondlistele asutustele, kes võivad annetatud Vabadusristi ehk selle kuju paigutada oma lippudele, pitsatitele jne. 1920. aasta 19. jaanuari seadus tühistas aga eelmise ja mainib vaid eestlasi ja välismaalasi. Tegelikult on „asutustest“ saanud Vabadusristi vaid kangelaslik Verduni linn (1. liigi, 1. järgu). Väeosa üksustele pole nende ridade kirjutaja teades meie vahvusmärki määratud ja nii kaob Vabadusrist tarvitusele juba praeguspõlve inimestega. Meie risti kuju on õnnestunud, ta on suurtuguselt lihtne ja äratab väljas üldist tähelepanu. Tema haruldus tõstab teadagi veel selle väärtust. Nii siis ei ole ka Vabariigi valitsused kahelnud meie lihtsat ristikest annetada kroonikandjatele ja teistele riigipeadele kui ka lihtsatele kodanikkudele, väejuhtidele, poliitikutele, diplomaatidele ja kirjanikkudele, kellel oli teeneid meie Vabariigi ees. Tuletame meele, et Vabadusristi kavaleride üldarvust — 3199 — on riste määratud 1047 välismaalasele, 17 riigist. Kõikjal, kus välisriikide märkide vastuvõtmine üldse lubatud oli, on meie risti aega vastu võetud. Kallimaks mälestuseks Vabariigi loomise suurpäevadest jääb ta aga meile enestele. Erilisi eesõigusi Vabadusristi kavaleridele pole meie seadus mitte ette näinud, kuna näit. Auleegioni ordeni kavaleridele on seaduses määratud pajukid, nende lastele kasvatusmajad, surma puhul sõjaväelised auavaldused jne. (Peale auavalduste surma puhul, ei saa välismaalased osa neist eesõigustest.) Keegi ei saa aga laita Vabadusristi Vendade Ühenduse asutamist, kui see ühendus seab oma eesmärgiks Vabadusristi prestiiži kõrgelhoidmist ja üksteise vastastikku toetamist. Kultiveerigu meie Ühendus isamaa armastust, vahvuse, suurmeelsuse ja au tundeid Vendade ja nende järeltulijate keskel — kuni Ühenduse põhikirjas ettenähtud viimse osakonna likvideerimiseni. Ja soovime, et mitte ükski need „viimsed vennad“, vaid meie kõik näeksime veel tekkivat uut ühingut, mis oma sihtidelt jatkaks Ühenduse ja Vabadusristi vendade aate teostamist. Meie risti deviis on tema nimes: E e s t i v a b a d u s !

K. R. P u s t a.

Vabariigi saadik,
Vabadusristi kavaler.

Pariisis, 5. veebruaril 1929.

Vabaduse Risti põhikirja valmimisest.

„Sõdurile“ kirjutatud

Vabaduse Risti 10. aastapäeva puhul

K. TERRAS, Riigisekretär.

Esimene seadus Vabaduse Risti asutamise kohta on vastu võetud Ajutise Valitsuse poolt 16. aprillil 1919. a.

Sellel seadusel on deklaratsiooni iseloom. Asutatakse Vabaduse Risti, kuid milline see risti on oma kuju poolest, selle kohta rüüatakse avaldada määrused eraldi. Seadus kõneleb ainult sellest, et Vabaduse Risti on kolmejärguline. Millised on aga need järjed ning milliste teenete eest annetakse Vabaduse Risti, kõik need küsimused pidid lahendamist leidma edaspidistes määrustes ja juhtnöörides. Hiljem kinnitas Ajutine Valitsus Vabaduse Risti kuju, kuid eelpoolnimetatud määrused ja juhtnöörid jäid väljatöötamata.

Selle seaduse alusel on annetatud 8 Vabaduse Risti aumärki. Kõik väljamaalastele (üks neist Verduni kindlusele). See asjaolu ei tohi meis imestust äratada, et esimesed Vabaduse Risti aumärkide saajad olid väljamaalased. Välissõprade teenete hindamine ja neile Vabaduse Risti aumärkide annetamine võis sündida ilma suuremate raskusteta juba 16. aprilli seaduse alusel. Teine asi oli oma kodanikkudega. Siin oli tarvis täpsemaid eeskirju ja juhtnööre. Kuid kahjuks maksev seadus neid ei annud.

Paratamatult tekkis tarvidus maksva seaduse täiendamiseks ja muutmiseks. 9. septembril 1919. a. esines sõjavägede ülemjuhataja ettekandega, milles avaldatakse soovi, „et seadus Vabaduse Risti kohta selles mõttes saaks täiendatud, et need isikud, kes sõjaliste teenuste eest Vabaduse Risti saavad, omandavad ühtlasi sellega ka õiguse ilma hinnata maasaamiseks, ja et ilma Vabaduse Ristita sõjaliste teenuste eest ilma hinnata maad tarvitamiseks ei saa.“ Seletusena lisatakse juure, et „sellega saaks Vabaduse Risti suure reaalse tähtsuse ja oleks vastavaks tasuks vahva võitluse eest Vabadussõjas.“

Peale selle oli sõjavägede ülemjuhataja staabi poolt kokku seatud erikava Vabaduse Risti seaduse seletamiseks, milles leidub eeskirju eestkätt selle kohta, kellele, kunas ning millist Vabaduse Risti järku võib annetada. Vabaduse Risti aumärkide

saajad on selle seletuskava järele liigitatud kolme liiki: rahvaväelased, ohvitserid (ka sv. arstid ja sv. ametnikud) ja kodanikud, kes ülesnäidanud kodanlisi teeneid. Sõja ajal võisid rahvaväelased saada ainult 3. järgu Vabaduse Risti. „Iseäraliste vägi- ja kangelastegude eest, ehk iseäraliste Vabariigile kasulikkude teenete eest“, öeldakse kavas, on rahvaväelased õigustatud saama ka 2. järgu Vabaduse Risti, kuid selle järgu Risti annetamine võib sündida peale seda, kui iseseisva Eesti Vabariigi loomise eest võitlus on lõpetatud.“ Ohvitserid võisid sõja ajal saada ainult 2. järgu Vabaduse Risti. 1. järgu Risti annetamine ohvitseridele, samuti nagu rahvaväelastele 2. järgu annetamine, võis sündida alles „peale seda, kui iseseisva Eesti Vabariigi loomise eest võitlus on lõpetatud.“ Kodanliste teenete hindamiseks lähemaid näpunäiteid ei anta, ainult konstateeritakse, et „kodanliste teenuste eest Vabaduse Risti saamiseks võivad ettepanekud tehtud saada ainult peale sõda.“ Samas kavas leidub ka punkt Vabaduse Risti nõukogu kohta, mis 16. aprilli seaduse vastavast punkti sisuliselt lahku läheb. 16. aprilli seadus määrab, et ettepanekud tehtakse nõukogule, „kes järele uurib, kas ja missuguse järgu risti vääriline teenus on.“ Seletuskava aga ütleb: „Vabaduse Risti nõukogu on õigustatud ainult otsustama, kas ettepanev on väärt nimelt selle Vabaduse Risti järgule, mida palutakse annetada, ehk mitte, aga ei otsusta mitte seda, missuguse järgu Vabaduse Risti ettepanevale tuleb annetada.“ Sõjavägede ülemjuhataja ettekande puhul tegi Vabariigi Valitsus 17. sept. 1919. a. sõjaministrile ülesandeks kokku seada seaduse kava Vabaduse Risti seaduse täiendamiseks. Sõjaministri poolt anti ettekanne ühes sõjavägede ülemjuhataja staabi poolt kokkuseatud seletuse kavaga Sõjaministeriumi kodifikatsiooniosakonna ülemale läbivaatamiseks Sõjaväe seaduste väljatöötamise komisjonis, millest võtsid osa, peale osakonna ülema lipnik K. Terras'e, ülema abi kapten Th. Käärrik, sõjaväe ringkonnakohtu esimees al.-leitn. F. Karlson, sõjaväe prokurör leitnant H. Ester, sõjaministeriumi as-

jade valitseja leitn. R. Övel ja osakonna sekretär lipnik A. Susi.

Sõjaväe seaduste väljatöötamise komisjon asus seisukohale, et Vabaduse Risti asutamise seadus vajab ümbertöötamise laiemas ulatuses: 1) seadus on mitmeti puudilik ja 2) seaduses ülesseatud põhimõtted vajavad revideerimist.

Asuti uue seaduseelnõu (põhikirja) väljatöötamisele. Esialgse põhikirja kava seadis kokku kodifikatsiooniosakonna ülem. See kava oli läbivaatamisel eelpoolnimetatud komisjonis ja vanemate sõjaväelaste nõupidamistel, kindralite Laidoneri, Sootsi ja Larka ning teiste osavõttel. Mõnesuguste muudatustega kiideti kava üldiselt heaks. Esialgses kavas jaguneb Vabaduse Rist kolme liiki: I liik — väerinnal ülesnäidatud isikliku vahvuse eest, II liik — sõjaliste teenete rist ja III liik — kodanliste teenete rist. Igas liigis on kolm järku. Siin on tegemist õieti kolme ordeniga, mis aga kannavad ühte nime — Vabaduse Rist. Milleks oli vaja siis sarnast seaduse muudatust, et ühe kolmejärgulise ordeni asemele asetati kolm kolmejärgulist ordenit? Kahtlemata oli see tingitud ainult teenete erinevusest, mis ristide annetamisega sooviti hinnata. Sõjaväljal ülesnäidatud isiklik vahvus on midagi muud, kui teened vägede juhtimisel või riigi ülesehitamise töös. Neid asju ei saa ühe mõddupuuga mõõta. See ei tähenda aga sugugi mitte seda, et üks liik teisest madalam või kõrgem. Koguni ümberpöörduvalt — need on täiesti üheväärilised ristid. Esialgses kavas oligi paragrahv — „kõik Vabaduse Risti liigid on üheväärilised; mingisuguseid eesõigusi ühel liigil teise ees ei ole.“ Hiljem kustutati see paragrahv seaduse kavast, kuid mitte sellepärast, et oleks tahetud eitada üheväärilisuse põhimõtet. Sündis see ainult seepärast, et ei peetud otstarbekohaseks ühendada kodanliste teenete ristiga maasaamise õigust. Ka liikide järjekorras võeti hiljem ette muudatus — sõjaliste teenete rist loeti esimesse liiki ja vahvuse rist — teise liiki. Motiiviks oli see, et sõjalised teened on üldise iseloomuga, need võivad haarata kogu sõjategevust, kuna vahvuse ristiga hinnatakse üksikuid vägitegusid, üksikuid sõjategevuse episoodide. Vanemate

sõjaväelaste nõupidamisel, kus see muudatus vastu võeti, oldi arvamisel, et loogiliselt on õigem esimeses järjekorras kõnelda üldise iseloomuga teenetest ja teises järjekorras — üksikutest vägitegudest. Mis siin tähtsam, ei tule sugugi kõne alla, need on kaks iseasja.

Erilist tähelepanu väärrib põhikirja kava § 1 märkus: „auste, amet, Vabadussõjas saadud haavad ja vigastused Vabaduse Risti aumärgi annetamisel mõõduandvad ei ole.“ Vabaduse Risti kõigi liikide ja järkude aumärke võisid saada vahettegemata kõik, kui ainult teened või vägiteod väärised vastavaid aumärke. Teenete hindamiseks põhikirja kava lähemaid juhtnõore üles ei seadnud. See tohiks ka arusaadav olla miks nimelt. Ainukeseks mõõdupuuks on, et teened peavad olema iseäraliselt kasulikud. Vahvuse risti saamiseks seati üles konkreetsemad tingimused. Eeskujuks oli Vene Georgi risti ordeni põhikirjad. Vabaduse Risti põhikirja kokkuseadjad püüdsid anda sellele sarnase sisu, mis pidi eeldusi looma, et Vabaduse Risti aumärke annetatakse ainult arukordsete teenete ja vägitegude eest, neid pidid saama eriti väljavalitud tõsiste teenetega sõjaväelased ja tsiviil-kodanikud.

Põhikirja eelnõus leidis aset eripeatükk — Vabaduse Risti eesõigused. Selles peatükis oli jutt õieti ainult tasuta maasaamise õigusest umbes samadel põhimõtetel, nagu seda küsimust käsitati sõjavägede ülemjuhataja ettekandes, ainult konkreetsemal kujul.

Sõjaministri poolt esitati uus põhikirja kava Vabariigi Valitsusele kinnitamiseks. Vabariigi Valitsus arutas seda kahel koosolekul, 13. ja 19. jaanuaril 1920. a., ja kinnitas selle ilma muudatusteta. Ainult eesõiguste peatükk jäeti põhikirjast välja. Oldi nimelt arvamisel, et see peatükk käsitab laiema ulatusega küsimust, mille lahendamine ilma Asutava Kogu kaasabitaval võimalik ei ole. Asutava Kogu Vanemate Nõukogu, kellele see küsimus lahendamiseks esitati, ei suutnud seda aga ka mitte lahendada. Osalist lahendamist leidis see alles Riigikogu poolt 15. veebruaril 1923. a. vastuvõetud Vabadussõjast osavõtnud sõjaväelaste autasu seaduses.

Poola-Eesti sõprusühing.

Poola-Eesti Sõprusühingu südamaid eesvõitlejaid oli ja on V. L. Evert, Poola juhtiva sõjapolitilise ajalehe „Polska Zbrojna“ peatoimetaja. See oli peatoimetaja hra Evert, kes 1928. a. 24. veebruariks, Eesti Vabariigi 10. aastapäevaks pühendas Eestile „Polska Zbrojna“ suurekaustalise erinumbri, sütitava juhtkirjaga omast sulest. „Südamete põhjas“ (V kruzy serc) oli juhtkirja pealkirjaks.

Südamete põhjas on leegitsenud sajandeid ja leegitseb nüüdki sügav sümpaatia poolaka ja eestlase vahel. Minevikus on olnud meil ühiseid rõõme ja muresid. Ka olevik ja tulevik seob mõlemaid rahvaid. Meil tuleb koos töötada ja koos võidelda oma rahvaste parema tuleviku eest.

Sarnased olid hra V. L. Everti artikli peamotiivid. Südamlikkudele sõnadele järgnesid teod. See oli peatoimetaja V. L. Evert, kelle algatusel ja kaasabil loodi möödunud (1928.) aasta lõpul artiklite vahetus „Polska Zbrojna ja „Sõdur“ vahel. „Sõdur“ on tänuga avaldanud „Polska Zbrojna“ peatoimetaja korraldusel saadetud artikleid ja vastanud jõudumööda artiklitega omalt poolt. Nüüd on meil eriline rõõm lugeda „Polska Zbrojna“ viimastest numbritest, et on asutatud Poola-Eesti sõprusühing ja selle esimeheks valitud peatoimetaja V. L. Evert. Ellu kutsutud sõprusühingut toetavad kaastööga ka Poola kõrged võimukandjad, nagu senati marsal Dr. J. Szymanski ja teisi.

V. L. Evert

„Polska Zbrojna“ peatoimetaja.

Soovime edu Poola-Eesti sõprusühingule ja õnne ta esimehele. Soovime, et sõprus, mis leegitseb rahvaste südamete põhjas, otsiks ka edaspidi ühiseid teid ja abinõusid koostööks.

Poola leegionide II brigaadi lahkumine Austria väest ja Austria-Vene rindest üleminek 15. veebr. 1918. a.

„Sõdurile“ avaldamiseks saadetud „Polska Zbrojna“ toimetuselt.

Talvel 1917/1918, mitte kaua enne seda, kui revolutsiooniline Venemaa lõpetas oma osavõtu Maailmasõjast Bresti („anektsioonideta ja kontributsioonideta“) rahuga, oli Austria sõjaväes säilinud vaid ainukene Poola väekoondis ja see oli Poola leegionide II (Karpaatide) brigaad Joseph Haller'i juhatusel. See brigaad nimetati ümber Poola abikorpuseks ja anti kindral Zelinski juhatusse. Peale ülaltähendatud väekoondise, juba 1917. a. keskpaigast alates, ei olnud enam Saksa-Austria vägedes teisi Poola väeüksusi, mis loodud Maailmasõja tekkides ja Maailmasõja aastatel olid välja arenenud Poola Joseph Pilsudski leegionideks. Suurem osa leegionidest

oma kindlameelse juhi (Pilsudski) mõju- tusel ei alistunud Saksa-Austria väejuhatuse nõuetele ja oli sellepärast inter- neeritud sõjaväe vooridesse.

1917. a. lõpul II brigaad oli üleviidud Ida-Galiitsiasse, põhjapoole Tsherno- vetši, ja asetatud mitte kaugele rindest Austria VII armee raiooni, ühe selle ar- mee väekorpuse ülema käsutusse. Sel- lest ajast II brigaadi meeleolus tõuseb esile soov ühineda Vene territooriumil, Bobruiskis, kindral Dowbor-Mus- nitskilt vormeeritud Poola väekorpu- sega. Juba 1917. a. lõpul II brigaadi ohvitserkond on haaratud mõttest ühi- neda Dowbor-Musnitski korpusega ja valmistab plaani ühendamise läbiviimi- seks.

See II brigaadi püüe Vene territooriumile peale oktoobri-revolutsiooni on tähelepanuvääriv, ja nimelt: Poola legionide II brigaad säilus, sellele vaatamata, et ammu oldi pettunud lootustes Poola uuestisünnis Saksa ja Austria abil. Mõisteti väga hästi, et Saksa ja Austria sõprus poolakate vastu, 1916. a. alates, oli vaid selleks, et paremini ära kasutada Poola tagavarasid kui inimestes nii materjalis. Kannatati kõik ainult selleks, et alal hoida omapärast ja ainu-kest Poola väekoondist: II brigaad pidi andma tulevasele Poola armeele kaadri. Ja see fakt, et II brigaad püüdis ühineda Dowbor-Musnitski korpusega Vene pinnal, on tõenduseks tema moraalsest küpsusest järgnevateks poliitilisteks sündmusteks.

II brigaad koosnes kahest jalaväe, ühest ulaanide rügemendist ja väikesest suurtükiväe üksusest. Rügemendid olid asetatud laiali, umbes 20—40 km rindest. Brigaad, sellisele laialisele asetusele vaatamata, elas siiski ühiste soovide ja mõtetega ja seda tänu ohvitserkonnale.

Nagu eelpool tähendatud, 1917. a. viimastes kundes valmib ohvitserkonnas lõpulikult mõtte lahti lüüa Saksa-Austria väest. Sõdurikond toetab seda mõtet täiesti. Mõtte teostamist soodustab sündmuste käik.

1918. a. algul koonduvad Bresti — Vene, Saksa, Austria esindajad. Rahu-läbirääkimiste pikale venimise pärast jõuavad Bresti ka Ukraina esindajad, kes Saksa ja Austria mõjutusel alla kirjutavad 9. veebr. 1918. a. s e p a r a a t r a h u l e p i n g u, mille põhjal Ukraina saab omale kõik endise Holmi kubermangu. See Bresti separaatleping andis tõeke II brigaadile teotsemiseks.

Juba 13. veebr. II brigaadi avalikult lahti puhkenud käärimise põhjal sakslaste ja austerlaste vastu kindral Zeliniski kutsus kokku brigaadi ohvitseride

koosoleku. Sellel koosolekul ohvitserikond teatas kindralile omast otsusest — lahti lüüa Saksa-Austria väest ja 14./15. veebr. 1918 jooksul valmis tegevuseplaan läbiminekuks rindest.

Ametlikult korraldatakse öised õp-pused. Koondatakse selleks kõik brigaad. Ettevaatlikult tehakse käigud traattõketesse, õhitakse sild Prutijõe ja jäetakse maha suurtükid, millistele niikuinii ei oleks teisel pool (Vene pool) rinnet leidunud laskemoona. Austerlased ei kahtlustanud II brigaadi milleski. Veel 15. veebr. brigaadile antakse palk ja varustus. Ülemineku tegelik läbiviimine antakse kolonel Halleri kätte, kes, kuigi alguses kõhkles, peagi alistus brigaadi ühisele soovile.

15. veebruari ööks kõik II brigaadi üksused pidid koonduma R a r a n t s h a küla juurde selleks, et siit rindest läbi murda. See plaan teostus osaliselt, sest brigaadi kaugemal asuvad üksused hiljustusid, jõudsid kohale peale seda, kui brigaadi pea oli juba rindest läbi. Brigaadi saba sattus toibunud austerlaste kätte. Sellele osalisele ülemineku ebaedule vaatamata, oli R a r a n t s h a rindest üleminekul suur tähtsus. Ta tõmbas enesele kogu Poola seltskonna tähelepanu: Selles nähti avalikku protesti Bresti lepingute vastu. Samuti leidis see üleminek sooja vastukaja liitlaste leeris, kus juba oli käimas Poola väeüksuste vormeerimine.

Peale kõige muu II brigaadi üleminekul Rarantsha juures on suur ajalooline tähtsus: Siin väekoondis täitis oma poliitilise ülesande kui rahva aukaitsja ja kui Poola rahva poliitilise orientatsiooni õige väljendaja. Teine brigaad, murdes suhted Saksa ja Austriaga, astus ideeliselt õigele teele, sellele teele, mis talle ettenäidatud legionide juhilt Joseph Pilsudskilt.

Jozsef főherceg tabornagy:

A Világháboru amilyenek én lattam

II kötet, Budapest 1928. (Ertshertsog Joosep: „Maailmasõda, nagu mina seda nägin“. II köide, Budapest 1928; 842 lehekülge + 48 skeemi.)

Käesoleva aasta algul Ungari saatkonnalt saadeti meie välisministeeriumi kaudu Kindralstaabile Ertshertsog Joosepi ülalnimetatud teose II köide, mis ilmus juuni teisel poolel 1928. a.

Teose „Maailmasõda, nagu mina seda nägin“ I köide saadeti Eesti Kindralstaabile Ungari Kuninglikult Sõjaarhiivi juhatajalt 1927. a. algul. Teose I köite saabumisel Kindralstaapi on R. Maasing avaldanud „Sõduris“ — nr. 7/8 — 24. veebr. 1927 artikli „Ilmasõda, nagu mina seda nägin“, milles on andnud väga huvitava ülevaate Ertshertsog Joosepi teose I köitest.

„Maailmasõda, nagu mina seda nägin“ II köide algab sündmuste vaatlemisega juunist 1915, kus peale suurt võitu venelaste üle Gorlice'i juures algab viimaste üldine taandumine.

Mai lõpust (23. mail) astus Itaalia liitlaste leeri ja kuulutas sõja Austria-Ungarile. Rumeenia peab küll veel neutraliteeti, kuid nõuab selle eest suuri vastutasusid. Austria-Ungari seisukord oli raske.

Kuigi Ertshertsog Joosep vastavalt omale kõrgele seisusele avaldas siis kõikjal võidulootuseid, on ta omas päevikus juba juuni keskel 1915 märkinud: „Kui maailm on täis meie vaenlasi, siis ei jõuta ometi sõda võita.“ Sellepärast Ertshertsog Joosep on olnud ka Austria-Ungari vägede edu kõrgematel punktidel ausa rahuga suuremaid pooldajaid.

Juuni teisest poolest 1915 Ertshertsog Joosepi VII väekorpuse saadetakse Itaalia rindele. Teose II köide on peamiselt pühendatud kuulsate Isonzo-lahingute kirjeldamisele 23. juunist 1915—4. dets. 1915. Kogu selle pika võitluse perioodi Ertshertsog jaotab neljaks Isonzo-lahinguks: 1-ne — 23. juunist kuni 6. juulini, 2-ne — 18. juulist kuni 7. augustini, 3-as — 16. okt. kuni 7. nov., 4-as — 8 nov. kuni 4. dets. 1915.

Austria-Ungari VII väekorpuse juhina on Ertshertsog Isonzo - lahingutes 1915. a. kaasa teinud nende lahingute raskemad järgud, sest just VII korpus sai nois lahingutes vastutusrikkamaid ülesandeid. VII väekorpuse kuulusid peamiselt

ungarlased. See väekorpus oli esimestes Isonzo-lahingutes veel võitlusvõimas peale selle kui kaotas ca. 53.000 ca. 45.000 meest, s. o. umbes 85%.

Majors Géza de Lány.

24. jaanuaril ilmus sõjaministrile uus Ungari kaitseväge esindaja, kindralstaabi major Géza de Lány. Major Lány on varemalt teeninud Ungari kindralstaabis, Budapestis. Major Lány on endine elukutseline Austria-Ungari jalaväe ohvitser.

Ertshertsog Joosep seletab seda nähtust ungarlaste kui sõdurite kõrge kvaliteediga ja vastastikkuse usaldusega juhi (Ertshertsogi) ja talle alluvate vahel.

Käesolevad read ei suuda kaugeltki edasi anda kõiki neid poliitilisi, strateegilisi, taktikalisi, sõjapsühholoogilisi ja puhtinimlikke, kuid huvitavaid, tähelepanekuid ja kirjeldusi, rikkalikke statistilisi varasid jne., mis sisaldab Ertshertsog Joosepi „Maailmasõda, nagu mina seda nägin“ II köide. Teose teist osa lugedes, saab lugeja mulje, et autor on väljapaistev väejuht ja vaimult suur inimene.

Ungarlased kui sõdurid leidsid Maailmasõjas üldise tunnustamise ka vas-

tastelt. Ertshertsog Joosep omas teoses, kirjeldades Isonzo-võitlusi, näitab, kui kõrge on Ungari sõjamehe nii füüsiline kui moraalne väärtus lahingus.

Ertshertsog kui juht on võitnud oma alluvate südamed. Ta elab koos läbi oma võitlejate rõõme ja muresid. Teda hüüavad sõdurid „meie isa Joosep“.
E.

Vabadussõja esimesi lahinguid Narva all novembri lõpupäevil 1918. a.*)

G. Leets,
kolonel-leitnant.

1. Sõjapolitiline olukord.

Maailmasõja kaotamisega langes 11. novembril 1918. a. Saksamaal keisrivõim, millele järgnes saksa okupatsioonivõimu kokkuvarisemine Eestis. Okupatsiooniväed alustasid ettevalmistusi peatseks lahkumiseks Eestimaa pinnalt, ja samal ajal Nõukogude Venes hakati plaanitsema kommunistliku korra uuestsündi Eestis. Lahkuvate saksa vägede kannul pidid Venest Eestisse marssima kommunistlikud väesalgad, et siin nõukogude vabariiki väevõimuga ellu kutsuda.

Eesti vabariigi Ajutise Valitsuse seisukord oli äärmiselt raske. Lahkuvad sakslased ei tahtnud lõpuni täit võimu Ajutisele Valitsusele üle anda, viimasel aga puudus reaalne jõud oma tahtmist tegelikult maksma panna. Sealjuures polnud valitsusel kedagi idapiiri kaitseks väljapanna.

Oli päevaselge, et meil seisab ees sõjariistus võitlus suure Nõukogude Venemaa-ga, kui tahame näha oma kodumaad iseisiva rippumata riigina. See võitlus kohutas paljuid, nii mõnedki soovisid kompromisslahendust, kuid pääsis maksma peaministri Konstantin Pätsi energiline hüüd Ajutise Valitsuse ajaloolisel koosolekul 27. novembril 1918. a.: „Vaba Eesti rahva ja püha kodumaa kaitseks kõik mehed välja!“

Vahepeal meie idaväravail Narva all arenevad suursündmused, mis kiires tempos viivad meid Vabadussõja algusele.

2. Poolte plaanid. Sõjajõud 22-ks nov. 1918. a.

Nõukogude Vene plaanitses klassisõja tähe all, kasutades soodsat sõjapolitilist olukorda, tungida Eestisse Narva — Tallinna ja Petseri — Valga suunades, vallutades Eestimaa enne kui Eesti suudab omale korrapärase kaitseväge luua,

hävitada Eesti kaitsejõud ja kuulutada Eesti sotsialistlikeks nõukogude vabariigiks. Operatsiooni peasuunaks loeti Narva — Rakvere — Tapa — Tallinna suuna, — siin maaväed võisid tegutseda kooskõlas vene merejõududega.

Eesti vastutegevuse plaan seisis selles, et takistada kõigi abinõudega vaenlase vägede sissetungimist, kiiresti läbiviia mobilisatsioon, muretseda välismailt relvu ja sõjamoona (tarbekorral ka abivägesi) ning kui oma kaitsejõud loodud — asuda vastupealetungile ja vaenlane Eesti piiridest väljalüüa.

Novembri keskel 1918. a. kaitsevad sõjalise jõuna meie idapiiri saksa okupatsiooniväed. Narva kaitseliit alustas küll 13-al novembril organiseerimistööd alamkapten Heinrich L a r e t e i juhatusel, kuid esialgu jääb relvadeta (sakslased ei anna relvu). Alates 21-st novembrist Narvas vormeerub kolonel Aleksander S e i m a n i juhatusel „4-as Eesti rahvaväe polk“ (tolleaegne nimetus), missugune ühe nädala jooksul (sõja algus 28-al novembril) omab allpool näidatud kuju. Relvade puuduse ja varustuse puudulikkuse tõttu on 4-da jalaväe rügemendi lahingujõud esialgu piiratud. Rügement omab vaid üksikud kuulipildujad ja needki saadud sõja eelpäeval, kuna suurtükke pole eestlastel Narva kaitselõigus üldse olemaski.

Saksa väeosadest asuvad Narvas novembri kahekümnendail päevil 405-da Saksa Landwehri rügemendi osad oberst H o l z e juhatusel, kõvendatud ühe miini-

*) Allikatena olen kasutanud: 1) Andmeid sõjaväe arhiivist. 2) Lahingust osavõtjate mälestusi. 3) Alfred Vaga — Viru väerind vabadussõjas, 1923. 4) Eesti diviis — Leningrad, 1924. Nõukogude Vene väljaanne. 5) „Proletaarne revolutsioon Eestis“, Leningrad, 1927. 6) Andmeid meie ja Nõukogude Vene ajakirjandusest. 7) Lahingväljade kohapealset uurimist.

pildujate kompaniiga (9 kerget ja 3 keskmist miinipildujat), ühe pioneerkompaniiga, kahe helgiheitjaga, ühe suurtükiväe grupiga (3 väljapatareid, ühe lennuväevastase patareiga (2 revolversuurtükki 37 mm) ja kahest vagunist koosnevast soomusrongist (üks väljasuurtükki 77 mm ja kaks rasket kuulipildujat). Neist väeosadest asusid liinil — s. o. tugeva traataiaga piiratud kaevikus Narva linna idaserval, praegusest 4-da üksiku jalaväepataljoni kasarmust (endine sõjaväe haigemaja) kuni linavabrikuni, — 405-da saksa landwehri rügemendi üks laskurkompanii, üks raske-kuulipilduja kompanii (12 rasket kuulipildujat) ja miinipildujate kompanii, kuna suurem osa 405-st rügemendist oli paigutatud korteritesse Jaanilinnas, kalevi- ja linavabrikutes, Hermani kindluses, Vestervalli kasarmutes, praeguse 1-se suurtükiväe grupi patarei nr. 2. kasarmus (endine piiritusevabrik) ja üksikutes eramajades Vestervalli ja Joala tänavail. Suurtükiväe grupp asus positsioonil — üks patarei rahvaväljal, üks Kreenholmi väljal ja üks Väike-Soldino mõisa juures. Lennukite vastane patarei seisis eriplatvormidel rahvaväljal. Raudtee suunas seisis Narvajõe idakaldal 2 kaeviksuurtükki.

Helgiheitjatest oli üks paigutatud Jamburgi maantee, teine raudtee suunas. Pioneerpark asus raudtee kaubajaama raioonis.

Rügemendi staap asus Hermani kindluse juures, praeguses 1-se jalaväe rügemendi staabimajas. Ortskommandantuur oli Koidu tänaval majas nr. 2 (Orlovi maja).

Nõukogude Vene väejuhatuse koondas novembri keskel Narva suunas Jamburgi raiooni 6-da jalaväe diviisi, millesse kuulus kokku umbes 5000 meest*) ja 12 väljasuurtükki. Novembri lõpul on sinna jõudmas ka veel Eesti punased kütirügemendid ühes oma patareidega ja ratsasalgaga.

Poolte jõud, mis osa võtnud Vabadussõja esimestest lahingutest 28-dal novembril, on üksikasjalisemalt ülesloetud eespool, — rööbiti lahingute kirjeldamisega.

III. Vabadussõja eelpäevad Narva raioonis.

1. Lahing 22-el novembril saklaste ja venelaste vahel.

Nõukogude Vene väejuhatuse, olles informeeritud saksa vägede peatsest evakueerimisest Narvast ja arvates, et saksa üksused on omast revolutsioonist samal

määral lagunened ja võitlusvõimetuks muutunud kui vene väeosad ise 1917. aastal, käsutab Narva vastu 6-da diviisi üksused. 18-al novembril vene põhjaväerinna juhatus alustab pealetungi eeltöid.

Ööl 21./22. novembril märkavad saksa vahiväed, et venelaste väesalgad on tulnud erapooletu rippa. 22-se novembri hommikul kella 0630 paiku tungivad Narva kallale 46. ja 47. vene kütirügemendid**). Pealetungi toetab üks vene kergapaterei, missugune avab tule Narva linna pihta kell 0730.

Pealetungi suunaks on Narva-Jamburgi maantee. 46. ja 47. vene rügementide ahelikud liiguvad linna poole mõlemil pool nimetatud maanteest. Venelaste mürsud kukuvad Jaanlinna Jamburgi maantee ümbruskonnas ja Jaanikindluse raioonis.

Sakslased juhivad oma suurtükitele vene patarei pihta, kuna vene jalaväe osi lasevad tulla traattökete ligi ja siis avavad nende pihta läheda maa pealt tugeva kuulipilduja- ja suurtükitele. Kella 0900 ja 1000 vahel on käimas ägedam laskmine. Sakslased korraldavad vasturünnaku ja varsti on venelased löödud põgenema. Viimased kaotavad selles lahingus surnutena ja haavatutena hulga mehi (200—300). Sakslased võtavad vangi 25 venelast (nende hulgas 1 sõduririides naisterahvas) ja saavad 4 rasket kuulipildujat. Lahing lõpeb kell 1100. Eestlased sellest lahingust osa ei võta.

Ootamatult tugev vastupanu ja rängad kaotused mõjusid pealetungivatele vene rügementidele demoraliseerivalt. Nad hakkasid mässama, tulid rindelt ära, otsustasid Jamburgi relvadega oma alla võtta ja vääriiselt nuhelda sealset väejuhatust, kes neile maalinud ette pettepildi hädaohuta „jalutuskäigust Narva“. Võib omale ettekujutada seda ärevust 6-da vene diviisi staabis, kui seesugune ootamata teade Jamburgi jõudnud. Päästab seisukorra 2-ne Viljandi kommunistlik kütirügement, kes 22-ks novembriks täies koos-

*) Nõukogude Vene andmetel umbes 6000 meest — vaata „Proletaarne revolutsioon Eestis“ nr. 3 (4) — 1927, lehekülj 20.

***) Tolleaegse 2-se Viljandi kommun. kütirügemendi komissari Al. Jea andmetel „Edasi“ veergudel võtsid sellest lahingust osa veel 2-se Viljandi kommun. kütirügemendi I bataljon (vormeeritud Jamburgis septembris 1918) ja 1-ne Eesti kommun. raskepatarei. Mujal aga pole leidnud tõendusid loetletud üksuste osavõtmine sellest lahingust.

2. diviisi suurtükivägi 10. aastane.

Kolonel Georg Feofanov.

Vabadusristi I liigi 2. järgu kavaler.

2-se suurtükiväe rügemendi ülem 10. okt. 1919. kuni 1. dets. 1928.

Georg Jaani p., Feofanov sündis Pärnus 1. mail 1876. aastal. Keskkooli hariduse sai sealsamas, lõpetades gümnaasiumi. 1897. a. astus Moskva sõjakooli, mille 1899. a. noorem-leitnandi auastmega lõpetas. Teenistusse määrati 43 suurtükiväe brigaadi. 1902. a. ülendati leitnandiks. Võttis osa Vene-Jaapani sõjast Mandšurias, kus vahvuse eest ülendati alamkapteniks ja sai mitmed ordenid.

Maaülemõõta astus sama brigaadi patarei ülemana kapteni auastmes. Lahingutes ülesnäidatud vahvuse eest ülendati 1915. a. alam-polkovnikuks. 1917. a. alul määrati divisjoni ülemaks.

Eesti rahvuslike väeosade loomisel ilmus Feofanov 1918. a. jaanuari alul Eesti sõjaväe peakomitee käsutusse ja määrati 1. Eesti suurtükiväe brigaadi I-se divisjoni ülemaks, ühtlasi täitis ka brigaadiülema kohuseid kuni Saksa okupatsioonini. Okupatsiooni ajal lahkus Eestist. Vabadussõja ajal ilmus uuesti Eestisse ja 10. oktoobril määrati 2. suurtükiväe rügemendi ülemaks, missugusel kohal teenis kuni 1. dets. 1928., mil lahkus teenistusest omal soovil. Koloneliks ülendati 1920. aastal. 1927. a. alates oli kolonel Feofanov, ühtlasi ka Tartu garnisoni ülemaks.

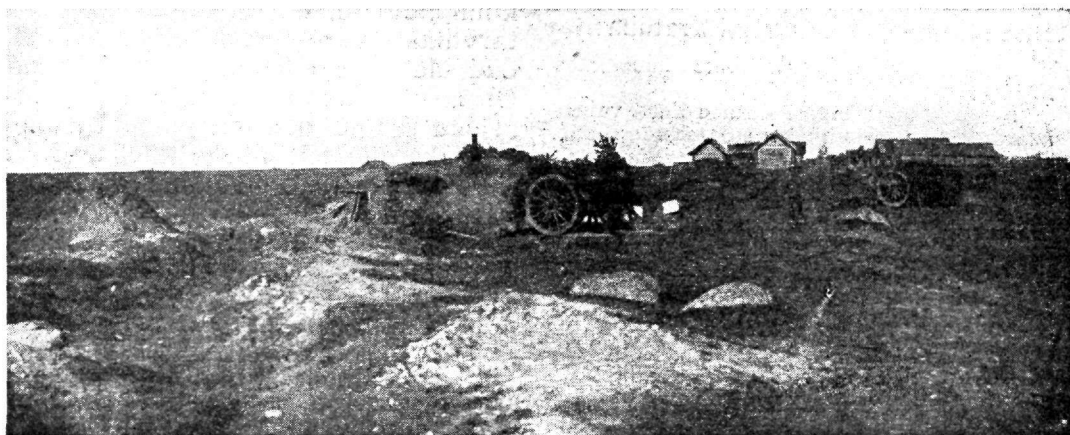
Vabadussõjas ülesnäidatud teenistuse eest on Vab. Valitsuse poolt kolonel Feofanovile annetatud I-se liigi 2. järgu Vabaduse Rist ja 75.000 senti rahalist autasu. 1928. a. annetati veel 50.000 senti autasu.

Jaapani- ja Maaülemõõdades on omanud järgmised ordenid ja aumärgid:

Püha Anna 4. järgu orden pealkirjaga „Vahvuse eest“. Püha Anna 3. ja 2. järgu ordenid lindi ja mõõkadega. Püha Stanislause 3. ja 2. järgu ordenid lindi ja mõõkadega. Püha Vladimiri 4. järgu orden lindi ja mõõkadega. Püha Georgi mõök. Püha Georgi 4. järgu rist.

Pilte Vabadussõjast.

Väljapatarei nr. 8 positsioonil Irboska juures.

seisus Jamburgi jõudnud (selle rügemendi I pataljon vormeerus septembri keskel Jamburgis, kuna rügemendi staap, komandod ja II pataljon olid vormeeritud ja asusid Leningradis), jõuab parajasti Jamburgi sillaeelsele positsioonile, kui mässulised 46. ja 47. vene rügementidest Jamburgile lähenevad. Leiab aset korrapärane lahing, mille järele mässajad saavad viljandlaste poolt löödud ja põgenevad. „Sõjasaagina“ satub võitjate kätte 5 kuulipildujat, hulk püsse, hobuseid ja muud sõjakraami. Mässumehed said punaste ratsarügemendi poolt kinnipüütud, mässujuhid vangistatud ja 23-da novembri hommikuks suudeti mäss lõpuliselt likvideerida.

Sama päeva õhtul (22-el novembril) saadab Narva saksa „Soldatenrat“ Jamburgi alljärgneva kirja:

„Täna hommikul tungisid teie väeosad Narva all meile kallale. See on needimist vääriv kuritegu. Meie tahame elada teiega rahu. Lähemal ajal lahkume meie Eestimaa. Teie oodake sisetungimise. Kuni lahkumiseni aga lööme meie kõik teie kallaletungid veriselt tagasi.

Saksa sõdurite suurnõukogu:
(allkirjad).“

Selle kirja peale saavad sakslased kolm vastust: ühe Eesti revolutsioonilise komitee käest, teise vene väejuhatuselt, kuna kolmas oli saksakeelne kihutuskiri. Vastuste sisu oli kokkuvõetult üks ja seesama: „meie ei taha oodata ja millegi ees ei peatu!“

Eesti revolutsioonilise komitee kirjas peegeldub selgesti enamlaste tegevuse eesmärk ja kavatsused, mispärast tema täieline tekst on huvitav siinkohal äratuua:

„Saksa soldatide saadikute nõukogule, Narvas.

Kaheksa kuud tagasi surusid Eesti valgekaartlased keiser Vilhelmi sõjavägede toetusel Eestimaa töörahva orjusesse. Suur hulk Eesti revolutsionääridest rändas (emigreeris) Venemaale. Nüüd, kui saksa töölisel ja soldatid suure revolutsiooni korda saatsid, kroonitud röövli Vilhelmi kukutasid ja võimu oma kätte võtsid, tuleb väljarännanud eesti proletariaat tagasi, et ühes oma orjastatud seltsimeestega mõisnikkudelt ja kapitalistidelt võimu ära võtta ja Eesti nõukogude vabariiki uuesti jalule seada. Seepärast ei saanud mitte meie kuritegu korda, kui, 22. novembri hommikul ilma ühegi püssipauguta Narvale lähenesime, vaid need, kes meie peale lasksid. Meie ei sõdi revolutsiooniliste saksa soldatitega, kellele meie vaba tagasimineku Saksamaale kindlustame, vaid meie tungime Eesti valgekaardile peale.

Kui osa saksa soldatitest — meie ootuste vastu — kodumaale tagasi tulevate Eesti tööliste, soldatite ja madruste peale laskma hakkab, oleme meie sunnitud neid Eesti proletariaadi rõhujate abilisteks pidama. Meie hoiatame, et kui laskmist korratatakse, oleme meie sunnitud suurtükkidega Narva linna need punktid purustama, kust meie väesalkade peale lastakse. Kuid meie usume, et tõsine saksa soldat, kes oma suure juhi — Karl Liebknechti — järele sammub, ei hakka oma seltsimeeste — Eesti proletaarlaste — vastu sõda pidama, vaid pöörab oma püssitiku oma klassivaenlaste — kodanluse ja mõisnikkude vastu.

Eesti revolutsiooniline komitee.“

Kirjade järele võisid sakslased otsustada, et venelased ei piirdu 22-se novembri pealetungiga. Sakslastel aga puudus tahtmine Eesti eest oma verd valada, — ühenduses maailmasõja lõppemisega ning Saksamaal puhkenud revolutsiooniga nende ülimalt sooviks oli pääseda kiiremini kodumaale.

Eesti vabariik pidi ise mõtlema oma idapiiri kaitsele. Päevakorras oli oma kaitsejõudude organiseerimine, milleks aga saksa okupatsioonivõimu politika tõttu polnud väljavaated kuigi roosilised.

2. Eesti kaitsejõudude organiseerimine Narvas.

16-al novembril Ajutise Valitsuse poolt väljakuulutatud vabatahtlikkude kokkutsumine ei annud oodatud tagajärge. Kuni mobiliseeritud regulaarväe moodustamiseni otsustati kasutada piirikaitseks kaitseliitlasi (kaitseliidu legaalsele korraldamisele „Omakaitse“ nime all ašuti oktoobris) ja kooliõpilasi. Kuid üksi kaitseliitlastega ja kooliõpilastega, — võttes arvesse nende vähest arvu, puudulikku relvastust ja kehva varustust (suurtükke, kuulipildujaid, korralikke püsse, vööri ja tarvilikku varustust ei olnud), — ei võidud ülesande edukale täitmisele mõelda. Oli tarvis kiiresti leida mõni tugevam kaitsejõud ja tuld otsusele palgata meie piirikaitseks ajutiselt, üheks kuuks, osa saksa regulaarväest. Palkamine pandi Ajutise valitsuse otsusega kindral A. Tõnisoni peale. Omis mälestustes kindral A. Tõnison jutustab selle ülesande täitmisest järgmiselt:

„Ajutine Valitsus tegi mulle ülesandeks Virumaal asuvate saksa okupatsioonivõimudega läbi rääkida, kas ei oleks nemad nõus osa mehi vabatahtlikult meie teenistusse jätta, kindla rahalise tasu eest, kuni meie oma meestest riigikaitse korraldamiseni. Arvasin, et kui tuhat vilunud lahingumeest ühes vajalike relvadega, mõnekümne kuulipildujaga ja paari patareiga ühe kuu peale abiks

saame, siis enamlased üle Narvajõe ei pääse. Astusin sakslastega kontakti. Nende volinikuks selles asjas oli kreishauptmann Naumann Rakveres. Läbirääkimistel aitasid kaasa Virumaa komissar härra T. Kalbus ja Viru maavalitsuse esimees härra M. Juhkam. Varsti oli kokkulepe valmis. Sakslased olid nõus sellest grupid, mis asus Narvas ja Narvajõe kallastel piiri kaitsel, tuhat vabatahtlikku üheks kuuks meie käsutusse jätma, ühes vajaliste relvadega, laskemoonaga ja muu sõjavarustusega. Meeste toime jäi meie kanda. Palgaks lubati sakslastele: reamehele 10, rühmavanemale 15, veltveebliile 20, leitnandile 30, hauptmannile 40 saksa marka päevas. Ajutine Valitsus kiitis tingimused heaks. Sakste siiajäamine pidi sündima iga üksiku mehe enese algatusel ja vastutusel, kohaliku ülemuse vaikal teadmisel. Ülemus oli igaks juhtumiseks mitteametlikult Berliini teatanud. Seal tuli aga kategooriline käsk: Mitte ühtki meest Eestisse jätta! Kõik välja viia! Ning viibimata! Seega oli kaup katki. Algas sakslaste kiire väljarändamine.“

Virumaa kaitseliidu ülem kolonel-leitnant N. Reek määrab Narva kaitseliidu ülemaks suurtükiväe alamkapten H. Laretei, kes 13-11 novembril asub kaitseliidu organiseerimisele. Esimestel päevadel tuleb kokku umbes 120 kaitseliitlast, — peaaesjalikult Narva keskkoolide õpilased. 405-da saksa landwehri rügemendi ülema korraldusel antakse kohalikust saksa relvade ladust kaitseliitlastele 100 jaapani püssi, piiratud arvu laskemoonaga. Samal ajal organiseeritakse kaitseliidu salgad Narva ümbruses — ligemates valdades ja Narva-Jõesuus. Vaivara vallas kogub umbes 60 kaitseliitlast alamkapten Steinmani juhatusel, Peetri vallas umbes 20 meest lipnik Nurki juhatusel ja Narva-Jõesuus 18 meest noorem-leitnant Rømmeli juhatusel.

15-dal novembril valivad Narvas olevad saksa väeosad omale sõdurite nõukogu (Soldatenrat), kelle kätte koondub kohapealne võim. Kui 405-da saksa landwehri rügemendi juhatus oli eestlaste vastu võrdlemisi heatahtlik, siis seda ei saa öelda saksa soldatite nõukogust: Esialgu lubades küll eestlastele kõigiti vastu tulla, hakkab ta tegelikult meile vastu töötama, mille tõttu Eesti kaitsejõu organiseerimine Narvas satub nüüd halvematesse tingimustesse.

18-11 novembril kohalik saksa väejuhatus teatab, et saksa väeosad püsivad Narvajõe joonel Uzdna ja Vasknarva vahel kõige enam kuni 23-11 novembrini, mille järele asuvad Uzdna-Iisaku joonele.

21-11 novembril jõuab Narva kolonel A. Seiman kolme ohvitseriga ja

2. diviisi suurtükivägi 10. aastane.

Kolonel-leitn. P. Borkmann
Praegune 2. diviisi suurtükiväe ülem.

alustab siin 4-da jalaväe rügemendi vormeerimist. Rügemendis on esialgu ainult 4 rivikompaniid ja töökompaa. Juhtivateks jõududeks määratakse: I pataljoni ülemaks — kapten Liivak (21. XI), II pataljoni ülemaks — kolonel-leitnant Kunnus (25. XI), 1-se kompanii ülemaks — alamkapten Steinman (23. XI), 2-se kompanii ülemaks — alamkapten Hinnoy (21. XI), 3-da kompanii ülemaks — alamkapten Leiburg (22. XI) ja 4-da kompanii ülemaks — alamkapten Vende (24. XI), rügemendi adjutantiks — noorem-leitnant Lents (22. XI), majanduse ülemaks — kapten Bachman (21. XI), sideülemaks — alamkapten Limberg (24. XI), relvurohvitseriks — leitnant Siir (24. XI), kortermeisteriks — sõjaväeametnik Raamot (24. XI). Narva linna komandandiks määratakse alamkapten Aalberg (25. XI).

2-el novembril sakslaste ja venelaste vahel aset leidnud lahingu järele hakkab Narva koguma eesti ohvitsera, sõdureid, kaitseliitlasi. Esimese korraliku üksusena tuleb väljaspoolt Narva Vaivara kaitseliitlaste salk — 54 meest alamkapten Steinman'iga eesotsas. See salk moodustab 4-da jalaväe rügemendi 1-se kompanii.

Iseloomustava ja ülevaatliku pildi 4-da jalaväe rügemendi komplekteerimisest annab järgmine tabel:

4-da jalaväe rügemendi komplekteerimise tabel.

Tuleku päev	Kust tulnud	Arv	K u h u m ä ä r a t u d :				
			1. k.	2. k.	3. k.	4. k.	Tõõ k.
22. XI	Vaivara kaitseliitlaste salk	54	54	—	—	—	—
23. XI	Rakvere vastuv. kom-ist	18	—	—	—	—	2
"	Jõhvi " "	4	—	4	—	—	—
"	Narva " "	25	—	25	—	—	—
24. XI	Rakvere " "	17	—	17	—	—	—
"	Jõhvi " "	2	—	—	—	—	2
"	Narva " "	3	—	—	—	—	3
25. XI	Narva " "	68	—	6	33	29	—
"	Jõhvi " "	18	—	2	4	10	2
"	Tallinna " "	13	—	10	3	—	—
"	Rakvere " "	20	—	2	9	—	9
"	Tallinna kaitseliitlaste salk	81	—	—	—	—	—
26. XI	Vaivara vallast	14	14	—	—	—	—
"	Tallinnast	57	—	—	—	—	—
"	Jõhvi ja Narva vastuv. kom-ist	6	—	—	—	—	6
"	?	1	—	—	—	—	—
27. XI	Narva vastuv. kom-ist	2	—	—	—	—	2
"	Jõhvi " "	1	—	—	—	—	1
"	Tallinna " "	2	—	—	—	—	2
"	Rakvere " "	1	—	—	—	—	1
"	Narva kaitseliitlaste salk	21	—	—	—	—	—
"	Tallinna kaitseliitlaste salk	3	—	—	—	—	—
K o k k u 431			68	66	49	39	30

Sellega enne Vabadussõja esimest päeva, perioodil 22.—27. novembril, andsid 4-le jalaväe rügemendile:

Narva	98 rahvaväelast +	21 kaitseliitlast
Vaivara vald	68 " "	
Jõhvi + Narva vastuv. kom.	6 " "	
Jõhvi vastuv. kom-ist.	25 " "	
Rakvere vast. kom-ist.	56 rahvaväelast +	141 kaitseliitlast
Teadmata kust	1 " "	

Kokku 269 rahvaväelast + 162 kaitseliitlast

Peale selle oli Narva kaitseliidus linna julgeoleku teenistuses alamkapten H. Laretei juhatusel veel umbes 150 meest.

Nagu eeltoodud tabelist näha, rahvaväelaste juurdevool rügemendi sündis väikeste gruppide ja üksikute inimeste kaupa. Korralikust õppusest ei võinud seepärast juttugi olla. Rahvaväelased did astuma lahingusse peaasjalikult nende teadmistega, mis olid neil endisest ajast.

Vabadussõja eelpäeval, 27-al novembril 1918, omas 4-as jalaväe rügement järgmise koosseisu:

Rügemendi staap ühes rügem. ülemaga	3 ohvitseri ja	— r/v
Majanduse jaoskond	6 " "	30 " "
Side komando	2 " "	1 " "
I pataljon, pataljoni ülem	1 " "	— " "
1-ne kompanii	4 " "	68 " "
2-ne kompanii	5 " "	66 " "

3-as kompanii	3 " "	49 " "
4-as kompanii	5 " "	39 " "
II pataljon, pataljoni ülem	1 " "	— " "
Narva linna komandant	1 " "	— " "

Kokku 32 ohvitseri ja 253 r/v

Peale selle, tuli 27-al novembril rügemendi veel 21 ohvitseri, keda ei jõutud kohtadele määrata. Väljaspool rügemendi koosseisu olid ka 21 ohvitseri, tulnud Tallinnast 25-al novembril ühes Tallinna kaitseliitlastega, 2 suurtükiväe ohvitseri tul-

nud 25-al novembril, 4 suurtükiväe ohvitseri tulnud 26-al novembril ja 3 suurtükiväe ohvitseri 27-dal novembril.

Sellega võisid esimesest Vabadussõja lahingust Narvas osavõtta 83 ohvitseri, 253 sõdurit ja 162 kaitseliitlast — 4-da jalaväe rügemendiga ning iseseisvalt Narva linna kaitseliit umbes 150 mehega.

Eesti väeüksused olid Narvas paigutatud korteritesse järgmiselt: 4-da jalaväe rügemendi staap asus Rahu ja Kooli tänavate nurgamajas nr. 6; kaitseliidu staap — linna raekojas, sealsamas arsenaal ja selle kaitse (Narva kooliõpilaste rühm); 4-da jalaväe rügemendi osad — Vestervalli kasarmus, kasarmus nr. 26 Vestervalli tänaval ning Jaanikindluses. Ohvitserid asusid elama praeguse linnahaigemaja barakkidesse Vestervalli tänavale lõppus (Sepa t. nr. 30—36). Loetletud ruumid polnud kuigi heas seisukorras, eriti viletsad olid Jaanikindluse kasarmud, milliseid saksa okkupatsiooniväed tarvitasid enne nende üleandmist eestlastele vangimajana.

Relvastuse puudulikkusest oli juba mai-

Pilte Vabadussõjast.

Väljapatarei nr. 10 tulistamas.

nitud, — isegi püssa ei jatkunud kõigile, rääkimata teistest relvadest. Laskemoona oli vähe. Narva relvade ladus oli sakslastel umbes 5000 vene ja 2000 jaapani püssi, umbes 1.000.000 püssipadrunit, kümned kastid käsigranaate ja palju igasugust muud sõjavarustust, kuid eestlastele lubasid sakslased selle varanduse üleanda ainult siis, kui ise Narvast lahkuvad.

Narva sõitnud suurtükiväe ohvitseridel (leitnandid H. Maim, G. Leets ja A. Tanno, noorem-leitnandid A. Rattiste, K. Terras, E. Luha, G. Nielandner ja K. Rostfeldt ning lipnik M. Grosholm) ei läinud korda sakslastelt lubatud suurtükka saada. Mitmekordsete pealekäämistega peale ütlesid sakslased lõpuks suurtükide üleandmisest kategooriliselt ära, motiveerides seda kord üteldes: „Meie vajame neid ise“, kord jälle sellega, et „Soldatenrat“ ei luba suurtükka eestlastele üleanda.

Rüetus oli sõduritel kehv, — enamalt jaolt see, millega kodunt välja tuldi. Ühtlast vormi ei olnud. Riided ja jalanõud ei vastanud sõjapidamise nõuetele külmal talvisel ajal.

Toitlustamise küsimus oli raske. Esimestel päevadel ei saadud keskasutustelt

midagi peale raha. Rügemen dil tuli omal algatusel muretseda toiduained kohapeal, milleks toleaeagne kehv Narva vähe võimalusi pakkus.

Veel 24-al novembril annab diviisi ülem kindral A. Tõnisson järgmise direktiivi kolonel Seiman'ile: ... „Teile saadetakse Tallinnast 24. XI Narva 50 ohvitseri, salk Kalevi seltsi liikmeid ja salk kooliõpilasi. Tarvitage neid kui sõjaväelist jõudu tähtsamate ülesannete täitmiseks, korra alalhoidmiseks linnas ja ligemas ümbruses. Edaspidi, rahvaväelaste polku kogumisel, annate ohvitseridele vastavad nimetused (ametid). ... Nad peavad kasarmutes koos täielikus sõjakorras olema kui reserv igaks juhtumiseks. Igal grupil peab olema oma ülem — ohvitser. Kõigi nende salkade ülemaks nimetan mina seniks alamoberst Kunnuse“.

25-al novembril Ajutise Valitsuse usaldusmees Narvas h-ra Schulbach, kaitseliidu ülem alamkapten Laretei ja linna miilitsaülem h-ra Palitser saadavad Valitsusele järgmise teadaande seisukorra üle Narvas:

„Täna, 25. novembril 1918 kell 6 õhtul saime Saksa soldatite nõukogu esimehelt Narvas, meie järelküsimise peale, suusõnaliselt järgmise ametliku teate:

1) Saksa väed lahkuvad Narvast lähema 10—14 päeva jooksul, piiri täiesti Eesti vägede hooleks jättes, sest et sakslastel igasugune põhjus puudub verd valada võõra maa ja rahva eest. Araviimine algab ajaviitmata peale, tema läbiviimiseks kulub vähemalt kümme ja mitte rohkem kui neli-teist päeva. Kuni viimase väeosa äraviimiseni jääb piirikaitse sakslaste hooleks. Peaks aga enamlaste kallaletungimine sündima ajal, kus suurem osa Saksa vägesid juba välja viidud, siis taganevad nad jõe taha ja lasevad sillad Narvoova peal õhku.

2) Piiri kaitseks on sakslastel praegu: eelseisu-kohtadel 400—600, reservis 3000 meest, suurtükiväge üks polk.

3) Enamlaste poolt mõne päeva eest Narva peale toime pandud kallaletungimise asjus on Saksa valitsuse protesti ära annud, mille peale Vene valitsuse poolt vastus on saadud lubadusega, piiri ääres asuvaid enamlaste väeosasid tagasi tõmmata. *)

Neid ametlikke teateid ära kuulates palusime igast kavatseltavast Saksa vägede tagasilikumisest aegsasti meile teateid anda, et võimalik oleks tarbekorral oma vahiposte asemele seada.

Narva kaitseliidus on umbes 100 liiget, sisse-õitnud Vaivarast 54, Tallinnast 81. Kuna aga osa nendest karauliteenistuses ja linnas korda pidamas on, võib frondile ainult pool üleüldisest arvust minna.

Kõike seda silmas pidades, palume Eesti Ajutist Valitsust kõik teha, mis võimalik, et Vene piiri kaitseks lähemal päevil täiesti ustavaid väeosasid tarvilisel arvul ja tarvilise sõjamoona varustatult saadetakse. Narvas olemas olevate jõududega ei suuda piiri kaitseks vähematki ära teha, pealegi et piir Peipsi järvest mereni kohaliste kaitse-liitude poolt sugugi kindlustatud ei ole“.

26-al novembril 4-da jalaväe rügemendi ülem kolonel Seiman saadab diviisi ülemale kindral Tõnisson'ile järgmise salajase ettekande:

„Täna olin 405. polgu ülema juures ja sain sakslaste seisukorra üle järgmised teated:

1) Neil ei ole mingisugust lootust selle peale, et nende soldatid pikemaks ajaks liinile jäävad.

2) Täna olin ohvitseridega liini peal Narva ees. See oli ka sakslaste tahtmine, et sellega näidata soldatitele, et eestlased hakkavad juba töötama. 32 meest ja 4 ohvitseri saatsin frondile, kes juba sinna ka jäävad, esiti sakslastega seltsis, aga pärast iseseisvalt. Nii siis iga päev võib seda salka suurendada ja liini oma kätte võtta.

3) Sakslased ütlesid mulle, et nemad on otsustanud sillad õhku lasta ka sel juhtumisel, kui meie Narva ees kaitseliini oma kätte võtaks. Ma ei ole sellega sugugi nõus. Kui sillad saavad purustatud, siis meie oma meli Narva ees hoida ei saa, — mul seda lootust ei ole, et mehed jääks rahulikult kohale, kui seljataga pääsetee purustatakse. Linnas jõe taga, nii palju kui mina taktikat tunnen, ei ole võimalik piiri kaitsta. Siis saaks ka linn tule all olema ja seal tuleb suur korratus ja vilumata soldatid ei saaks sellega korda. Mina arvan, et üks sild peab ikka jääma, kui tahame Narva liini kaitsta.

Palun kedagi siia saata, kes korraldaks üleüldist liini kaitset, — nüüd mul tuleb kaitseliini mööda käia ja sugugi ei ole aega polgu jaoks. Kõige parem oleks, kui diviisi staap siia sõidaks.

Enamlaste poolt praegu veel karta midagi ei ole, aga kui nad teada saavad, et sakslased ära on

*) Nagu edaspidi näha, sakslased ei valgustanud eestlastele olukorda õieti.

lâinud, siis tuleb midagi oodata ja selleks ajaks peab niisugune jõud olema, kes võib vastu panna ja kelle peale võime kindel olla.

Kõige pealt 4. polgu jaoks tuleks kõige rohkem meli saata, peale selle on tarvis suurtükiväelasi, miini- ja pommipildureid ja ka neid, kes helgiviskajatega mõistavad ümber käia.

Kui neid saab ja siis igapäev 3—400 meest polku tuleks, siis ma arvan, saame hästi läbi“.

Selle ettekande peale telegrafeerib sõjaminister kindral L a r k a kolonel Seiman n'ile, et 27-al novembril sõidab Tallinnast Narva vastavate volitustega diviisi ülem kindral Tõnisson. Kindral Tõnisson pidi jõudma Narva 28-al novembril hommikul.

28-al novembril algab aga Narvas sõjategevus — see päev kujuneb saatuse tahtl meie Vabadussõja esimeseks sõjapäevaks.

IV. Lahingud 28-al novembril 1918 a. Narva all.

27-al novembril kell 1400 pidid sakslased meile üle andma kuulipildujad ja kaevikuurtükid, milleks kolonel Seiman käsutab Jaanlinna 4 ohvitseri ja 40 sõdurit (lisaks 4 ohvitserile ja 32 sõdurile, saadetud Jaanlinna 26-al novembril). Kuid kell 1200 sakslased püüavad kinni Vene telefonogrammid, milledest selgub venelaste uus Narva vallutamise katse 28-al novembri hommikul, ja kuulipildujate ning kaevikuurtükide üleandmise korraldus muudetakse ära.

Samal 27-al novembril saksa väeosad said käsu olla valmis kahe tunni jooksul Narvast lahkuma.

27-al novembril peale lõunat tutvustab eellinil seisva saksa 405-da rügemendi 2-se kompanii ülem leitnant Köhler meie ohvitseri kaitseüsteemiga Jaanlinna ees. Ka õpetatakse eesti ohvitseri ümberkäima saksa kuulipildujatega. Õhtul pannakse välja saksa vahipostide kõrval ka eesti vahipostid.

Parema tiiva kindlustamiseks saadetakse sama päeva õhtul kell 2100 Kulgu raiooni 4-da jalaväe rügemendi II pataljoni ülem kolonel-leitnant Kunnus 80 mehega ja ühe raske kuulipildujaga. Salga ülesanne — valvata ja kaitsta Narvajõe kallast Kulgust kuni Piimaninani (Narvajõe kään 4 kilomeetrit Kulgust lõunapool, Plüssa jõesuu vastas). Kella 2400-ks salk pani välja 4 vahiposti Kulgust Piimaninani, kuna Kulgu ja Kreenholmi vabriku vahel pani käima ühe liikuva patrulli. Samas raioonis oli veel 5 sakslast ühe kuulipildujaga.

Jõudude arv ja paigutus 28. nov. kell 0530:**A. EESTLASED JA SAKSLASED.**

1. Narva-Jõesuus — üks laskurkompanii 49-st saksa rügemendist.

2. Narva-Jõesuu ja Riigiküla vahel — kaks laskurkompaniid 49-st saksa rügemendist ja sama rügemendi raskekuulipilduja kompanii 12 kuulipildujaga.

Tegelikult need saksa üksused olid lahkumas ja valveteenistust enam ei pidanud, valve selles raionis oli Narva-Jõesuu kaitseliidu salga käes nooremleitnant Remmel'i juhatusel (18 meest).

3. Riigikülalt Narvani — üksikud valvepostid Peetri valla kaitseliidust.

4. Narvas:

a) 4-da jalaväe rügemendi I pataljon (kapten Liivak) — Jaanilinnas. Eellinil koos sakslastega ligi 3 kilomeetrilisel rindel: raudtee piirkonnas — leitnant Kõljalg'i kooliõpilaste grupp — 5 ohvitseri ja 30 kooliõpilast, raudteest (excl) kuni Keldrimäeni (incl) — nooremleitnant Mitt'i grupp — 1 ohvitser ja 8 sõdurit, Jamburgi maanteel — leitnant Uuskam'i grupp — 2 ohvitseri ja 44 sõdurit, Jamburgi maanteest (excl) kuni sv. haigemajani (incl) — lipnik Hein'i grupp — 2 ohvitseri, 1 junkur ja 12 sõdurit. Kokku eeslinnil eestlasi — 11 ohvitseri, 64 sõdurit ja 30 kooliõpilast-kaitseleitlast.

Teised pataljoni osad — varus Jaanikindluses (umbes 90 meest).

Samarügemendi II pataljoni ülem (kol.-leitn. Kunnus) ühes 80 mehega ja ühe raskekuulipildujaga — Kulgu raionis (vahipostidega kuni Piimaninani).

Rügemendi ülejäänud osad — asusid püssideta Vestervalli kasarmutes.

b) Kaitseliit (alamkapten Laretei) — 150 mehe ümber asus linnas valveteenistuses.

c) Saksa väeosad (oberst Holze):

Jalavägi: eeslinnil Jaanlinna ees, sv. haigemajast kuni linavabrikuni — 405-da rügemendi 2-ne laskurkompanii (leitnant Köhler), sama rügemendi raskekuulipilduja kompanii (12 kuulipildujat), miinipildujate kompanii (9 miinipildujat) ja helgiheitjate rühm (2 helgiheitjat).

Üks rühm sakslasi ühe kuulipildujaga — Kulgu raionis.

Teised 405-da rügemendi osad — servis Hermani kindluses.

Suurtükivägi: positsioonil kolme väljapatareiga, milledest üks patarei à 2 suurtükki 77 m/m — Kreenholmi väljal, üks patarei à 2 haubitsat 105 m/m — rahvaväljal ja üks patarei à 4 suurtükki 77 m/m — Väike Soldino mõisa juures.

Raudtee piirkonnas Narvajõe idakaldal — 2 kaeviksuurtükki.

Rahvaväljal — lennukite vastane patarei à 2 revolversuurtükki 37 m/m eriplatvormidel).

Soomusvägi: üks kahest vagunist (ümbertehtud kaubavagunid) koosnev soomusrong (1 suurtükk 77 m/m ja 2 rasket kuulipildujat) — Narva raudteejaama piirkonnas.

5. Borovnja külast Jaama külanani — Jõhvi (20 meest) ja Illuka (50 meest) kaitseliitlased lipnik Toomeli juhatusel.

6. Vasknarvas — valvepostid lisaku kaitseliidust.

Kokku Narvajõe joonel: eestlasi — umbes 750 meest ilma kuulipildujateta ja suurtükkideta, sakslasi — umbes 500 meest kuulipildujatega, miinipildujatega ja 10 kerge suurtükiga.

B. VENELASED.**1. Jalavägi:**

46-es vene kütirügement ja 3-as Tartu kommunistlik kütirügement — Jaanlinna ees, Jamburgi maantee ja raudtee raionis.

2-ne Viljandi kommunistlik kütirügement — Piimanina kohal Narvajöest üleminevas.

Üksik Jamburgi salk — Keikino juures parema tiiva kaitsena.

2. Suurtükivägi:

Üks vene kerge patarei ja 2-ne Eesti kommunistlik kerge patarei (igas à 3—4 suurtükki 76,2 m/m), 1-ne Eesti kommunistlik raske patarei (3 rasket Schneideri haubitsat 152 m/m — positsioonil Zaretšje raionis).

3. Ratsavägi: ratsasalk — Nisõ raionis vasaku tiiva kaitsena.

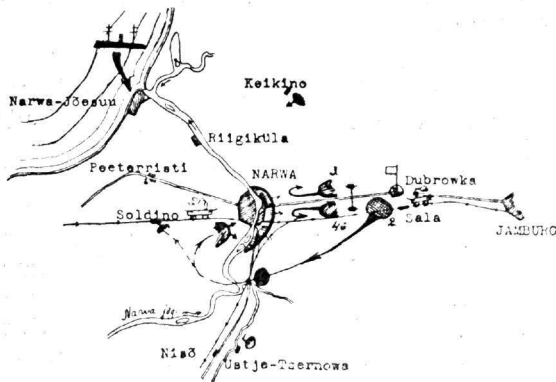
4. Soomusvägi: üks soomusrong Sala jaamas.

5. Merevägi: madruste salk (umbes 500 meest) — dessandiks Narva-Jõesuus, soomusristleja „Oleg“ ja miiniristlejad „Spartak“ ja „Avtroil“.

Teised vene 6-da diviisi osad — varus Jamburgi raionis (47-es kütirügement, 2-se Petrogradi ratsarügemendist kaks eskadroni, kaks kerget patareid ja kaks soomusautot).

Brigaadi staap — Dubrovka külas Jamburgi maantee juures.

Kokku venelastel Narva suunas ligi 5000 meest 12—16 kerge ja 3 raske suurtükiga, 1 soomusrong ja 2 soomusautot.

Narva lahing 28. novembril 1918. a.

1. Lahingtegevus Jaanlinna ees.

Kell 0530 avavad venelased Narva pihta ägeda suurtükitule. Tulistamise objektideks on Narva linn, Jaanilinn, vene surnuaued Keldrimäel. Osa mürska kukub ka traataia ette. Jaanilinnas süütuvad kella 0700 paiku mõned majad suurtükitulest põlema. Võib selgesti märgata, et pime-das avatud suurtükituli on sihitud peasjalikult linnale, kuna kaevikud Jaanlinna idaserval jäävad tulest täiesti puutumata. Patareid tulistavad Zaretšje küla suunast (Jamburgi maantee raioones).

Saksa patareid alustavad kell 0730 võitlust vene patareidega, milleks viimaste tulekuma pakub soodsaid võimalusi. Sakslased tarvitavad sellejuures rohkesti gaasimooni. Igatahes, saksa suurtükituli ei võimaldanud vene patareidele vaba tegetsemist kogu lahingkestvusel.

Kell 0630 ilmub nähtavale vaenlase jalavägi. Ahelikud lähenevad linnale peamiselt Jamburgi maantee suunas, — mõlemil pool maanteest. Raudtee juures vaenlase jalaväe osad ilmuvad metsatuka lääneservale, mis Jaanilinnast ligi 1200 meetrit idas.

Kell 0700 palub abi leitnant Uuskam, kes tegutseb oma salgaga Jaanlinna ees Jamburgi maantee piirkonnas. I pataljoni ülem kapten Liivak saadab temale abiks 20 meest pataljoni reservist (Jaanikindlusest).

Vaenlase jalaväe kallaletung lüüakse kella 0800-ks kuulipilduja- ja suurtükitulega tagasi.

Venelased kordavad kallaletunge, kuid kaitsjate hästi organiseeritud ja juhitud automaatrelvade tules need kallaletungid varisevad igakord kokku. Miinipildujate- ja suurtükituli likvideerib vastase kuulipildujate tegevuse.

Kella 0900 paiku avatakse kohalikkude punaste poolt Kreenholmi töölismajadest püssituli läheduses töötava saksa patarei pihta. Samal ajal ilmub seljatagant ootamatult Paemurru metsa servale 2-ne Viljandi kommunistlik kütirügement ja tungib Narva linna kallale edelast. Algab n. n. Kreenholmi lahing, kus äärmiselt tõsine seisukord lõpeb kella 1130-ks meie täieliku võiduga. Kreenholmi lahingu kirjeldus — järgneb eespool.

Kell 0900 4-da jalaväe rügemendi 1-se kompanii ülem nihutab varuna ette Jaanlinna vene kiriku juurde 12 meest tema käsutuses olevaist kaitseliitlastest ja saadab 8 meest lipnik Hein'i käsutusse kaitselõigu vasakule tiivale saksa miinipildujate juurde.

Kella 0900—1000 vahel fikseeritakse ka vasakul tiival, Jaanilinnas, juhud, kus linna punased seljatagant lasevad meie ja saksa sõdureid.

Kella 1100 paiku on vaenlase juures märgata ettevalmistusi Narva jõe forsseerimiseks paatidega Popovka küla kohal. Piirituse vabrikute hoonetes (praegune 1-se suurtükiväe grupi patarei nr. 2 kasarm) asub sakslaste salk ühes meie kaitseliitlastega (Narva keskkoolide õpilased) asub kaitseseisukorda Narva jõe läänekaldale Popovka küla vastas; samasse ilmub peatselt külgvaatleja rahvavaljal seisvast saksa patareist. Esimesed saksa mürsud lõhkevad Narva jõe idakaldal, Popovka küla kohal, parajasti siis, kui kaks paaditait venelasi on hakanud Siiversti poole sõudma. Patarei tabava tule all vaenlase ületuleku katse nurjub; jalavägi Popovka kaldal jookseb laiali.

Päeva kestvusel on vastase suurtükituli juhitud, peale Narva linna ja Jaanlinna, veel raud- ja puusildade pihta, raudteejaama ümbruskonda ning Jaanikindluse pihta. Reaalseid tagajärgi suurtükitulel ei ole, — sillad jäävad terveks.

Karlova kohale ilmub vaenlase soomusrong, kes oma suurtükitulega lahingust osa võtab, tulistades Narva raudteejaama piirkonda. Sattub varsti saksa patarei tule alla ja kaob Sala jaama sihis.

Kella 1200 paiku saadetakse paremale

tiivale, linavabriku juurde, lipnik Alujev 13 mehega sakslastest ja meie kaitseliitlastest koosneva sealse salga kõvendamiseks.

Lahing Jaanilinna ees raugleb lõpuliikult kella 1200-ks. Vaenlane on igal pool tagasi löödud.

Keskpäeval lahkuvad sakslased kaevikuist Jaanilinna majadesse ja Narva sildade lähedusse. Eestlased jäävad esialgu eellinile üksinda edasi. Vastase suurtükiväe, olgugi harv ja korratu, kestab vahetpidamatult. Jaanilinnas põleb kümmekond maju.

Kell 1320 saksa 405-da rügemendi ülem teatab meile, et sakslased varsti linnast lahkuvad ja kell 1600 kõik Narva sillad õhku lasevad.

Saksa suurtükivägi lahkub positsioonilt, tõmbub rännakkolonniidesse ja valmistab end minekuks.

Raudteejaama juures asuvas saksa „Pioneerpark'is“ rikutakse enne äraminekut 10 kerget suurtükki, millede äraviimiseks sakslastel puudub võimalus ja aeg.

Kella 1400—1500 vahel tulevad saksa väeosad Narva jõe läänekaldale.

4-da jalaväe rügemendi ülem saadab I pataljoni ülemale käsu tuua kõik Eesti üksused Narva jõe läänekaldale ja võtta pataljoniga positsioon jõekalda joonel: Pimeaed (incl) — Hermani kindlus (incl).

Vahepeal selgub, et sakslased kavatsevad sillad õhku lasta kella 1600 asemel juba kell 1500. Et üle sildade veel tulemata nooremleitnant Mitt'i ja lipnik Alujevi grupid, siis I pataljoni ja 1-se kompanii ülemad paluvad taandumist juhtivat saksa majori oodata sildade õhkulaskmisega kuni kella 1600-ni, millise tähtsaja suhtes on eesti ja saksa rügemendistaapide vahel varem kokkulepitud. Major lubab kannatada ainult 20 minutit. Kui selle aja möödumisega üle jõe jäänud mehed sildade juurde ei ilmu, oodatakse veel 5 minutit. Kell 1525 punaste ja roheliste rakettide järgi lendavad õhku kõik Narva sillad ja saksa sõjaväe osad lahkuvad linnast Jõhvi suunas.

Narva jõe idakaldale jäid nooremleitnant Mitt oma meestega, lipnik Alujev oma meestega ja rühm Tallinna kooliõpilasi. Neil kõigil läheb korda sildade ruse kaudu või paatidega õnnelikult üle jõe pääseda. Kaasas olev raskem sõjakraam, mille ületoomiseks puudusid või-

malused, — nagu 2 rasket kuulipildujat, kastid käsigranaatidega, sidevarustus jne. — uputatakse Narva jõkke.

Raudteesilla õhkulaskmisel saavad põrutada üks ohvitser (lipnik Alujev) ja üks Tallinna kooliõpilane-kaitseliitlane (A. Buldas).

Kreenholmi vabriku raionis tuleb ette kokkupõrkeid ja tulevahetusi kohalikkude punaste ja Eesti patrullsalkade vahel.

Peale Narva sildade hävinemist (õigeimini rikkemist) asusid 4-da jalaväe rügemendi osad ühes kaitseliitlastega kaitsesiseisukorda jõe läänekaldale. Paremalt tiival püsis kol.-leitn. Kunnus'e salk; vasakut tiiba kaitses Siiversti raionis Suthovi pargis asuv salk kaitseliitlasi noor.-leitn. Luškov'i juhatusel.

Kui saabus teade vaenlase dessandi maandumisest Narva-Jõesuus ja võis oodata seljataguse tee äralõikamist, muutub puudulikult relvastatud vähearvuliste Eesti jõudude seisukord Narvas hädaohtlikuks. Arvestades olukorraga, annab Narvas viibiv diviisi ülem kindral A. Tõnisson 4-da jalaväe rügemendi ülemale taandumise käsu. Kella 1500 paiku oli tulnud Tallinnast sõjaministrilt kindral Larka'lt telegrafi teel korraldus: „Taganeda järk-järgult raudteed ja kiviteed mööda, sillad kõik lõhkuda.“

Taandumise teostamist vaatleme hiljem, — vahepeal asume Kreenholmi lahingu ja Narva-Jõesuu dessandi tegevuse kirjeldamisele.

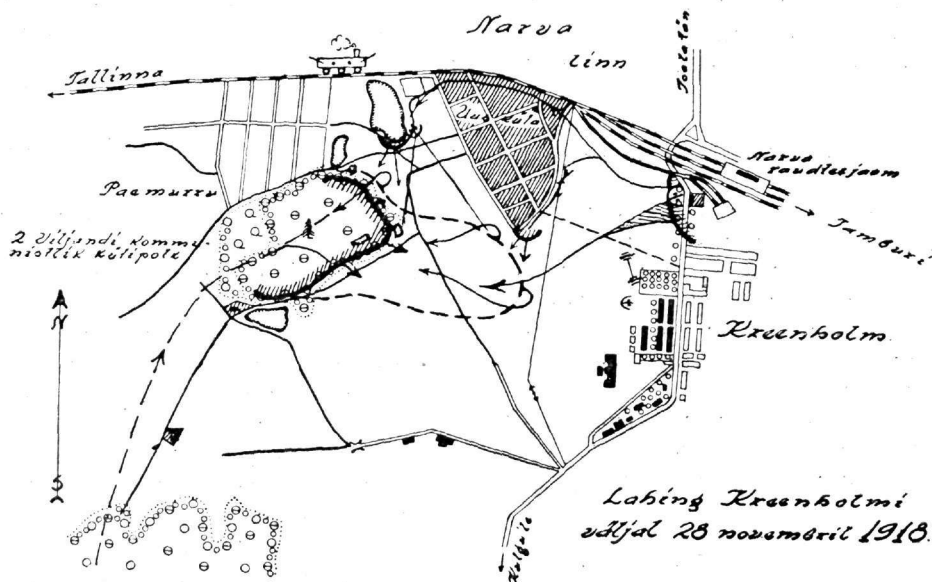
Lahingus Jaanilinna ees sai haavata üks saksa sõdur, eestlaste hulgas kaotusi ei olnud. Seesugune vähene kaotuste arv on seletatav tugevate varjendite ja osava maastiku kasutamise kaitsjate poolt.

Jaanilinnas põles maha suurtükiväe 14 maja.

2. Kreenholmi lahing.

2-ne Viljandi kommunistlik kütirügement sai Jamburgis 26. nov. 6-da vene diviisi juhatuselt käsu Narvale seljatangant 27. nov. koidu ajal pealetungida. Rügemendile oli määratud pealöögi andmine järgnevas Narva lahingus ja see pealööki oli suundatud saladuse katte all Narva kaitsjatele parema tiiva kaudu seljataha.

26. nov. õhtul laadis rügement vagunitesse ja rong sõitis kustutatud tuledega

Komarovka küalani, kus rügement vagunitest mahalaadis.

Komarovkasse jäeti maha seljatagused komandod, voorid, köögid jne. Võeti kaasa ühe päeva toidumoon ja laske-moona nii palju kui keegi kanda suutis. Rügement asus metsade ja soode kaudu teele, koosseisus kaks pataljoni à 3 laskurkompaniid ja kuulipildujate komando, — kokku 360 meest. Rügemendi eesmärgiks oli: jõuda hommikupool ööd

Plüssa jõesuht (Piimanina), forsseerida Narvajõgi, minna nägematult Narvale seljataha ja tungida Narva linna edelast; lõigata ära raudtee ja Tallinna maantee ning takistada eestlastele ja sakslastele taandumist Narvast.

Rasked teolud — poolkülmanud soos tuli 10-kilomeetrilisest teest käia paiguti põlveni vee sees — olid põhjuseks, et rügement jõudis koiduks alles Piimanina juurde, seejuures täiesti väsinult ja mär-

Lahing Kreenholmi väljal 28. XI 1918.

2. Viljandi konna kütirügemendi kallaletung saksa patareile. Patareid tulistab kartetshiga.

jana. Sarnases seisukorras rügement ei suutnud kohe ettevõtta Narvajõe forsseerimist, millest kantakse ette Jamburki 6-da diviisi staapi ja sealt tuleb teade ja käsk, et üldine pealetung Narvale on edasilükatud 28. nov. hommikuni. Selle järele asetatakse rügement puhkusele Plüssa silla ümbruses olevatesse majadesse. Rügemendi puhkepaik eraldatakse tiheda valvepostide võrguga täiesti muust ilmast, — et tagada rügemendi manöövrile ootamatust. Nii seisis 24 tundi terve rügement Narva lähedal teisel pool Narvajõe, ilma et sellest keegi midagi teaks.

Rügemendi staap asus 27. nov. kallal tungi plaani üksikasjalisele väljatöötamisele. Sellekohasest nõupidamisest võtsid osa Eesti revolutsioonilise komitee liige ja Eesti punaste kütide „isa“ Jaan Sihver, rügemendi ülem Ed. Teiter, rügemendi komissar Al. Jea, I pataljoni ülem K. Kanger ja II pataljoni ülem Jürisson. Operatsiooni läbiviimise kohta sõjanõukogul puudus üksmeel: rügemendi juhatus kaldus selle poole, et pealetungi Narvale tuleb suunida Kulgu — Kreenholmi kaudu, kuna J. Sihver arvas otstarbekohasemaks liikuda Narva linnale sügavamalt seljataha ja võtta kallaletungi lähtealuseks Paemurru metsa, kust jääb linnani minna veel ainult pool kilomeetrit. Otsustati jääda rügemendi juhatuse plaani

Jaan Sihver

Eesti sõjarevolutsioonilise komitee liige ja Eesti Kütide Nõukogu esimees.

Eesti punaste väeosade agaram organiseerija. Sai surma lahingus Kreenholmi väljal 28. XI 1918. a.

juurde, kuid, nagu hiljem näeme, viidi tegelikult läbi ikkagi J. Sihveri kava.

Rügemendi üleviimine üle Narvajõe tehti ülesandeks 2-se kompanii ülemale Utterile, — J. Sihveri isiklisel järelvalvel. Piimanina kohal ei leitud ühtegi paati ja 2-se kompanii ülem Utter saadeti 10 mehega paatide järele Plüssajõe kaldal asuvasse Nisõ külla, mis asus 6 kilomeetrit rügemendi asukohast lõunapool. Sealt võeti 5 paati ja nendega viidi 28-al novembril kella 0600-ks rügement Plüssa jõesuu kohal Narvajõe läänekaldale.

Leitnant Georg Leets

Haavatud Kreenholmi lahingus 28. XI 1918.

I pataljonile (K. Kanger) tehti ülesandeks peale jõest üleminekut vallata Piimanina metsavahimaja, kus asus eesti-saksa vahipost (lõunapoolne kol.-leitnant Kunnuse poolt väljapandud valvepostidest). Pimedas tullakse metsa mööda nägematult maja juurde ja vallutatakse see kerge vaevaga; sealjuures saavad surma 2 saksa vahisõdurit ning langeb saagina vallutajate kätte 1 kuulipilduja, kümmekond vintpüsse ja mõni saksa käsigranaat. Vahiposti ülejäänud meeskond pääsis eluga metsa. Kohalist metsavahti võetakse sunniviisil kaasa teejuhina.

Vahepeal — kella 0430 paiku — saab kolonel-leitnant Kunnus lõunapoolse valveposti käest teate, et Piimanina kohal on märgata jõel liikuvaid tulesid. Kolonel-leitnant Kunnus saadab Kulgult sinna luurpatrulli, mis koosneb 5 eestlasest ja 5 sakslasest. Luurpatrull pörkab üle jõe tul-

Lahing Kreenholmi väljal 28. XI 1918.

2. Viljandi kommun. kütirügemendi kallaletung Narvale Paemurru metsast.
Kaitsel — õppurid-kaitseliitlased ja sakslased paemurru aukudes.

nud vaenlase eelkaitseosadega kokku põhjapool Piimanina metsavahimaja. Lühikese tulevahetuse järgi vastase eelkaitse tõmbub Narvajõe kallast mööda lõunapoolse tagasi. Selle järgi ka meie luurpatrull pöörab Kulgule, ilma et püüaks vastast jälgida ja luurata tema jõudude suurus ning liikumissuuna. Meie parempoolse tiiva kaitsesalk ei teadusta õigel ajal vaenlase jõudude ületulekust üle Narvajõe, mille tõttu 2-se Viljandi kommunistliku kütirügemendi kallaletung paari tunni pärast Narvale seljatagant tuli Narva kaitsjatele kibeda üllatusena.

Tulles Narvajõe läänekaldale ja vallutades Piimanina metsavahimaja, saadab 2-se Viljandi kommunistlik kütirügement oma 1-se kompanii A. Jänese juhatusel metsi mööda Soldino raudteejaama juure raudteed purustama, et valgete evakueerimist Narvast takistada ja valgete soomusrongse saagiks saada, ühtlasi oli sm. Jänesel ülesandeks telegrafi ja telefoni traadid läbilõigata mitmest kohast ning postid mahasaagida*)." Peale ülesande täitmist pidi 1-ne kompanii rügemendiga ühinema. Kompanii saab oma ülesandega hakkama, — rikub raudtee ja traadide juhed raudtee ääres.

Rügement liigub Kulgu sihis edasi.

*) „Eesti diviis“. Leningrad, 1924. Lehekülj 20.

Kell 0700 rügemendi eelosad, tulles välja metsast, mis Kulgust meetrit 500 lõunapool, satuvad kolonel-leitnant K u n n u s e salga tule alla, tõmbuvad metsa tagasi ja mööduvad Kulgust metsi mööda läänest. Selles näibki peituma põhjus, miks 2-ne Viljandi kommunistlik kütirügement kaldus kõrvale eelmisel päeval otsustatud liikumissuunast Kulgu kaudu: Kulgul oli vastane ees ja kallaletung 3 kilomeetri ulatusel, pikki Kreenholmi vabrikuraiooni, võis kaotada ootamatuse; võis ühtlasi muutuda kaotusrikkaks ja aegaviitvaks tänavavõitluseks kaugel Narva linna südamest. Palju õigem oli seepärast J. Sihveri plaan — viia rügement otse Narva linna külje alla Paemurru metsa ja sealt, olles oma eesmärkidele ligidal (Narva linna vallutamine edelast, raudtee ja Tallinna maantee lõikamine), alata hommiku vara ootamatut kallaletungi.

Vahepeal on lahing Jaanlinna ees alanud, kaitsjate tähelepanu on pööratud rindele, Narva linn on vaenlase suurtükitele all ja 2-el Viljandi kommunistlikul kütirügemendil läheb korda tähelepanematult koguneda Paemurru metsa. Sealt avaneb viljandlastele huvitav pilt: otse nende ees — Narva linna panoraam, millest neid eraldab veel ainult 500—600-meetriline laage külmanud väli; poolpõiki paremalt 1000 meetri kauguselt paistavad Kreenholmi

vabriku punased kasarmud puiesteega ja Jaanlinna poole tulistav saksa patareid, mis asub positsioonil Kreenholmi väljal, vabriku põhjapoolse bloki läheduses, seljaga viljandlaste poole. 2-se Viljandi kommunistliku kütirüg. komissar A. Jea kirjeldab toda silmapilku järgmiselt: „Linn põles mitmest kohast. Teiselpool kuuldus püssi- ning kuulipildujate pragin. Meeleolu oli ülisõjakas ning kütidele paistis, nagu oleks Narva juba meie. Siin nõudis sm. Sihver Eesti revolutsioonilise komitee nimel pealetungimist. Tema enese korraldusel oligi esimene pataljon ahelikus ning liikus linna poole üle Joa välja*.“

Vaenlasele ligem väeüksus — saksa kahesuurtükiline patareid Kreenholmi väljal — ei aivanud seljatagant ähvardavat hädadohtu.

Patareid tulistas Jaanlinna ette. Kella 0900 paiku hakkasid patareid peale vinguma püssikuulid. Esialgu sellele ei pööranud erilist tähelepanu — arvati, et on tege- mist juhuslikkude kaugete kuulidega Jaanlinna eest. Pea kostsid paugud lähedastest vabrikutöölise elumajadest (blokkidest) — nähtavasti kohalikud punased arvasid, et on tulnud paras moment abistada Jaanilinnale kallaletungivaid seltsimehi. Patareid peal saavad 2 sakslast surma ja

*) „Eesti diviis“. Leningrad, 1924. Lehekülg 20.

Õppur-sõdur Vjatšeslav Rimsky-Korsakov.

4. jalaväe rügemendi sõdurina langes luurkäigul venelastele vangi (dets. lõpul 1918) ja nende poolt hukatud Narvas 8. I 1919. a.

3 haavata, suurtükid ajutiselt katkestavad tule ja meeskond otsib omale varju suurtükikilpide ja lähemate majaseinte taga. Sakslased reageerivad sellele karmilt: patareid ohvitser teeb korralduse ja kahtlaisse akendesse lendavad käsigranaadid. See mõjub. Patareid hakkab uuesti tööle.

Lahing Kreenholmi väljal 28. XI 1918.

2. Viljandi kommun. kütirügemendi kallaletung Narvale Paemurru metsast. Saksa kuulipilduja tegevus paemurru aukudest.

Varsti aga kuulide vingumine patarei positsioonil tiheneb. Paugud kostavad kuskilt Paemurru poolt. Pööratakse ümber ja Paemurru metsa serval nähtakse tihedaid ahelikke liikumas patarei poole. Mõni minut kaob pinevas vaikus. Kõikide silmad, binoklitega ja ilma, kiinduvad Paemurru metsa poole. Olukord tundub väga tõsisena. Patarei peal olev ohvitser informeerib telefoniga 405-da rügemendi ülemat ähvardavast ohust ja palub kiiret abi, kutsub välja patarei kaitse (45 saksa jalaväelast kahe kerge kuulipildujaga), mis asub kuskil raudteejaama raioonis, saadab ratsakäskjala linna ülesandega juhatada patareile abiks tänavail leiduvad vabad mehed.

Suurtükid keeratakse ümber ja patarei avab umbes 800 meetri kauguselt tule uue vastase pihta. Esialgu lastakse šrapnellidega. Kui vaenlane veelgi patarei poole nihkunud, läheb patarei kartetšitule peale üle. Meeskond töötab haruldase rahuga. Tuuakse välja üks kerge kuulipilduja ja seatakse laskevalmis lähedal oleva liivahunniku taha patarei vasakul tiival. Aeg näitab 0940.

Abi jõuab kohale. Kreenholmi puisteelt patareist meetrit 300 paremal, kostab kuulipilduja ragin. Sinna on jõudnud patarei kaitse — 45 meest kahe kerge kuulipildujaga ühe ohvitseri juhatusel 405-st saksa rügemendist ja salkkond eestlasi koosseisus 7 ohvitseri ja 32 sõdurit*). Sakslased ja eestlased asuvad kraavis, kuulipildujad tulistavad üle asfalteeritud kõnnitee. Tuli avatud võrdlemisi kauge maa pealt (800—1000 meetrit), ei avalda silmnähtavat mõju vaenlase peale: 2-se Viljandi kommunistliku kütirügemendi ahelikku edasitung muutub küll aeglasemaks, kuid järkjooksudega vaenlane jätkab oma liikumist patarei ja Uusküla suumades. Külmanud põllul paistavad selgesti silma 7—8 ahelikku.

Sakslase leitnant eraldab omast salgast meest 15 ja saadab nad ühe kuulipildujaga vaenlasele Uuskülla vastu, käsuga haarata vastase pahemat tiiba ja võtta ta küljepealt flankeeriva kuulipilduja tule alla; kohaletulekust anda märku valge raketiga, mille järele siis kogu salk pidi vaenlasele kallaletungima. — „Kui bolševikud hakkavad metsa tagasivalguma, siis takistada seda küljepealt kuulipildujatulega. Niitke nad kõik maha!“ lõpetab

leitnant oma korralduse minevale allohvitserile.

Eraldatud salkkond sakslasi jookseb raudtee kaubajaama aitade varjul määratud kohtadele ja varsti tõuseb valge raket. 8 sakslast asuvad Uusküla lõunapoolsele servale, neile seltsivad seal 8 kaitseliitlast. 7 sakslast ühe kuulipildujaga asuvad paemurru aukudesse raudtee raioonis, Nobeli petroleumi tsisterni juures, kuhu kogunud ka 16 kaitseliitlast (nende hulgas 1 ohvitser*) ja 12 kooliõpilast).

Paemurru august panevad sakslased ja eestlased püssi- ja kuulipildujatulega vaenlase edasitungi Uusküla suunas seisma, tabava kuulipildujatule all vaenlase vasak tiib taandub Paemurru metsa põhjaservale ja sealt edasi enam ei pääse. Sellevastu saksa patarei suunas on vaenlane vahepeal nihkunud juba Paemurru metsa ida- ja kaguservast enam kui poole kilomeetri võrra idapoole, ja tema esimesed ahelikud on jõudnud Uusküla lõunaserva kõrguseni.

Saksa soomusrong seisab Malmivabriku kohal, kuid majad segavad teda tulirelvadega lahingust osavõtmast. Liivakottidega „soomustatud“ harilikule vagunile asetatud väljasuurtükist pole võimalik küljepeale lastagi.

Saksa leitnandi käskluse järele läheb vastulöögile Kreenholmi puisteel olev saksa-eesti salk. Saksa kerge kuulipilduja liigub kaasa. Minnakse edasi kiirsammul ja püsti, — vaatamata vaenlase püssi- ja kahe kuulipilduja tulele. Vastase kaks rasket kuulipildujat (asuvad põllu peal, sügava kraavi veerul) tulistavad vastu, kuid valesti hinnatud sihtraua tõttu jookseb kuulide juga esmalt lähenevate eestlaste ja sakslaste ette, pärast jälle üle nende peade. Uusküla poolt on kuulda saksa kuulipilduja raginat. Patarei laseb veel viimased paugud ja vaikib, — nähtavasti, et mitte tabada Kreenholmi väljamööda liikuvaid oma mehi, kes varsti jõudmas vastase lähedusse. Läheda maa pealt algab püssi- ja kuulipilduja laskmine. Uusküla lõunaserval asuv sakslaste salk pilub käsigranaate.

Vaenlane jookseb tuldu teed metsa poole tagasi, — saksa flankeeriv kuulipilduja teeb sealjuures viljandlaste ridades

*) Alamkapten P. Vaga, leitnandid G. Leets, M. Tartland ja H. Maim, noorem-leitnandid E. Luha ja K. Rostfeldt ning lipnik Matten.

*) Noorem-leitnant M. Luškov. Kooliõpilastest on nimepidi teada V. Mirbach ja V. Rimsky-Korsakov.

Lahing Kreenholmi väljal 28. XI 1918.

Eestlaste ja sakslaste vasturünnak.

puhta töö. Põllu peale jäävad maha ka kaks vastase rasket kuulipildujat, — üks kraavis, teine laetud ja pooleldi tühjendatud lindiga kraavi lähedal oleval künkal.

Laskmine hakkab lõppema. Kostavad veel vaid üksikud paugud. Väljal on rohkesti surnuid ja haavatuid. Ühes kohas on niidetud maha terve ahelik, — nähtavasti, samast saksa kuulipildujast punaste tiiva peal Uusküla ja Paemurru vahel. Haavatute vastu on sakslased armunud: enamiku neist lasevad püssidest maha või torkavad täakidega surnuks. Seejuures vannuvad, et bolševikud olevat lepinguvastaselt ja äraandlikult neile kallaletunginud.

Surnute hulgas oli ka **J a a n S i h v e r** ja üks sõduririides naiskütt Marie Kersmann.

Selles lahingus kaotas 2-ne Viljandi kommunistlik küttrügement 83 meest surnutena (nende hulgas 14 komandöri) ja 30 meest haavatutena (nende hulgas rügemendi ülem Ed. Teiter *).

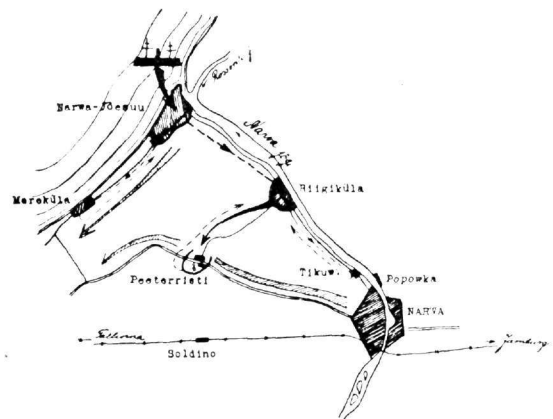
Kaitsjate kaotused olid järgmised: surnuid — eestlasi 2 ja sakslasi 2 (mõlemad patarei peal), haavatuid — eestlasi 1 (leitnant G. Leets) ja sakslasi 7 (nendest 3 patarei peal).

*) Arvud 2-se Viljandi küttrügemendi kaotustest on võetud raamatust „Punane diviis“, Leningrad, 1924, lehek. 20.

Kreenholmi lahing lõppes kell 1130 ranga kaotusega 2-le Viljandi kommunistlikule küttrügemendile.

3. Vaenlase dessant Narva-Jõesuus.

28-da novembri operatsioonile pidi mõjuvalt kaasaitama vene väejuhatuse poolt Narva-Jõesuht saadetav dessant. Dessant-salk koosnes kolmest kompaniist, kuhu kuulusid peamiselt eesti-soome punased madrused eestlase Puss'i juhatusel. Salka kuulus umbes 300 eestlast ja 200 soomlast, kokku ligi 500 meest.

Dessant-salga tegevus 28. nov. 1918. a.

Salgale oli ülesandeks tehtud randuda Narva-Jõesuus, vallata Riigiküla, jääda

sinna peatama ja saata Narva ning Peeterristi suunades luuresalgad; Narva-Jõesuus ehitada pontoonsild ühenduse kindlustamiseks Jõesuu ja Narva jõetägu vahel.

28-da novembri hommikul dessant ilmut kahel kaubalaeval Narva-Jõesuu kohale soomusristleja „Oleg“ ja miiniristlejate „Spartak“i ja „Avtroil“i kaitsele. Laevadel on inglise lipud mastis. Kell 1200 sõidavad kaubalaevad dessantosadega Narva-Jõesuhu (sadamasse), tõmbavad masti punased lipud ja kell 1230 saadavad dessandi maale.

Sakslased ei avalda dessandile mingisugust vastupanu, — osa neist taandub Mereküla suunas, osa purustab ja rikub omad relvad ning jääb randunud dessandile vangi (umbes 120 meest, 40 hobust, 12—15 rikutud kuulipildujat). Madrused kasutavad edaspidi sakslasi laevade tühjendamise juures.

Kohalik kaitseliidu salk (18 meest noorem-leitnant Remmel'i juhatusel) taandub Narva suunas.

Üks madruste kompanii moodustab Narva-Jõesuus kohaliku karnisoni, kuna kaks kompaniid liiguvad Riigikülasse, kuhu jäävad 29-da novembrini.

Dessant-salk tegutseb passiivselt, — tema tegevus piirdub ainult luureteenistusega; pontoonsild jääb ehitamata.

Jõesuhu jäänud madruste kompaniist saadetakse luurpatrull Merekülasse, Riigiküla salgast — Peeterristile ja Narva. Mereküla patrull jõuab Merekülani, leiab selle tühja olevat ja tuleb Jõesuhu tagasi. Riigiküla — Peeterristi patrull käib Peeterristil ja võtab seal mõne sakslase vangi, kelle käest saab teada Narva mahajätmisest. Riigiküla — Narva patrull jõuab Siiversti tikuvabrikuni, leiab seal eesti kaitseliitlasi ees ja tuleb Riigikülale tagasi.

Dessandi tegevust kirjeldab kuukiri „Proletaarne revolutsioon Eestis“ nr. 3(4) järgmiselt (lehekülg 37):

.... „Peeterristil saadud vangid rääkisid, et sakslased Narvast lahkunud. Öhtul pimedas läks Peeterristist läbi suurtükipatarei ja kuulipildujate komando. Otsustasime Narva-Tallinna maanteele Peeterristi kiriku ligi minna pimedas kuulipildujate ja suurtükkide haaramiseks. .... Läksime ühe rooduga tugeva sakslaste hulga vastu ja see ei võinud anda oodatavaid tagajärgi. Saagiks saime siiski ühe kuulipilduja. Elluure 13 meest kohtas Peeterristi majade vahel Narvast põgenenud sakslasi (8—10 meest), kellega väike kokkupõrge oli. Kui luure nende juurde jõudis, üks sakslasest viskas meid käsigranaadiga. Pärast seda kadus vastane pimedusse. Natukese aja pärast anti

eemalt pimedusest kokkupõrkamise koha peale tuld mõnestsajast püssist korruga. Nagu pärast-poole kuulsin, olnud laskjad Narvast taganejad Eesti sõdurid, kes kokkupõrke ajal lähedal puhkasid. Sellega oli kavatsus nurja läinud. Narva poole liikumine jäi seisu. Peale selle sammus rood Riigile tagasi.“

4. Narva mahajätmine.

Saksa sõjaväeosade lahkumisega Narvast, mille ees käis Narva sildade õhku-laskmine, muutus vähearvuliste ja puuduliikult relvastatud eesti kaitseosade seisukord Narvas lootusetuks, — eriti kui saabus teade vaenlase dessandist Narva-Jõesuus, mis ähvardas meie ühendusteid seljatagusega. Lasta hävitada Narvajõe kallastel meie esimesed piirikaitsejad, mille järgi oleks olnud tee Eesti pealinna poole vaba, — see polnud kooskõlas ei riigikaitse huvidega ega tolleaegse olukorraga (vastupanna, end mitte hävitada lastes, et võita aega ja viia läbi seljataguse mobilisatsiooni, mille järele asuda organiseeritud kaitsejõududega vastupealetungile). Õigesti arvestades olukorraga, annab diviisi ülem kindral Tõnisson 28-al novembril kella 1500 paiku 4-da jalaväe rügemendi ülemale ja kaitseliidule taandumise käsu.

See taandumise korraldus teostatakse kahes suunas järgmiselt:

1. Tallinna maanteed mööda Repniku mõisa — 4-da jalaväe rügemendi staap ühes rügemendi ülemaga kolonel Seiman'iga, I pataljon (kapten Liivak), suurtükiväelaste salk ja Narva kaitseliit (alamkapten Laretei).

2. Raudteed mööda Auvere ja ama — 4-da jalaväe rügemendi II pataljon (kolonel-leitnant Kunnus'e salk) ja Tallinna kooliõpilaste salk.

Taandumine Narvast algas kell 1800. Kuulipildujad kanti kätel, sest rügemendil puudus vöör ja Narvast polnud võimalik hobuseid saada. Rügemendiga ühes lahkusid linnast paljud põgenejad ja mõned sakslased, kes oma väeosadest maha jäänud.

Kuni Peeterristini liiguti vahejuhtumisteta. Peeterristi juures oli kokkupõrge vene dessantosadega. 4-da jalaväe rügemendi 1-ne kompanii saadeti vastast Peeterristist väljalööma, 1-le kompaniile järgnes lahingukorras 2-ne kompanii. Peale lühikest tulevahetust madrused kadusid Mereküla sihis ja taandumise tee oli vaba. 1-ne kompanii leidis Peeterristi kirikuaias 2 venelaste poolt haavatut saksa sõdurit.

Õõbiti Repnikus ja Auvere jaamas (sakslased Vaivara mõisa raionis). Järgmisel päeval, 29-al novembril, liikumine jätkus Jõhvini, kust 30-al novembril korraldati esimene kaitsepositsioon joonel —

K ü n n a p e a — K o n j u — O r u j a a m.
29-da novembri hommikul sammusid vaenlase väesalgad ilma vastupanuta meie poolt eelmisel päeval mahajäetud Narva linna.

Raskuspunkti mõiste ja tema väljendus juhi käsus.

H. Grabby.

Manöövri tervikust arusaamine on tarvilik selleks, et alluvad juhid võiksid lahingus avaldada algatust ja jätkata vana juhi tahte elluviimist ka sarnases olukorras, kus enam pole võimalik nende vahenditu juhtimine. Manöövri tervikust arusaamiseks juht peab väljendama oma otsuse täpselt ja selgelt, andes ühtlasi manöövri põhiidee.

Juhtide taktikalisel ettevalmistusel rahua ajal, mida saavutatakse mitmesuguste juhtimisharjutustega nii kaardil kui maastikul, on meil püütud kinni pidada ka ülalnimetatud põhimõttest, et juhi käsus, olgu ta kirjalik või suusõnaline, peab täpselt väljendust leidma oma kavatsetud manöövri põhiidee. Tuleb tähendada, et oma kavatsetud manöövri selge ja täpse põhiidee väljendus vastavas käsus näib olevat seniste tähelepanekute järele raskemaks küsimuseks käsu andjale. Tahtmatult kipub tema mõte tumenema, mis teeb teda raskesti arusaadavaks, või osutub ta liialt üldiseks, ilmetuks, eeskirja üldnõuete korramiseks.

Peab meeletama, et nii pealetungikui ka kaitselahingus juhi otsus saadud ülesande täitmiseks ei piirdu mitte ainult temale alluvate üksuste määramisega võitlus- ja varnjärku ja nendele ülesannete andmisega, vaid juht peab kindlaks määrama nende tegevusviisi põhijooned saadud ülesande täitmiseks. Tema peab kooskõlastama nende tegevuse, kindlaks määrama vastastikku toetuse ja abistamise.

Käesoleva kirjutise ülesandeks ei ole juhi manöövri või kaitse põhiidee üksikasjalik selgitamine. Küll aga tahame veidi peatuda küsimuse juures, mis moodustab sellest ühe osa, nimelt — r a s k u s p u n k t i m ä ä r a m i n e l a h i n g u k ä s u s. See väljendus — raskuspunkt — on meil

viimasel ajal tarvitusele võetud nii hästi pealetungi- kui ka kaitselahingu käskudes. Kuna raskuspunkti kõneldakse ka meie sõjaasjanduse ajakirja „Sõduri“ veergudel ilmunud üksikutes lahingukäskudes, siis on see nimetus või termin tuttav ka lugejaskonnale.

Ta näib üldist tunnustamist leidnud olevat vaatamata sellele, et meie J. E. II. sarnast termini üldse ette ei näe. Meie jalaväe eeskiri pealetungi lahingu osas räägib küll pealöögist (§§ 192, 258), mitte aga raskuspunkti. Nimetus „raskuspunkt“ on maksvusele pääsenud nähtavasti saksa eeskirjade mõjul, kus räägitakse „Schwerpunkt“ist“. Raskuspunkt (Schwerpunkt) oma mõistelt on õige lähedal meie pealöögile, prantslaste — effort principal, venelaste — glavnõi udar.

Põhjust sõnavõtmiseks „raskuspunkti“ kohta ei annud mitte see nimetus iseendast, mis väga hästi võiks figureerida meie lahingukäskudes kas „pealöögi“ asemel või tema kõrval. Kuid küsimus seisab teisel.

Nimelt oleme meie raskuspunkti määramisel läinud liialt kaugele, laskunud libedale teele. Iga kõige parem lahingeeskiri võib muutuda juhi mõistuse oheldajaks, kui temast püütakse vääramatult kinni pidada ilma olukorraga arvestamata. Samuti ka iga uus mõiste võib kujuneda š a b l o o n i k s, mida püütakse kasutada igal juhul, vaatamata sellele, kas see sisuliselt õige või mitte. Raskuspunkti ebaõige tõlgitsemine võib mõnikord viia sellisten tulemusteni, et brigaadi raskuspunkt pealetungil avaldub mõne rühma tegevuses, sest ka kõik vahepealsed juhid olid määranud raskuspunktid, neid järkjärgult viies ikka kitsamale rindele. Võime ka kuulda sellest, et rühm pealetungib raskuspunktiga paremal

või vasakul tiival. Sarnane arusaamine raskuspunktist võib tuua enam kahju kui kasu.

Mida tuleks siis mõista raskuspunkti all? „Vägede otstarbekohase grupeerimisega võib ka üldiselt nõrgem pool jõudude ülekaalu saavutada lahingu otsustavalt kohal ja ajal.“ (J. E. II. § 192). See eeskirja põhimõte käib pealetungi lahingu kohta, kus jõudude ülekaalu saavutamine on üheks edu peatingimuseks. Kuna aga pealetungija ei suuda alati ülekaalu saavutada kogu rindel, mis nõuab suurt jõudude ja võitlusvahendite koondust, siis tema püüdeks on lüüa vastast (kaitsjat) rinde üksikuis kohtis, kuhu tema koondab ja suunib oma peamised jõud. Need kohad on pealetungija pealöögi suuna ehk raskuspunktid.

„Pealöögi“ suuna valimisel tuleb teda suunida vastase kõige tundelikumate punktide pihta. Ainult tähtsate eluliste punktide ja raioonide vallutamine võib anda tähtsaid tagajärgi. Ka maastikulisel tingimused: varjatud alade olemasolu lähenemiseks, soodsad vaatluse ja tulevõimalused võivad olla sealjuures mõduandvad.“ (J. E. II. § 267.)

Sarnase aluse pealöögi suuna valiku kohta annab meie jalaväe eeskiri rügemendi pealetungi teostamise osas. On ju loomulik, et soovitatav oleks raskuspunkti valida rinde sarnastel kohtil, millede vallutamine mõju avaldav oleks vastase kogu kaitsesüsteemile. Kuid tähtsad ja elulised punktid pole alati mitte kõige tundelikumad, sest ka kaitsja teab nende tähtsust ja on sageli neid eriti tugevasti oma alla võtnud. Harva on juhil pealetungi käsu andmisel teada vastase täpne asetus, tema kaitsesüsteem. Vastase kõige tundelikumad kohad selguvad alles lahingus. Sageli pealöögi suuna määramisel ei saa pealetungija arvestada vastase kaitseasetuse tähtsamate kohtadega, vaid suunaga kus kõige suuremad väljavaated, eeldused eduks (varjatud lähenemine, hea vaatlus ja tulistamine).

Tähendab, raskuspunkti ehk pealöögi suuna kindlaks määramisel võivad mõduandvad olla mitmed faktorid, mis tingitud igakord sellest erinevast olukorrast, milles tuleb ettevõtta pealetungi. Siin meie ei saa üles seada kindlat reeglit kõigi juhuste jaoks. Juhi õigest olukorra hin-

damisest ja otsuse tegemise oskusest oleneb ka õige raskuspunkti valik.

Peale selle iga raskuspunkti valiku põhitingimused olenevad ka sellest, missuguse juhatuse astme juures see otsus tehtakse. Raskuspunkti määramine diviisi või brigaadi pealetungil sünnib hoopis teistel kaalutlustel kui näit. rügemendis ja pataljonis. Divül ja brigül selle juures on juhitud eestkätt operatsiooni üldisest eesmärgist, operatiivsetest kaalutlustest ja suunivad oma pealöögi vastase eluliste punktide või raioonide pihta, mille vallutamine otsustava tähtsusega kogu operatsiooni läbiviimiseks. See oleks operatiivne raskuspunkt. Sarnane raskuspunkt divüli või brigüli poolt kindlaks määratud, peab ta ka tarvitusele võtma vastavad abinõud, et sarnane operatiivne kavatsus maksvusele pääseks.

Millised oleksid siis need abinõud? J. E. II. § 258. rügemendi pealetungi lahingu kohta räägib järgmist: „Pealetungi pealöögi suuna tegutsevatele allüksustele tuleb määrata kitsamad lahinguribad, juureandes neile ka suuremal arvul tulirelvi ja tehnilisi vahendeid.“ See nõue on veel enam maksev diviisi ja brigaadi raamides. Kuna pealetungi raskuspunkt on otsustav punkt, siis on tema maksvusele pääs kaasajal raskelt mõeldav ilma suurtükiväe. Järjekult pealöögi suunas tegutsevatele brigaadile või rügemendile tuleb anda kitsam pealetungi riba, enam suurtükiväge, soomus- ja tehnilisi osi toetuseks.

Sarnaselt kindlaks määratud operatiivne raskuspunkt käib kogu brigaadi või rügemendi rinde kohta ja fikseeritakse vastavas käsus. Tema muutmine operatsiooni kestvusel on raske, sest selleks peaksime ette võtma jõudude ümberpaigutuse. Raskuspunkti kindlaks määramine aga vastavas operatiiv käsus on tarvilik sellepärast, et pealööki andva brigaadi või rügemendi naaberosad teadlikud oleksid selles ja võiksid oma raskuspunkti kooskõlastada pealööki andva üksusega. Selle läbi saavutatakse kooskõlastus jõupingutustes.

Vaatame nüüd juhtide tegevust raskuspunkti kindlaks määramisel vähemates üksustes. Kas näit. rügemendil, kes vastavalt brigaadi käsule peab andma pealöögi ja vallutama kõrgustiku N., võib olla oma raskuspunkt? Selle küsimusele annab meile osalise vastuse juba eelpool

toodud märkus, et sageli vastase kõige tundelikumad kohad selguvad alles lahingus. Kui rügement on saanud ülesande vallutada kõrgustiku N., siis ei tähenda see veel sugugi seda, et rügemendi pealööök peab suunitud olema otse kõrgustiku pihta. Kontakti loomisel vastasega võis selguda, et tema tundelikumaks kohaks ei ole mitte see kõrgustik (tähtis punkt), mis tugevasti kaitstud, vaid näit. kõrgustiku kõrval asuv kaetud maa-ala, kui nõrgem koht vastase kaitseasetuses. Tähendab, rügement kõrgustiku N. vallutamiseks suunib oma pealöögi selle kaetud maa-ale, kus temal suuremad eeldused eduks, kus mõjule pääseb tema ülekaal. Seega on ka rügemendil oma raskuspunkt. Kuid see raskuspunkt pole enam operatiivne, vaid lahinguraskuspunkt.

Sellega oleme jõudnud raskuspunkti teise mõiste juurde. Siit selgub ka, et oma lahingu raskuspunkti määramisega rügemendi ülem ei tohiks kiirustada. Sarnane põhimõte näib aga vastolus olevat eeskirja nõudega: „Mida varem rügel suudab määrata kindlaks pealetungi manöövri idee ja pealöögi koha, seda kiiremini ja paremini suudab suurtükivägi valmistada ette oma tulelöögi soovitud kohta.“ (J. E. II. § 280.) Kuid see nõue on maksev kallaletungi järgu kohta ja selleks ajaks rügel peab olema selgusele jõudnud oma kavatsuste kohta. Peale seda ka kallaletungi kestvusel rügel võib mõjutada lahingkäiku, tehes korraldusi suurtükiväele ülekanamiseks lahingu otsustavasse kohta, mida võimalik täita rügemendi pealetungi ribas ilma suurtükiväe ümberpaigutusega. Tema võib otsustaval kohal tegevusse saata kõik oma varuosade rasked kuulipildujad (J. E. II. § 269).

Rügement on seega üksuseks, mille oma lahingu raskuspunkti kindlaks määramisel on kasutada veel mõjuvad abinõud. Koondades omi jõude ja võitlusvahendeid pealöögi suunas, kus ta seal tegutsevale pataljonile annab kitsama lahingriba ja suurema osa oma tulejõust, rügel võib ka väljendada vastavas käsus oma pealetungi raskuspunkti. Kui aga pataljonidele määratakse ühesugused lahingribad võrdsete jõudude juures, käsus aga tähendatakse, et rügemendi pealetungi raskuspunkt on seal või seal, siis on see mõtetu.

Ei tohi unustada, et lahingu raskuspunkt on ikkagi abstraktsed mõisted. Tema nimetamine või mitte nimetamine vastavas käsus ei tohi avaldada min-

git mõju jalaväe lahingule. Iga jalaväe osa peab pealetungi kestvusel tegutsema samasuguse innuga, ühesuguse võitlustahega, vaatamata sellele, kas tema tegutseb pealöögi (raskuspunkti) suunas või mitte. Raskuspunkti nimetamine väiksematele üksustele manöövri idee kõrval võib enam kahju kui kasu tuua. Tema võib tekitada mitte õigustatud arvamist „ega meie edasijõudmine polegi tähtis, sest raskuspunkt on hoopis teisel“. Sarnaseid arusamatusi tõi Maailmasõja päevil tarvitusele võetud demonstratsioon tõelise pealetungi kõrval. Asi lahendati lõpuks sellega, et pealetung pidi sündima ühesugustel alustel igal pool. Kas ta oli siis demonstratsioon, või mitte — see jäi vanemate, operatsiooni kavade kokkuseadjate juhtide teada.

Arvesse võttes raskuspunkti abstraktsed mõisted, mis on ainult teatud otsuse väljendus, aga mitte abinõu ise teatud otsuse saavutamiseks — on parem kui tema nimetamine täitsa ära jääb väiksemate üksuste lahingkäskudes. Nimelt alates pataljonist ja alla poole. Raskuspunkti nimetamisel patüli käsus ei ole mingit olulist tähtsust, küll võib ta aga sarnaseid tagajärgi anda, et kompülid arvavad sellega kõik ära teinud olevat oma manöövri idee kindlaks määramisel, kui nad omakord ära tähendavad ainult raskuspunkti. Et see nii võib olla, selles olen võinud isiklikult veenduda. Ollakse arvamisel, et raskuspunkt ja manöövri idee on üks ja sama.

Mõtteliselt jääb raskuspunkt püsima ka patüli otsuses, sest selle olulisemaks osaks on pealöögi suuna kindlaks määramine (J. E. II. §297). Pealöögi suuna või raskuspunkti patül peab eestkätt endale selgeks tegema selleks, et vastavalt sellele kindlaks määrata oma manöövri põhiidee. Kuid patüli otsuse see osa ei pruugi esineda käsuandmisel kompaniidele väljendusega „raskuspunkt“ või „pealööök“. Oma otsuse patül annab kompülidele teada manöövri ideena. See manöövri idee on juba tema poolt kavatsatud pealöögi suuna väljendaja. Lahingu raskuspunkti on patüliil võimalik palju kergemini muuta, kui suurematel üksustel. Kompaniid on saanud ainult pealetungi suunad (J. E. II. § 288), mida patül ei tarvitse muuta oma raskuspunkti ülekanndmisel, tehes vaid korraldusi tule kõvendamiseks. Sageli tulebki patüliil seda teha lahingu kestvusel muutunud olukorras, andes allüksustele

tarvilikke üksikkorraldusi algülesannete täitmiseks. Kui aga patül omas käsus oli määratud raskuspunkti, siis selle raskuspunkti muutmine vastava uue korraldusega võib tuua asjatuid segadusi.

Kõigil neil põhjustel on soovitam raskuspunkti mitte ära määrata väiksemate üksuste (alates pataljonist) lahingkäskudes, sest temal pole mingisugust tähtsust lahingu läbiviimisele, küll võib aga esile tuua asjatuid arusaamatusi. Küll peab aga pataljoni manöövri idee teada olema kõigil alluvate üksuste ülematel kuni rühmadeni kaasa arvatud (J. E. II. § 297).

Et sarnane põhimõte kooskõlas on ka meie jalaväe eeskirja II osaga, seda tõendab see asjaolu, et ära tuues need punktid, mida iga üksuse pealetungi käsk peab üldiselt sisaldama, kusagil pole märgitud pealöögi suuna ära määramise vajadus (§§ 256, 289, 346). Seda isegi mitte rügemendi kohta. Küll aga leiab igal pool alla kriipsutamist manöövri põhiidee kindlaks

määramise vajadus. Manöövri ideel ja raskuspunktil on aga vaks vahet.

Nii palju raskuspunkti kohta pealetungil. Ülaltoodu on suurel määral maksev ka kaitsevahingu kohta, sest raskuspunkt kaitsele oma mõistelt tähendab sama, mis pealöök pealetungil. Raskuspunkti kohtadele (kohad, mille alalhoidmine erilise tähtsusega) kaitsele asunud osadele antakse samuti kitsamad kaitseõigud ja määratakse suurem tulejõud nende käsutusse. Ka siin on viimaseks instantsiks, kes omas käsus võib veel ära määrata raskuspunkti, — r ü g ü l. Patül, teades rügemendi raskuspunkti kaitsele, võib veel kaitsele asudes tarvitusele võtta vastavad abinõud tiheda ja pideva tuletõkke loomiseks selles kohas. Ta kasutab selleks oma r. k. tuld, mida ta täiendab pataljoni kasuks töötava suurtükiväe tulega. Patül ja kompül omas kaitse käsus määravad küll ära oma kaitse põhiidee (J. E. II. § 562, 585), kuid erilise raskuspunkti sellele juurde lisamine osutub asjatuks.

Mõtteid Prantsuse sõjaväe üheaastasest teenistusest.*)

Sõjalise probleemi üheks delikaatsemaks küsimuseks on kate. K a t t e k ü s i m u s t on tarvis tähelepanelikult uurida, et selgusele jõuda, missuguseid abinõusid saame meie kasutada üheaastase teenistuse juures, et kate teostuks kindlalt.

Veel mitte mobiliseeritud sõjaväe ette asetatakse katte süsteem just nagu mõni kaitsevall halva ilma eest maastikul. Sellel kaitsevallil peab olema alaliselt, mitte ainult hädaohu momentidel, teatud maksimaalne vastupanuvõime. Katte korraldus piiri läheduses peab olema sarnane, et teda saaks abinõudelt vähendada või suurendada, vastavalt ohu nõrgenemisele või kõvenemisele.

Igal juhtumisel on tarvilik organiseerida katet samasuguste jõududega ja sama õigeaegselt, nagu see oli viimase Maailmasõja eel. Siis meie (prantslased) olime hädaohus nähes vaenlase võimsamat sõjaväge, kuna tema esijärgu osad olid mõne tunni kaugusel piirist ja kuna tema võitis mitu päeva osalise ja salajase mobilisatsiooniga ning intensiivse raudteede võrgu kasutamise, missugune võrk oli paremini suunitud. Meie võisime lühikese aja pärast saada rünnatud võimsa vastase poolt, kellele oli tarvis vastu panna eriti tugev tõke.

Kas see ka praegu on nii, kuna meie idanaabri (Saksa) sõjavägi on kahtlemata nõrgem kui meie armee, kus tema mobilisatsioon saab arvatavasti olema palju aeglasem ja raskem, kui riigis, kus on võimalik ettevalmistada oma mehi ja materjaalosa ning mille juures suur jõgi katab üle poole meie piirist, kuna teine pool on väeosadest tühi. Kahtlemata saame meie olema valmis enne sakslasi, kui meie peame võitlema üks ühe vastu.

Kas sellest järgneb, et kate on üleliigne? Täiesti mitte. Kuigi kahel riigil, keda eraldab teine-teisest Rhein, on suuruselt mitte võrdsed sõjaväed ja ehkki võrdlus selles mõttes on meie kasuks, siiski need sõjaväed erinevad oma väärtustes. Kuna prantsuse sõjavägi on enam kaadri sõjavägi, peab saksa sõjaväe tunnustama professionaalseks ja kui sarnane on tema võrdlemata kõrgemal prantsuse sõjaväest ehkki viimane on arvult suurem. Seda ülekaalu võivad meie naabrid kasutada. 8 või 10 päeva järele pärast mobilisatsiooni algust võib mõlemaid sõjavägesid väärtuselt võrdseks lugeda, kuna arvuline ülekaal prantslastele jääb.

Siit järgneb sissetungi võimalus meie koondumise piirkonda ainuüksi rahuaegsete jõududega. Sarnasest operatsioonist annab

*) Algus „Sõdur“ nr. 5.

ettekujutuse kallaletung Liège'ile, mis võib uuesti korduda Lotringenis.

Kuidas saab seda pareerida sõjaväega, kel on aastane teenistus? Kuidas saab luua küllalt tiheda ja väärtusliku tõkke, kuna pool lipu all olevast kontingendist kasutamiskõlbmatu on?

Et suureda katteosade koosseisu, on tarvis kutsuda uuesti teenistusse need tagavaraväelased, kes viimati vabanesid, tähendab need, kes pole veel unustanud seda, mis nad omandasid tegevas teenistuses. Selleks nimetatakse viimased kolm teenistusest vabastatud kutset „käsutuses olevateks“ ja neid saab koguda võrdlemisi kiirelt, nii et piiri ääres seisvad kaaderosad saavad kohe täiendatud sõjaaegse koosseisuni. Praeguste tingimuste juures, kus Rheinimaa on puhastatud vastase väeosadest on kindel, et meie käsutada jäävad mõned vajalikud päevad.

Mis puutub nende kate väeosade väärtusse, siis oleneb see nende väeosade erilisest koosseisust rahuajal. Nende kaadrid saavad olema suuremad, mis võimaldab vastu võtta suuremat arvu reamehi. Nende kaadrid peetakse alaliselt täis ja neid õpetatakse eriliselt. Lõpuks need rügementid, keda tuleb lühikese ajaga täiendada, on kõige pealt võimsad käes pidama maastikku, nad ei suuda pealetungida ja sellepärast nende rügementide raioonis asuvad ka pärismaalaste väeosad Põhja-Alshiirist, missugused, olles alaliselt täies koosseisus ja ainult juba väljaõpetatud reameesteks, on kohased teostama vastulööki, millela pole õieti kaitset.

Seega võib ütelda, et üheaastase teenistuse juures võib sõjavägi kindlustada väljaõppe ja mobilisatsiooni kõrval ka rahuldavalt katet. Kuid ei tule unustada, et eelmises arutuses käsitati praeguseid olusid, kui aga Rheinimaa saab uuesti okupeeritud meie võimalikkude vastaste poolt, siis aastase teenistuse juures võimalik kate korraldus uue organisatsiooni juures saab olema täiesti puudulik rahulikuks mobilisatsiooniks ja meie väeosade koondamiseks piiri läheduses.

Lõpuks — s i s e m i s e j u l g e o l e k u kindlustamiseks ei ole noored üheaastase teenistuse sõdurid kohased, nende noorus, vähesed elukogemused ja masside mitetundmine, nende närvilikkus ja külmavere puudumine teevad neid isegi hädaotlikudeks rahutuste korral. Lõpuks lühikene aeg, mida saab üldse määrata nende väljaõpetamiseks ei võimalda nende kasutamist sellel kõrvalisel alal, kuna sisemise

julgeoleku teenistus tihti pikaajaline on. Korra jaluseadmise otstarbel tuleb pöörata väeosade poole ainult siis, kui riigi olemasolu tõelikus ohus viibib.

Kuna see küsimus siiski on üks osa sõjalisest probleemist, siis on tarvilik, et selle jaoks oleksid käepärast eriosad, mitte need kes õpetavad kutsealuseid. Selleks on loodud rahvusliku kaardiväe liikuvad rühmad, missugused on tõelisteks reservideks julgeoleku kindlustamisel. Nende osade meeskond, koosnedes endistest sõduritest, on väljaõpetatud vastavalt eriülesannetele. Sarnaste üksuste olemasolu võimaldab vastu seada professionaalsetele korrarikkujatele eriteadlasi korra jaluseadmises ja see süsteem lubab jätta noori sõdureid eemale sotsiaalsetest konfliktidest, mis on väga tervitatav.

III.

Nüüd võime meie vastata ülesseatud küsimusele. Üheaastane kaitseväge teenistus võimaldab täielikult lahendada sõjalist probleemi, kui ainult uue teenistusajaga kaasas käivad teatud erilised korraldused. Seda saab teostada ka vaid siis, kui meie ei vaata endise korralduse peale kui ideaalsele, millest ei pea eemalduma. Kõik peavad jõudma arusaamisele, et uuele olukorrale peab vastama täiesti erinev uus organisatsioon.

Uus üheaastase teenistuse sõjavägi erineb endisest kaheaastase teenistuse sõjaväest kogu oma iseloomult.

Kaheaastase teenistuse sõjavägi oli viimane tüüp n. n. iseseisvast, autonoomsest sõjaväest. Kuni selle momendini, kus kaheaastane teenistus lühendati 18-kuuliseks teenistuseks, koosnes sõjavägi üksustest, mis olid võimsad täitma igasuguseid vajadusi ja missuguse koosseis (pea ainuüksi teenistuskohuslikud mehed) oli kohane igasuguste ülesannete täitmiseks. Selle sõjaväe kutsealuste ülesandeks oli:

- niipea, kui nad saanud esialgse ettevalmistuse, osa võtta järgneva kutseklassi väljaõpetamisest, ku nooremad õpetajad ja instruktorid,
- moodustada pea terve kapralite koosseisu, mis on suurem osa allohvitseride arvust. Sõdurina või allohvitserina nad võtsid enda peale tähtsad osad mobilisatsiooni alal,
- mõni kilomeeter riigipiirist teostada katet mobilisatsiooni ja vägede koondamise ajal,
- kanda julgeoleku teenistust kui mitte kõigis asumaades, siis vähemalt tähtsamal, s. o. Põhja-Aafrikas,

- täita ülesandeid asumaade ekspeditsioonides (Madagaskar, Marokko),
- lõpuks nemad toetasid politseid ja šandarme, et alal hoiduks seaduslik võim.

Endist sõjaväge võib iseloomustada mitte ainult sellega, et tema üksused suutsid täita kõiki vajadusi, vaid nemad olid ka täiesti iseseisvad. Olles väikseks riigiks riigis nad võisid ise rahuldada kõiki oma vajadusi. Rügement oli seega nagu iseseisev omavalitsuse üksus. Seal täideti kõiki sõjalisi ülesandeid, seal harrastati ka kõiki ametisi.

Seal võis imetleda aednike-sõdureid, kes korraldasid rügemendi juurevilja aedasid; seal oli küllaldane arv rätsepe ja kingsepe, et valmistada ja parandada terve rügemendi vastavat varustust; seal ei puudunud igat liiki ehitustöölised ja vooi ametmehed; seal muutusid sõdurid õrnadeks ohvitseride laste hoidjateks, kes väikseid lapsi iga päev kooli saatsid või olid ohvitseride kokkadeks ja toiduainete ostmisel oma ülemuse huvisid turgudel süüdi kaitsesid; seal võis leida kunstnikke ja näitlejaid, kes korraldasid teistele sõduritele etendusi või ilustasid oma loominguga kasarmute tõsiseid seinu, lõpuks spordimeistrid treenerisid seal valituud meeskondi, kes pidid tooma võistlustelt uut kuulust oma väeosa värvidele.

See kõik ei halvanud teenistust, kuna mobilisatsiooniks kõlbulikkude sõdurite arv oli võrdlemisi suur. Väljaõpetatud sõdurid, keda polnud tarvis kasutada sõjaliseks otstarbeks, sarnanesid mõne väikese linna tuletõrje meeskonnale, kus tuleõnnetusi harva juhtus. Nende sõdurite vaba aega kasutati päris seadusepäraselt ja kasulikult üldistes huvides.

Üheaastane teenistus ei võimalda enam sarnast iseseisvate üksuste elu-olu, kus tema sõdurid kõiksuguseid ameteid täitsid. Sellest on aru saanud ka seaduseandja, te-

ma on püüdnud lahendada enne küsimused, mis on ühenduses sõjaväe vajaduste rahuldamisega.

Võib ka uskuda, et lõpuks õigus jääb optimistidele, kui silmas pidada, et:

- üleajateenijate arv tunduvalt kasvab, mis omakord kergendab väljaõppet ja mobiliseerimist,
- kuna sõjaväkke võetakse teenistusse järk-järgult ikka suurem arv eraisikuid ametmehi, kes asendavad ladudes, kantseleides, töökodades ja erialalistes ametites sõdureid, — jäävad tegevteenistuse mehed ainult relvade juurde oma lahingüksustesse ja
- lõpuks uue rahvusliku liikuva kaardiväe üksuste arvu suurendatakse iga kuul, mis vabastab sõjaväe korra ja julgeoleku ülesannete täitmisest ja jätab tema ainult selleks aluspõhjaks, millele tugineb mobilisatsioon ja mille ümber koonduvad tagavara-väelased.

Seadus on ka ette näinud ja kindlaks määranud korralduse, mis võimaldab sõjaväele jääda iseseisvaks. Seaduseandja on soovinud, et ühtegi teenistusse kutsutud sõdurit ei kistaks eemale õppetööst. Sellepärast ei tohi kasutada ühtegi sõdurit enam sarnastel ametitel, mis pole otsekohe seotud sõjaliste vajadustega.

Nende korralduste täitmisest oleneb sõjaväe väärtus tulevikus. Kuid ka optimis- mis peab olema tagasihoidlik. Uus kord oleneb väga krediitidest ja sellest, kuivõrt kaalutakse eraisikute teenistusse palkamist. See uus süsteem, olles raskem maksumaks- jatele, teeb sõjaväe enam olenevaks sellest ümbrusest, missuguses tema elab. Kui üle- muse kokkuhoiu püüded või energia pole küllaldased, siis liiga suur eraisikutest ametmeeste arv muudab sõjalise probleemi sama vähe lahendavaks, kui „perceptum mobile“ või ringi kvadratuuri.

T—a.

Mõtteid rännakute korraldamisest suuskadel.

V. Külaots.

1. Suuskade tähtsamaks lahingomaduseks on, et nad võimaldavad liikuda võrdlemisi suure kiirusega talvel väljas- pool teid sügavlumega, s. o. olukorras, kus hariliku jala- ja ratsaväelase, üldse teiste väeliikide liikumine ning tegevus on takis- tatud ja mõnikord hoopis võimatu.

Väljaõppe ülesandeks on nimetatud la- hingomaduse arendamine niiviisi, et suus- kur väiksema jõukuluga võiks kätte saada suurimat kiirust. Selle saavutamine ripub lumepinnast, maas- tikust, ilmastikust, päevaajast, suuskade materjaalost, kõige pealt aga suuskuri os-

kusest käsitada suuski liikumisabinõuna individuaalselt ja kollektiivselt, tegutsemisel üksuse koosseisus.

Kollektiivse väljaõppe tähtsamaks osaks on rännakute korraldamine. Nende otstarbekohasest läbiviimisest oleneb üksuste liikumise kiirus, mis nagu tähendatud eelpool, on suuskjalgratturite tähtsamaks lahingomaduseks.

Liikumise kiirus rännakutel suuskadel oleneb:

- rännakute ettevalmistamisest;
- nende tegelikust läbiviimisest;
- meeskonna harjumusest rännakuteks.

2. Juhil tähtsamaks ülesandeks rännakute ettevalmistamisel on marsikava väljatöötamine vastavalt rännaku eesmärgile, lumepinnale, maastikule, ilmastikule, päevaajale ja meeskonna keskmisele tasapinnale suusatamisokuse ja vastupidavuse alal. Tervikuna peab see kava võimaldama väiksema jõukuluga saavutada suurimat liikumise kiirust.

Rännaku eesmärk võib: nõuda kiiret väljaastumist ning tegutsemist või annab selleks rohkem aega; ettenäha liikumist vastase läheduses või väljaspool viimase mõjupiirkonda.

Esimesel juhul tuleb marsikava kokku seada lähemaid teid ja lähiseid mööda, kuigi need ehk on liikumiseks ebasoodsad ning nõuavad suuremat jõupingutust; teisel juhul on soovitav võimalust mööda arvestada jõudude kokkuhoiu tarvidusega. Rännak vastase läheduses sunnib kasutama varjatud alasid, liikuma öösi või udus, s. o. raskemas olukorras, kuna samal ajal rännakutel kaugel vastasest tuleb luua hõlpsamaid liikumistingimusi.

3. Peale lahingülesande omab rännakute teostamisel esijärgu tähtsuse lumepind. Soodsal juhul ta võib tõsta päeva toodangut kuni 80, isegi kuni 100 km-ni ning ebasoodsatel — vähendada seda mõne km-ni.

Lumepind on otseses ühenduses ilmastikuga ja aastaajaga. Nii, näiteks, värskel lumi talve algul, mis ei ole veel saanud tunda tuulte tihendavat mõju, on harilikult kerge, nii et mõnikord kihi juures kuni 10 sm, suusad puudutavad maapinda. Liikumine sarnase lumega on raske ja üle liivavälja või küntud põldude hoopis võimata.

Talve keskpaigapoolle lumepind muutub üldiselt püsivamaks. Siin annavad enast juba tunda tuuled, mis lahtistel koh-

tadel muudavad lume tihedaks kihiks ja õredates metsades, põõsastikkudes, aegade ning teede ääres ajavad kokku kuhila- ja lainetaolised lumehanged. Samal ajal tihedamates ja tuulte mõju eest varjatud hõredates metsades lumi püsib pehmena ning võtab suusad sisse, olles raske liikumiseks.

Talve lõpupoole, päikese kiirte soojenedes lõunapoolsetel mäekallakutel ja metsaservadel lumi muutub sõredaks; tihti siin tekib õhuke lumekooruke, mis ei kannata suusatajat; paiguti lumi kleepub suusataldade külge takistades liikumist. Samal ajal põhjapoolsetel nõlvakutel, külma tuule mõjule lahtistel kohtadel, päikesevarjulistes metsades, orgudes ja lohkudes võib veel igal pool leida head suusateed. Talve vältusel meie kliimas ette tulevad sulad ilmad panevad tihti suusatamise seisma; sellele järgnev pakane, mis katab lumepinna paksu koorega ja kerge lumesadu valmistavad hea suusatee.

Hõlpsama suusatamise seisukohast võib lumepind meie kliimas olla väga mitmesugune, sellejärele kuidas on maastik, ilm, aasta-aeg ja tuuled. Tüübilisemate nähtustena esinevad: sõre, tihe, niiske, sula, teraline ja kevadine lumi, paks ja õhuke lumekooruke.

Sõre lumi, mida võib leida harilikult metsades ja mõnikord ka legendikkudel, eriti siis kui lumesadu oli külma ja vaikse ilmaga, on raske liikumiseks, sest ta ei kannata suusatajat. Sama halb on legendikkudel ja vahest ka mäenõlvakutel ette tulev tihe lumi. Tuulte mõjul tihenenud ja paiguti hangedesse kokkukuhjatud ta teeb suusad tihkeks ning liuglemise raskeks.

Tihti lumi isegi 5—7° C juures sisaldab palju niiskust ning kleepub suusataldade külge, takistades liikumist. Samad omadused on ka sulal lumel, sest et siin puu tõmbab endasse vett, paisub, muutub raskeks ning ei libise hästi.

Paremad on teraline ja kevadine lumi. Neist eriti viimane, segunedes värskel lumega ja muutudes vahelduvate sulade ja külmade tõttu kõvaks ning libedaks, kannab hästi suusatajat ja moodustab hea sõidutee. Esimene — teraline lumi — on sama hea iseäranis siis, kui ta on kõva aluskihiga.

Paks, õhukese korra värskel lumega kaetud kooruke lumel moodustab samuti hea suusatee. Juhul kui aga kooruke on pealt jäätanud, püüavad suusad libiseda laiali, väsitades suusatajat ja vähendades

liikumise kiirust. Halvem on õhuke kooruke, mis ei kanna sõitjat, rikub suusaääri ja saapaid ning on raske liikumiseks. Peale selle paks ja õhuke kooruke rikuvad suusataldu, muutes neid karedaks, seega vähendades suuskade liuglemisvõimet.

4. Teiseks tähtsaks teguriks marsikava koostamisel on maastik. Selle valikul tuleb pidada silmas, et teid mööda ja varemalt etteatud suusajälgedes rännak võib sündida kiiremini kui ilma jälgedeta ja väljaspool teid. Peale selle liikumisel teid mööda saab kasutada voori selle lahingvarustuse vedamiseks, mis rännakul väljaspool teid normaalselt kantakse seljas.

Teekond läbi metsade, põõsastikkude, üle mätталiste soode ja kultuurmaastikul ettetulevate põllu- ning karjamaa-aedade nõuab suuremat jõu- ja ajakulu, kui lagedal maastikul. Rännak üle küngaste ja järskude veerudega orgude ning lohkude on eriti raske neile suusatajaile, kes pole veel harjunud liikuma sarnasel maastikul.

Loomulikult tuleb maastiku valikul arvestada rännaku eesmärgiga. Kui, näiteks, liikumine peab sündima varjatult vastase vaatlusele, siis tuleb rännakul kasutada varjatud alasid: metsasi, põõsastikke jne., vaatamata, et siin edasijõudmise kiirus on vähem.

5. Suurt mõju rännakutele avaldab ilmastik ja päeva-aeg: vastutuul takistab ning pärituul kergendab liikumist; lumesadu, tuisk, udu ja kuuvalgeta öö raskendavad orienteerumist ning sidepidamist, kutsudes esile sagedaid ettenägemata peatusi, mis vähendavad sõidukiirust ja väsitavad meeskonda.

6. Lõpuks tuleb marsikava koostamisel tõsiselt arvestada meeskonna suusatamis- oskusega ja harjumusega rännakuteks. Siin on soovitatav hoiduda liialdusist alluvate võimete ülehindamisel meeletades, et liikuda suure kiirusega ja lühemaid ning maastikuliselt raskemaid teid mööda võivad ainult vähemad grupid paremaid suuskureist. Teistelt, kes liiguvad koos suurema massina ja kelle hulgas leidub alati teatud protsent vähemharjunud suuskureid, võiks nõuda ainult keskmist kiirust, kui olukord ei nõua erilist jõupingutust.

Kõigest eeltoodust selgub, milliseid oskusi nõuab juhilt marsikava kokkuseadmine nii, et see vastaks taktikalisele olukorrale ja väiksema jõukulu juures tagaks suurima liikumise kiiruse. Selle täitmisel on soovitatav alati võtta arvesse meeskonna võimeid suusatamise alal ning valida see marsikava, mis pakub rohkem hõlbustusi

liikumiseks, kui olukord lubab, kuigi ta pole alati kõige lühem.

Kui ülesanne peaks nõudma eriti kiiret tegevust, näiteks mõne tähtsa eseme vallutamine enne vastase päralejõudmist, on soovitatav selle täitmiseks moodustada erisalk paremaid suuskureist, kes saadetakse välja lühemat teed mööda. Ülejäänud osa liiguks selle järele varuna teise, kergema marsikava alusel. Seega saaks täidetud lahingülesanne ja meeskond oleks pärast eesmärgile jõudmist veel küllalt lahinguvõimeline. Vastasel korral, liikudes terve üksusega, võiks ülesande täitmine viibida või koguni ebaõnnestuda, kui just ei soovita nõrgemaid suusatajaid jätta teele.

7. Järgmiseks juhi tegevuseks pärast marsikava koostamist on väljaastumise aja, suuskade määrimisviisi, seljaskantava ning vooiantava varustuse ja lõpuks sanitaarabi kindlaksmääramine. Voor võetakse kaasa, kui rännak on pikk ja sünnib teid mööda või nende läheduses. Vastasel korral tuleb regedel veetav lahinguvastustus, nii kui: laskemoon, suusamaterjali tagavara jne., meeskonna vahel seljas kandmiseks ära jaotada.

Enne väljaastumist juht peab kontrollima nende korralduste täitmist, pöörates erilist tähelepanu suusainventarile ja meeskonna ilmakohasele riietusele. Rühma peale tuleb võtta kaasa vähemalt 2—3 komplekti tagavarasuuske murdunute asendamiseks ja sanitaarotstarbeiks — kui selleks pole kaasas erilisi regesid või kelkusi — parandusmaterjale, iga jao peale üks tööriistade komplekt ja määratud suuskade määrimiseks soojalt ja külmalt.

Meeskonna ülesandeks on seada korda rännakuks suusad, riided ja varustus. Eriti hoolikalt tuleb teha suuskade määrimist, jalarihmade ja keppide ülevaastust; väiksemategi defektide selgudes tuleb need kohe parandada või suusad vahetada. Riietumisel suurimat tähelepanu juhtida jalgadele, sest suusatamisel jalapöiad ja eriti varbad saavad vähe liikuda ning seepärast võivad kergesti külmuda.

Halva ilmaga, nii kui tuisk, sadu, torm ja udu, võimalust mööda mitte väljaastuda, kui olukord ja ülesanne seda tungivalt ei nõua.

8. Rännakule väljaastumiseks koondub s.-jalgratturiüksus määratud kohale hargrivi, millest pöördega paremale moodustatakse rännakkolonni.

Iga rännakkolonni peab lubama suurimat liikumiskiirust, nõudma meeskonnalt vähemat jõupingutust ja kokkupuutumisel

vastasega hõlbustama hargnemist lahinguks. S.-jalgratturüksuste rännakkolonniidid iseloomustavad oma suure sügavusega ja seepärast ei rahulda hästi neid nõudeid. Vähendada nende pikkust üksuse viimiseiga kolonnis 3, 4 jne. kaupa, s. o. laiema ringidega ei ole igakord teostatav; sarnased kolonnid on vähe paenduvad, kohanevad halvasti maastikule ja liikumisel läbi metsade, põõsastikkude ja teiste kitsaste kohtade, võivad kergesti minna segi, mis aeglustab liikumist, põhjustab asjata jõukulu, rikub marsi distsipliini ning valmisolekut lahinguks.

Seepärast on soovitatav suuremate suusaüksuste rännak-kolonne järgustada rinnetpidi või sügavusse, kusjuures iga järk keskmiselt võrduks rühmale. Esimesel juhul intervallid järkude vahel olenevad taktikalisest olukorrast, lumepinnast, maastikust ja sellest, kas leidub liikumise ribas suusajälgi; teisel juhul peaksid distantsid järkude vahel olema mitte alla 30—40 m, sest muidu võiksid marsitempo kõikumised ühes järgus kanduda üle teistele kolonni osadele. Üldiselt aga peavad intervallid ja distantsid võimaldama hõlpsat sidepidamist ning juhtimist.

Kolonnid liiguvad teid mööda — kolonnis ühekaupa, sest et siin kahele suusatajale kõrvuti on kitsas ja teeäärred harilikult pole soodsad liikumiseks, ja väljapool teid — kolonnis kahekaupa. Viimase paremuseks on see, et võrdlemisi väikese sügavuse juures ta on küllalt paenduv kohanemisel maastikule ja liikumisel läbi kitsaste kohtade.

Rännakkolonnis liiguvad juhid oma allüksuste ees ja nende abid — sabas korra järele valvamiseks. Distantsid ja intervallid olenevad olukorrast, maastikust ja liikumise kiirusest võrdustes harilikult kahe suusa pikkusele eel- ja tagasõitja ja ühe suusa pikkusele kahe kõrvutisõitja vahel. Sõidul mäest alla distantsid on vähemalt 15 m. Samuti on soovitatav suurendada distantse ja intervalle raskemais liikumistingimustes: öösi, metsas jne.

9. Marsitempo reguleerimine omab erilise tähtsuse, kuna sellest on olnud rännaku päevatoodang; seda tehakse võttes arvesse lumepinda, maastikku ja teisi rännakingimusi.

Rinnetpidi järgustatud rännakul on soovitatav määrata suuniv allüksus ja maastikul äratähendada jooned, mis kolonnid peavad läbistama teatud kellaaegadel, jättes muidu järkudele vabaduse liikumiseks.

Kui rännakkolonn on järgustatud süga-

vasse, reguleerib üksuse juht ise marsitempot liikumisega kolonni peas, või määrab selleks vilunumaid suusatajaid. Viimaste ülesandeks on suusajälgede ajamine, vältides järske kallakuid ja muid takistusi, seega kergendades kolonni liikumist, mis on eriti tähtis sügava ja hanglumega. Need teerajajad liiguvad grupina määratud kaugusel kolonni ees.

Teerajajaid tuleb aeg-ajalt asendada teistega kolonnist; äravahetatud mehed võtavad teelt kõrvale ja pärast kolonni möödumist asuvad selle sappa.

10. Juhul kui teel ilmastik peaks muutuma või lumepind läheb raskeks, tuleb teha peatus suuskade lumekohaseks määramiseks. Kui lumekord on liiga õhuke, segatud mullaga või kaetud jääkooriga, peab suusad kohe maha võtma. Tornim või tuisu lähenedes otsustab juht, kas jätkata liikumist elamute juure jõudmiseks või jääda peatuma lähemasse varjulisse kohta.

Peatused ehk puhked on väikesed ja suured. Esimesed kestavad 5—10 min. ja harilikus olukorras sünnivad iga tunni tagant; viimased tehakse pikkadel ja väsitavatel rännakutel, võimalust mööda elamutes ja kasutatakse ära toidu võtmiseks. Kui pole võimalik peatuda elamutes, on soovitatav valida bivakkiks tuulte eest varjatud ja päikesepaisteline koht metsalagendikul või orus. Vastase läheduses on peatuskoha valikul mõõduandvad lahingulised nõuded.

Puhkel suusad puhastada lumest, määrada ja ülevaadata juhtides erilist tähelepanu jalarihmadele. See tehtud — asetatakse suusad üksikult või üksuste kaupa püsti või viiakse jahedasse ruumi. Reeglina tuleb peatustel kõigepealt korda seada suusad; ainult peale selle võib asuda muu toimetuse juure.

Iga suusaüksus — ka rännakul väljapool vastase mõjupiirkonda — kaitseb ennast liikumisel julgestusosadega, mis teotsevad samal alusel kui jalaväeski. Üksuse taga liigub 2—3 mehest koosnev järelsalk, kelle ülesandeks on üleskorjata mahajääjaid.

Eelpiilkond moodustatakse valitud suusatajatest. Ta omab tähtsa ülesande hoida rännaku suuna ja ajada suusajälgi, selleks valides kohad, kus lumepind soodsam ja ei tule ette takistusi, mis võiksid aeglustada liikumist või rikkuda rännakorda. Sidepidamine selle eelpiilkonnaga on eriliselt tähtis ja peab sündima peami-

selt leppemärkidega, et vältida ilmaasjata peatusi ja hoida marsitempot.

11. Rännaku eduka täitmise huvides ta peab alistuma valjule distsipliinile, mis väljendub selles, et:

- iga suusataja rännakkolonnis peab hoidma antud marsitempot, distantse ja intervalle;
- kõik kes on sunnitud ühel või teisel põhjusel peatuma, võtavad viibimata jälgedest kõrvale ja kolonni möödudes asuvad selle sappa. Kes ei suuda liikuda omal jõul, korjatakse üles järelsalga poolt;
- kõik korraldused antakse võimalust mööda leppemärkidega; häälega võib seda teha ainult siis, kui liikumine sünnib väljaspool vastase mõjupiirkonda; juhul, kui korralduste andmine häälega või leppemärkidega pole võimalik, tuleb toimida juhtide eeskujul;
- teel ettetulevad takistused, aiad, kraavid jne. vallutatakse iga suusataja poolt omaette; pärast üleminekut tuleb asuda kolonni endisele kohale;
- liikumine peab *sündima täielises* vaikuses; juttu ajada võib ainult erilise loaga.

12. Ülaltoodust on näha, et kiirete rännakute täitmine mitmesuguses lume, maastiku ja ilmastiku tingimustes nõuab igalt s.-jalgratturilt, peale põhjaliku individuaalse suusatamisoskuse, harjumusi liikumiseks ja tegutsemiseks kollektiivselt, üksuste koosseisus. Seda saavutatakse plaanikindlate harjutustega, mis peavad algama niipea, kui mees võib rahuldavalt suuskade üle valitseda kuigi ta sealjuures veel ei tunne suusatamistehnika peensusi.

Rännakharjutused tulevad valida nii, et nad muutuksid järjest raskemaks. Esimene harjutus on soovitatav läbiviia enam-vähem tasasel maastikul, soodsa lumepinnaga, umbes 10 km kaugusele ja rännakkoormaga umbes 10% normaalsest.

Sarnaseid harjutusi on soovitatav korraldada keskmiselt nädalapikkuste vaheaegadega, kusjuures iga järgnev harjutus peab sündima maastiku, kantava varustuse ja võimalikult ka lumepinna suhtes raskemais

tingimustes. Kaugused tuleb võtta nii, et pikemad rännakud vahelduksid lühematega, näiteks 20 km või 30 km rännakule järgneks uuesti 10 km-ne, jne.

Rännakharjutuste täitmine võiks sündida umbes nii kui see on näidatud alljärgnevas tabelis.

Harjutusi	H a r j u t u s		Puhked rännaku vältusel (kogukestvus tundides)
	Umbkaudne pikkus km	Keskmine liikumise kiirus km. tunnis	
1.	10	6,0	—
2.	15	5,5	0020
3.	20	5,0	0045
4.	10	7,0	—
5.	15	6,5	0020
6.	25	5,5	0100
7.	15	7,0	0020
8.	25	6,0	0100
9.	35	5,0	0130
	45—75	4,5	0500

Harjutused on soovitatav läbi viia mitmesugustes tingimustes: päeval, öösi, udus lumetuisuga, tasasel ja murdmaastikul, lagendikul, metsades ja põõsastikkudes, teid mööda ja väljaspool teid, hea ja halva lumepinnaga, kusjuures tabeli andmeid tuleb muuta vastavalt sellele kas rännaktiingimused on raskemad või kergemad või kuidas lubab seda aeg.

*

Peale isikliste tähelepanekute selle kirjutise koostamisel on kasutatud järgmisi allikaid:

Nastavljenie dlja obučenija lõžnõhh castei. 1919. Moskva ja Petrogradi väljaanded. K. Eimeleus. Lõži v vojennom djele. 1912. Ajutised juhendid suuskjalgratturite ettevalmistamiseks I. 1928. Suusatamine. Juhendid suusaspordi kasutamiseks sõjaväes, 1924. P. Izmjesticjev. Zimnie bojevõe djeistviija, 1923. Hiihtoharjotus. Jalkaväen harjotus ohjesääntõ I, 1926. Instruction sur l'emploi du ski du 30 oct. 1922. E. Richardson i H. Hock. Lõži i ihh primjemenie k sportu, 1911. A. Gavričkov. Podgotovka k pjerehhodam na lõžahh. „Vojen. Vjestnik“ 1926. Nr. 44. Sama autori. Meetod individualjnoi podgotovki na lõžahh. „Vojen. Vjestnik“ 1925. Nr. 47.

Märkmeid sõdurite toitmisest.

J. Org.

Viimase nelja aasta jooksul, saades tõuke 1924. a. sügisel sv. ühendatud õppeasutuste juures varustusvalitsuse algatusel korraldatud toiduskatsete komisjoni tööd, samuti nimetatud komisjoni poolt valmistada lastud esimesest kaitsevæe kultuurifilmist „Uus toitlustamine kaitsevæes“, — on meil välja arenenud rõõmustav võistlus sõduri köökide ja söögisaalide korraldamisel ning sõduri toidu maitsekama valmistamise alal.

Peab ka märkima, et kõrgemad sõjaväe ülemad väeosade püüdeid sel alal on alati erilise tähelepanuga hinnanud. Selle tõttu n. n. „uus toitlustamine“ on end läbi löönud n. ö. ürgjõuliselt, s. o. ilma ametliku makspanemisetä, puhtjäreleaimamise ja üksteiselt õppimise teel. Käesoleval ajal on vähe väeosi, kus on maksev veel üheroaliste lõunate (supi) süsteem, ja veel vähem neid väeosi, kus sõdur ei söö kaetud laua taga, vaid oma välikatlake seest.

Praeahjude ehitamine, köökide ümber ehitamine ja seadistamine, söögisaalide soetamine ja neisse mööbli muretsemine, lauanõude muretsemine ning kokkade ettevalmistamine on nõudnud väeosadelt suuri kulusid ja majandusepersonaalilt palju vaeva. Ei saa salata, ka varustusvalitsus on ikka jõudu mööda vastu tulnud ja kaasa aidanud.

Kõigil neil püüetel on kindlasti suur kultuuriline väärtus nii kaitsevæe kui ka meie rahva elus üldse.

Siiski, võttes meie sõduri toitu sisuliselt, torkab otsekoe silma, et see oma kokkuseadelt on veidi võõrapärane ja vähevastav meie rahvaenamiku toiduharjumustele ning oma mahu (kvantumi) ja rasvaainete hulga poolest ei rahulda täielikult meie sõdurit, eriti noorsõdurit.

Meie noorsõdurid, olles oma enamikult maapoosid, on harjunud, võib olla, küll veidi lahjema, selle eest aga kindlasti mahukama toiduga: rohkesti piima ja kartulaid-kapsaid ja pea mitte sugugi loomaliha (selle asemel aga rasvasemat sea-liha!). Ka alaline kohv hommikuti ja tee õhtuti nõuab aega, enne kui sellega harjutakse, eriti siis, kui kohv on piimata, nagu seda olude sunnil veel ette tuleb mõnes meie väeosas.

Arvan, et täiesti otstarbetu oleks meie

lühikese-teenistusaja kestel püüda ümberharjutada sõduri kõhtu rohkem kontsentreeritud toidule: see sünnitab noorsõduritel pikema aja kestel vaid asjata tühjakõhu tunnet. Samuti, kui arvesse võtame uuemaaja toitlusõpetuse hoiatavaid näpunäiteid, tuleb ka rohke loomaliha söömise kultiveerimine lugeda e b a s o o v i t a v a k s.

Küll aga tuleks rohkem tähelepanu pöörata sarnastele tervislikkudele ja meil külluses leiduvatele toiduainetele, kui on kartul ja piim, siis veel: kapsad ja muu lihtsam keeduvili (porgandid, kaalid, peedid, kurgid). Ei tohiks täitsa kahesilma vahele jätta ka sarnast kõrgevärtuslist ja odavat toiduainet, kui seda on veri, seda enam, et järjest suureneva tapamajade arvu tõttu seda on hõlbus muretseda pea igas garnisonis. Nisupüüli ja riisi tarvitamist tuleks aga piirata, kinkides tähelepanu ka omamaa rukki- ja odrajahule.

Eelistades ülalootletud toiduaineid, saavutaksime noorsõduri toiduharjumustele rohkem vastava ja mahukama toidu, kusjuures eelistatavate toiduainete odavus võimaldaks suurendada ka rasvaainete normi ilma toiduraha üldist normi suurendamata.

Rääkimata sellest, et harjunud toit inimkeha poolt omistatakse palju kergemini ja seega kehale annab rohkem jõudu, peab väitma ka seda, et sõduri toidu muutmise ettepanud suunas viiks selle kokkuseade lähemale neile nõuetele, mis uuemaaja toitlusõpetus tervisliku toidu kohta üles seab.

Eelpoolkirjeldatud suunas muudetud toit tunduks noorsõdurile kindlasti ka sobivamana (paremana). Seda näitasid muu seas katsed, mis läinud aasta lõpul toimetati Tartus ühes väikses väeosas.

Nimelt, oli selles väeosas noorsõdurite esimese teenistusekuu jooksul maksev toidutabel, nagu see meil tavaliselt välja kujunenud. Selle tabeli iseloomustavad küljed olid järgmised:

- 1) loomaliharoad igaks lõunaks (üldine nädala loomaliha kvantum ühele mehele — 1650 grammi);
- 2) võrdlemisi tagasihoidlik kartuli ja keeduvilja kvantum (üldine kartuli, kapsa, porgandite ja kaalide nädalakaal ühele mehele 5140 grammi);
- 3) piim ainult kohvi peale (20 mehele üks toop täispiima päevas);

- 4) õhtused pudrud ja vormiroad teega, kuna eineks, nagu ikka, soolakala ja kohv (piimaga).

Rasvaineid anti selle tabeli järele nädalas: rasvana 280 gr ja peale selle sea-liha 100 gr.

Järgmisel noorte teenistusekuul pandi väeosas katsena maksma teine toidutabel, mille järele 3 päeva nädalas lõunad olid ilma loomaliha (katsete ajal oli üldine nädala loomaliha kvantum ühele mehele 880 grammi). Loomaliha päevadel anti lõunaks teise roana 2 korda veretoitusid ja 1 kord keeduvilja vormi.*)

Õhtuste pudrude juure anti katsete ajal 2—3 korda nädalas hapupiima — ½ liitrit mehe peale korraks (meierei hapupiim, s. o. külmastpiimast ja petipiimast valmistatud). Ka oli laupäeva lõunaks esimese roana keeduviljasupp piimaga. Katsetabelit iseloomustab veel kartuli ja keeduvilja kvantumi tunduv suurendamine (üldine nädalakaal ühele mehele — 7355 grammi). Rasvaainetena anti nädalas: rasva 191 gr, võid 16—24 gr, hapukoort 25 gr ja peekoni lõikeid 200 gr.

Hommikueineks prooviti soolakala ja piimaga kohvi asemel vahelduseks anda 1—2 korda nädalas jahukörti.**)

Pärast kahenädalist katsetoidustamist toimetatud hääletamisel (vastavate küsimustega varustatud ankeetlehtede abil) selgus järgmist:

*) Kõneall olevate lõunate täpne toidukokku-sead oli järgmine:

I päev: Hernesupp ja keeduvilja vorm. Ained: leiba — 300 gr; loomaliha (kondid, supiks) — 50 gr; rasva — 20 gr (vormile); peekoni lõikeid — 35 gr (25 gr supiks, 10 gr vormile); tangu — 20 gr; nisujahu — 10 gr (vormile); herneid — 145 gr; kartulid — 150 gr; värskaid kapsaid — 175 gr; porgandeid — 120 gr; kaalisid — 125 gr.

II päev: Tangu-kartulisupp ja verikäkid hautatud kaalide ja kastega. Ained: leiba — 300 gr; rasva 18 gr; verd — 100 gr; peekoni lõikeid — 25 gr; tangu — 50 gr; rukkijahu — 80 gr; odrajahu — 75 gr; nisujahu — 8 gr; kaalisid — 225 gr; sibulaid — 10 gr; kartulid — 200 gr. Majoraani maitse järele.

III päev: Keeduvilja supp ja verileib kartulite ja kastega. Ained: leiba — 300 gr; loomaliha (kondid, supiks) — 50 gr; rasva — 17 gr; verd — 120 gr; peekoni lõikeid — 20 gr; rukkijahu — 60 gr; odra-jahu — 60 gr; nisujahu — 8 gr; kartulid — 300 gr; sibulaid — 10 gr; pärm — 3 gr. Majoraani maitse järele. (Veretoitudele kastesse oleks soovitatav lisada ka veidi piima).

**) Kõrdi kokkusead: odrajahu 40 gr, külm-piima 1/5 liitrit ja võid 8 gr. Või segati kõr-disse laualeandmisel.

- 1) katsetoit meeldis noorsõdurite kaa-lumamale enamusele (79%) rohkem kui eelmise kuu toit, kuna aga toi-dulolevate üleajateenijate arvamised pooleks läksid (50%-le meeldis kat-setoit rohkem, 50%-le — endine toit);
- 2) piimasupp meeldis pea erandita kõi-gile (mittepooldajaid ainult 1%);
- 3) hapupiima õhtuste pudrude juure pooldas 90% sõdureist;
- 4) veretoitud meeldisid 70—75% sõ-dureist, kuna u. 20—25% sõdureist ütles need toidud olevat ebameel-divad, suurem osa sellepärast, et nemad veretoitusid ei armastavat.*)

Neist tagajärgedest välja minnes selles väeosas jäetigi üldjoontes maksma katsetel läbilõõnud toidutabel. Tehti vaid mõ-ned hääletuse tagajärgedest tingitud väik-semad muudatused, millest võiks nimetada rasvaainete väikest suurendamist.**)

Kaebusi toidu peale selles väeosas tä-nini ette pole tulnud. Vastuoksa, noored, lahkudes kätteossa, avaldasid muu seas kahetsust, et neil verileiba arvatavasti vii-mast korda tuleb süüa...

Võib kindlasti öelda, et selles suunas sõduri toidutabelit arendates ollakse õigel teel. Kartus, et siin kartuli ja keeduvil-jaga liialdamiseni võiks minna, või et piimaga (ja verega) rahuajal sõdureid toita on läbiviimatu algupärasuse püüdmine, — pole põhjendatud.

Otsides kinnitust sellele suunale välis-riikidest, tuleks küll kõige rohkem arves-tada meile kliimaliselt lähema naabri, Soome, eeskujuga, kus kaitseväge toitmine ole-vat parem kui meil. Nagu alljärgnevat meie ja soome sõduri rahuaegsete päevaste toidunormide võrdlustabelist selgub, an-takse Soomes just kartulid ja keeduvilja ning rasvaaineid rohkem kui meil, looma-liha aga vähem. Ka on Soome toidunor-mides piim ette nähtud. (V. tabel lhk. 163.)

Selleks, et meil sõduri toitmist rahva-enamiku toiduharjumustele rohkem vasta-vaks teha ja ühtlasi üksikute toiduainete vaherkordi uuemaaja toitlusõpetuse nõuete-kohasemalt reguleerida, on tarvis muuta sõduri päevaste toidunormide tabelit. Au-

*) Edaspidisel veretoitude tarvitamisel võis märgata, et pea kõik sõdurid nendega ära har-jusid ja neid heal meelel sõid.

**) Käesoleva ajajärgu ebasoodsad normi-hinnad ja kartulite ning keeduvilja erakordne kallidus ei võimaldanud sellel alal tarvilist kõr-gust täiel määral saavutada.

**Eesti ja Soome sõduri
rahuagsete päevaste toidunormide
VÕRDLUSTABEL.**

Toiduainete nimetus	Norm grammides		Märkused	
	Eesti	Soome		
Leiba, rukki . . .	800	600	Kokku leivale vastavaid aineid 650 gr.	
Nisujahu või saia . . .	—	50		
Tangu, odra . . .	120	12		
Rukkijahu (pudruj.) . . .	—	28,5		
Kaeratangu . . .	—	50		
Riisi . . .	—	25		
Odrajahu . . .	—	10		
Kaerajahu . . .	—	10		
Herneid . . .	—	46		
Ube . . .	—	19,5		
Nisujahu . . .	35	28	Kokku muud iva- vilja 201 grammi.	
Loomaliha . . .	250	120		
Soolakala . . .	50	77		
Sealiha, soolatud . . .	—	30		
Võid (Eestis tegelikult rasva, Soomes — taimevõid) . . .	40	20		
Rasva, sulatatud . . .	—	10,5		
Ameerika pekki . . .	—	36		
Kartulaid . . .	800	1000		
Kaalikaid ja porgandeid . . .	—	15		
Sibulaid . . .	8	1,5		
Suhkurt . . .	25	20	Kokku puht rasva- aineid 66,5 gr.	
Kohvi . . .	15	12		
Piima . . .	—	270		
Soola . . .	35	—		
Pipart . . .	0,7	—		
Loorberilehti . . .	0,7	—		
				Kokku juurvilja 1015 gr.
			Maitseainete peale antakse Soomes raha: 14 soome penni päevas.	

tori teada, seda küsimust varustusvalitsuses on algatatud.

Kuid seni, kui see algatus teoks saab, ei pruugiks sugugi ootama jääda, sest ka praeguste normide ja seaduste juures on võimalik väeosades nii mõndagi uuendust läbi viia puht praktiliselt, majandusülema omal algatusel.

Sarnastel algatustel on peale muu veeli see hea külg, et nemad, ühelt poolt, rikastades meid uute kogemustega, teiselt poolt võimaldavad ka uuendatud korralt hõlpsamalt ja vähemate valudega üle minna.

Autori arvates, uuendused, mida tuleks proovida väeosades eestkätt, oleks need samad, millest eelpool jutt oli. Kõige esimene ja tähtsam neist on vere tarvituselevõtmise kaitseväärtusele toiduainena.

Vere (nii looma kui sea oma), osaliselt loomaliha asendades, mitmekesistab sõduri toitu ja, kui mineraalainete ülekaaluga toiduaine, mõjub tasakaalustavalt, pehmendavalt, meie sõduri, üldiselt kaunis suure mineraalhapete ülekaaluga, toidule. Peale

selle on vere tarvituselevõtmiseks üks väga käskiv majandusline põhjus: veri on väga odav toiduaine ja külluses saadaval. Tema hankimine otse tapamajadest on hõlbust; samuti hõlbust on kontroll tema puhtuse ja tervishoiu nõuetele vastavuse üle. Pealegi veretoidud ei ole meie rahvale sugugi võõrad (eriti Lõuna-Eestis). Vere odavus, võrreldes tema kõrge toiduväärtusega, just võimaldab sõduri toiduparandamiseks ka teisi sammusid astuda, ütleme esimeses järjekorras kas või näiteks, rasvaainete suurendamise mõttes. *)

„Seadluses kaitseväärtusele toidustamise kohta rahuajal“ veri, kui niisugune, sõduri toiduainena ei põhinega aseainete hulgas ette nähtud pole. Veretoitumisele on ette nähtud loomaliha aseainena ainult verivorst (75 gr verivorsti 100 gr loomaliha asemel). Kuna vorstisoolikad on kallid, siis veri verivorsti sõduri toiduna saab kasutada vaid arukordadel (näiteks, jõuluks ja teisteks suurteks pühadeks). Verd ainult verivorstina tarvitamiseks ei peaks aga olema väga käskivaid põhjuseid, sest meie oludes on võimalik rahuajal valmistada ka teisi veretoitusi, mis sama maitsevad ja toitvad on kui verivorst (verileib, verikäkid). Vähemalt võiks neid võtta oma toitvusele võrdsetena loomaliha.

Väeosades kus katsena maksev uus majapidamise seadluse kava, see kaitseväärtusele rahuagse toitlustamise tühi koht**) e sünnitab küll peavalu, sest selle seadluse kava järele sõduri toiduainete valikus kitsendusi ei tehta, peale nende, mis tingitud toiduainetes leiduvate toitvate oolluste (valgi, rasva ja süsivesikute) sisaldavusest. See sisaldavuse nõue aga vastab üldiselt täiesti kaitseväärtusele rahuagse toitlustamise seadluse nõuetele ja seega uue majapidamise seadluse kava toitlustusala kannatab, kuigi vähemal määral, ka samade puuduste all, mida ülal vähesel määral püüdsin iseloomustada. Siiski, nagu öeldud, uus majapidamise seadluse kava annab majanduseülema sõduri toiduainete valikus va-

*) Sel alal võiks märkida, et garnisonides, kus on olemas eksporttapamajad, peekoni lõigete tarvituselevõtmise mõnikord osutub kasulikuks. Siis veel — taimevõi. Kuigi autor seda ainet naturaali-või aseainena väga ei poolda, kuid taimevõi odavus ei luba teda siiski täiesti ignoreerida. Oleks igatahes tänuväärne asi, kui väeosas vahetevahel (kas või pühapäevaks) eine juure võimalik oleks anda ka 20 gr taimevõid.

**) See on küll hõlpsasti täiendatav, sest puuduvate aseainete normid kinnitab Sõjanõukogu.

bamad käed, mispärast arvan, et just nende väeosade majanduseülemad, kus see seadluse kava katsena on maksev, minu ettepanekutele suhtuvad suurema huviga.

Minu järgmine ettepanek on: võimalikult rohkem kartulid ja muud keeduvilja.

Kartul on kõrgeväärtusline toiduaine ja tuleb tõega lugeda meie põhjamaa jumalaanniks. Kartul sisaldab parajal määral (võrreldes oma teiste toitvate ollustega) täisväärtuslist valki ja omab suure ülekaalu mineraalalustest (mõjub seega valkisäästvalt), on odav toiduaine ja meil külluses saadaval. Meie rahvas hindab kartulit kui toiduainet ka tõesti tema väärtusekohaselt teda tarvitades, näit., Viljandimaal, ka leiva sisse segamiseks, et viimase väärtust tõsta (uuemaaja toitlusõpetuse alusel kõigiti põhjendatud samm). Ka kaitseväes meie peame kartulit rohkem tarvitama õppima. Sellel on rahvamajanduslikult suur tähtsus, kui arvesse võtta, et kartulid meie tavaliselt veame välja, sagedasti väga ebasoodsate turukonjunktuuride juures, kuna teravilja, mida rohke kartuli tarvitamine kindlasti aitab säästa, veame alati sisse (autori ettepanek tulevikuks: ka kaitseväes sisse seadida kartuliga segatud, Sakalamaa leib).

Ka muu lihtsama keeduvilja (kapsad, porgandid, kaalid, peedid, kurgid) soovitamiseks on analoogilisi põhjuseid, nimelt nende rohke mineraalaluste ülekaal (ja, värskelt tarvitades, komplektiinide ehk vitamiinide rohkus), mis neid teeb väga tähtsateks ja tarvilikkudeks toiduaineteks. Nad aitavad ka tõsta toiduvalgi ärakasutamist inimkeha poolt (seega vähendada valgüldist tarvidust) ja üldse hoiavad sõduri toidu tervislikumana. Nimetatud keeduvili on üldiselt kaunis odav ja meie kodumaal rohkesti saadaval ning aitab sõduri toitu suuresti mitmekesistada.

Väga suurel määral kõigi eelpool soovitatud toiduainete häid omadusi omab

piim: täispiim, külmpiiim, petipiim, hapupiim. Odavuse poolest on soovitatavamad eriti kolm viimast. Meie järjest suurenev meiereide võrk on kindlaks tagatiseks, et need väärtuslikud toiduained tulevikus ei jäta omale teed rajamata ka kaitsevähke.

Nende ainete üleslugemisega autor esialgu lõpetab omad ettepanekud. Tahaks vaid veel soovitada kaitsevähes rahuajal ka kalja (taari) tarvituselevõtmist joogina, kus see võimalik on, kuid selle ettepaneku põhjendamiseks, kui „Sõdur“ lubab, võtan sõna vahest tulevikuks.

Lõpuks pean möönma, et kartuli ja eriti juurvilja rohkemal määral tarvituselevõtmiseks just käesolev aasta on iseäranis ebasoodus, sest nende ainete hinnad, osalise ikalduse tõttu, on tänavu väga kallid. Ka nõuab juurvili (eriti väärtuslikum neist — porgand) väga häid ja ruumikaid ning aegsasti seadistatud ja ettevalmistatud keldreid (kuivad põrandad, põhjalik puhastamine ja lupjamine suvel, kuiva liiva tagavara jne.).

Need on asjaolud, mis meie väeosadele väga suuri raskusi valmistavad.

Sellepärast ei saa kuidagi tagasi hoida veel üht sooviavaldust: muretsegu kõik suuremad väeosad enesetele kartulikoormise masinad! Rääkimata sellest, et masina olemasoluga vähenevad väeosas tublisti tüütavad kartulikoormise toimkonnad, saavutame masinaga ka seda, et meie sõdur oma kartuli normist tegelikult rohkem kätte saab, kui käsitsi kooriges, sest kartulikoormise masinaga kooriges jätiste (koorte) kaotamineku protsent on 5—20% võrra madalam (olenevalt kartuli headusest). Väeosas, kus 850—900 krooni *) vabat toidlussäästu on, tuleb tingimata mõelda kartulikoormise masina muretsemisele.

*) Sest nii palju umbes läheb tarvis masina muretsemiseks ja käimapanemiseks kui tarvilik elektrimootor väeosas ka puudub.

Oma ettepaneku selgitamiseks.

H. Kurg.

Enne oma „Sõduris“ nr. 1/2 s. a. avaldatud artikli toimetusele saatmist andsin selle ühe oma endisele kaasteenijale läbilugemiseks. Viimane arvas, et artiklis on liiga pikalt käsitatud see juba niigi selge küsimus. Kuna nüüd hra G. Leetsi vastusest paistab, et mõnigi koht arusaamatuks on jäänud, vähemalt hra G. Leetsile, olen sunnitud kasutama veel kord asja selgitamiseks „Sõduri“ veergusid. Et lugejale võrdlemist kergendada, arutan üksikuid küsimusi võimalikult samas järjekorras, kui hra G. Leetsi vastus neid käsitab.

Tõsi on, et mina ametlikult pole 1925., 1926. ja 1927. aastail poligoonil olnud. Kuid et mitte kontakti kaotada oma endiste kaasteenijatega ja asja kursis olla sellega, mis suurtükiväes sünnib, olen 1925. ja 1926. a. kas nädalaks või mõneks päevaks laagrisse sõitnud ja laskmistest pealtvaatajana osa võtnud. Sellega jääb siis ainult üle 1927. a., kus olukorra sunnil pidin laagrist eemale jääma. Kuid materjal minu artiklile oli rikkam, kui ainult see, mis ma oma silmaga nägin. Head ja täpsed materjali olen saanud rääkides ja arutades neid küsimusi oma endiste kaasteenijatega, nende ohvitseridega, kes käesolevate küsimustele lähedal seistes täpsemalt informeeritud on, kui seda olla võib ülalt alla vaadates.

Kahtlemata on laskekiiruse tõstmiseks enne minu artikli ilmumist sammusid astutud. Mäletan veel hästi kuidas 1924. a., siis veel major G. Leets, nõudis agarasti laskekiirust. Mäletan täpselt tema sellel ajal öeldud sõnu: „Tähtis ei ole igakord mitte niivõrt hästi, kui kiiresti lasta...“ Kuid see tee laskekiiruse saavutamiseks on hoopis teine kui minu poolt ette pandud ja pealegi, ennem astutud sammud ei tohi keelata uusi lahendusi otsimast.

G. Leets väidab, et laskekiiruse tagajärjed senini on olnud rahuldavad. Kahtlemata oli juhuseid, kus laskekiirus isegi hea või väga hea võis olla. Kuid nagu G. Leets ise tunnustab, tuleb tihtipeale ette, et laskja pikaldaselt mõtleb ja kaua paberil arvutab, transformeerides oma vaatlusi käsklusteks. Sarnasel juhusel muidugi ei või rahuldavalt kiirest laskmisest juttugi olla ja — täiesti õige — paremaid tagajärgi võib kätte saada ainult järjekindla ja püsiva tööga, mis aga juba enne laskmist peab olema tehtud. Nimelt järje-

kindla treeninguga laskelaual ja õppemaastikul tuleb saavutada ohvitseridelt kiiret vaatlust ja peaaegu reflektiivset käskluse andmist. Enne kui see saavutatud ei ole, pole mõtet üldse tegeliku laskmise kallale asuda, sest meie vähesed laskeharjutused piiratud laskemoonaga ei suuda vilumust anda halvasti ettevalmistatud laskjale. Et laskjale laskmise juures lubatakse hea ettevalmistuse asemel tarvitada paberit ja pliitsit, on täiesti vale meetod. Seda tuleks kindlasti keelata. Kui see keeld kategooriline oleks, arvan, et laskjad ise rohkem hoolitseks oma ettevalmistuse eest, kergendades sellega juhtide tööd nende ettevalmistuse alal.

Et võistluslaskmistel on loobunud paberi tarvitamisest laskjate poolt, tõendab ainult, et minu väide õige on, et paber laskekiirust takistab, sellep. ei ole ka õige hra G. Leetsi ettepanek kord laskmistel kirjutada, kord mitte kirjutada. Harilikku laskmiste juures ei olnud laskjal kahjuks siiski mitte võimalik loobuda üleskirjutamisest. Nagu hra G. Leetski teab, nõuti tänavu mõnelt poolt, et laskja peab teadma laskmise jooksul igal ajal iga oma suurtüki nurgamõõtja seadet (mis jaoks — jääb arusaamatuks). Et seda peast väljaarvutada kogu aeg 4 suurtüki jaoks ja meeles pidada, peab isäraline peaaegu olema, nagu simultan-maletajatel või arvukunstnikudel. Kuna meil sarnaseid andeid ei ole, on selle nõudega laskjale kätte surutud paber, mis aga ei ole mitte normaalne.

Telefonistide töö, nagu eelmises artiklis kirjeldasin, on järgmine: edasiandjal vaatluspunktis — vastu võtta patarei ülevalt käsklusi, neid edasi anda mikrofonil, kuulata vastuvõtja käskluste kordamist, neid kinnitades või tarbekorral parandades; vastuvõtjal positsioonil — käsklust vastu võtta telefoni kaudu, korrata käsklust mikrofonil, vastu võtta kinnitust või parandust, käsklust edasi anda patarei ülema abile ja jälgida, kas patarei ülema abi õieti käsklused vastu võttis. Hra G. Leets oma kirjeldatud viisis jätab ära vastuvõtja poolt käskluse kordamist mikrofonil, ühendades seda käskluse edasiandmisega patarei ülema abile. Sellega jääb kinnituse või paranduse vastuvõtmine viimaseks toimetuseks. Ajavõitmine hra G. Leetsi poolt kirjeldatud viisi järele on 1,5 kuni 2,5 sekun-

dit, kuid selle peale vaatamata ei saa õigeks lugeda hra G. Leetsi viisi, sest sellega võib kergesti eksida ja eksituste parandused nõuavad aga palju rohkem aega, kui minu poolt kirjeldatud viisil. Hra G. Leetsi järele peab positsiooni telefonist käsklusi vastu võttes kordama käsklust täie häälega, et seda kuuleks korraga patarei ülema abi ja andja telefonist. Pärast seda peab ta korruga kuulama ühe kõrvaga, kas patarei ülema abi käskluse õieti kordab ja — teise kõrvaga, kas andja telefonist kinnitab või parandab. Rääkimata, et niisuguse ühel ajal kahte kohta koondatud tähelepanu juures eksitused kerged on, nõuab iga eksituse parandamine palju aega. Näide: Vastuvõtja telefonist kuuleb ja kordab käskluse: „vasakule 0—80“, mida patarei ülema abi kohe edasi annab ja mille täitmisele asutakse. Samal ajal parandab andja „Vale. Vasakule 0—20“. Nüüd ei jää patarei ülema abil muud üle kui anda käsklused: „Seis! Endised seaded. Vasakule 0—20“. Kuid 4. number oli juba saba pööranud vastavalt esimesele käsklusele, mille tõttu eksituse puhul aeg ei kulu mitte ainult uute käskluste andmise peale, vaid ka suurtüki tegeliku ümberseadmisele. See väike ajavõitmine, mis saavutati käskluse kordamise ja kinnituse ootamise ärajätmisega, on rikkalikult kaotatud üheainsa eksitusega. Hra G. Leetsi viis on puht teoreetiline, rahuaegne, võimalik ainult täiesti korralikult töötavate sidevahenditega lühikeseaegse laskmise juures. Sõjalukorras, kus kaabli isolatsioon sagedasti niiskusega rikutud ning kõne tume, kus laskmised tundide kaupa kestavad, on hra Leetsi viis vastuvõtmata.

Kuigi oma töö juures telefonist ainult leppemärkidega käsklusi üles kirjutab, segab see tema tööd. Sellest on mitmes väeosas aru saadud ja ka veel tänava suvel võisime sagedasti näha ühe aparadi juures kaks telefonisti: üks kuulas — rääkis, teine kirjutas. Sarnane luksus on jällegi ainult rahuajal võimalik, meie aga peame endid sõja vastu ettevalmistama. Sellepärast peame vabastama telefonistid käskluste üleskirjutamisest, mille järele pealegi ei ole mingisugust vajadust.

Edasi käsitades üleskirjutamist patarei ülema abi, rühmaülema ja suurtüki ülema poolt, ja tuues selle kohta näiteid välisriikide määrustikudest, segab hra G. Leetsi ära kaks isasja. On üleskirjutusi, mis sünnivad laskeettevalmistuse jooksule saavutatud andmete fikseerimiseks ja märgi lõpulikkude laskeandmete ja nende järel-

duste registreerimiseks pärast laskmist. Need ei pidurda muidugi laskmist ja nendest ei kirjutatud mina üldse sõnagi. Selle liigi hulka kuulub Belgia määrustikus mainitud sihtimise andmete üleskirjutamine kilbile. Selle hulka kuulub ka Prantsuse määrustikus (Titre VII) nõutud kaustiku (n. nimet. carnet de piece) pidamine. Selle ettetoomine hra G. Leetsi poolt suurendab küll tsitaatide arvu, võib sellele, kellel võimalik ei ole andmeid kontrollida, paista tõendusena, kuid ei käi sugugi kõne all oleva teemi kohta. Minu artikkel käis hoopis teise liigi üleskirjutuste kohta, nimelt käskluste üleskirjutamise ja kirjaliku arvutamise kohta laskmise jooksul. Sarnaseid üleskirjutusi ei toimetata patarei ülema abid ega rühma ülemad Prantsuse*). Belgia, Inglise, Saksa ega ka nähtavasti Poola suurtükiväes. Venelastest muidugi ei maksa rääkida, sest nendelt pärandatud vea all meie just kannatame. Ka ei toimetata üleskirjutusi laskmise jooksul suurtüki ülemad Prantsuse, Inglise ja Belgia suurtükiväes. Ainult Saksa ja võib olla Poola väes (Poola keelt mitte tundes, ei saa mina kontrollida hra Leetsi andmeid) kirjutavad üles suurtüki ülemad seadeid ja seademuudatusi oma suurtükide kohta. Kuid sakslastel on suurtüki ülem selle eest vaba käskluse edasiandmisest. Kui meie omaks võtaks Saksa viisi, kus patarei peal käsklusi üleskirjutavad ainult suurtüki ülemad, vabad arvutamisest ja käskluse kordamisest, oleks meie edasi jõudnud juba suure sammu võrra.

Uudiseks on minul küll nõue, et moondamise otstarbeks tulevad suurtükid asetada positsioonile mittekorrapäraselt, laialipaisatuna. Tõsi — olukord sunnib meid sagedasti suurtükiksid nii asetama, kuid sellest tuleb hoiduda igakord, kui see vähegi võimalik. Sarnaselt käsitab seda küsimust hra G. Leetsi poolt tsiteeritud „Ma-

*) Võin hra G. Leetsile kinnitada, et Prantsusmaal määrustiku vastaselt rühma ega suurtüki ülemad laskmise jooksul üleskirjutusi ei tee. Suurtükiväe koolis Fontainebleaus juhtus küll, et mõni noor õpilane eneseusalduse puudusel paberi kätte võttis, kuid seda keelati kategoorigiselt. Ka sõja ajal teenides Prantsuse suurtükiväes, pole mina üleskirjutusi näinud. Pole näinud ka seda rahuajal, kus eriti seda küsimust uurisin.

Ette tuues Titre VII b § 55 unustab hra G. Leets ütelda, et see käib ainult 155 mm raskete haubitsate kohta, kus laskekiiruse küsimus mitte nii terav ei ole. Kuid ka siin on sama § järele normaalne töö peast arvutamine, kuna kilbil arvutamine ainult tarbekorral sünnib.

nuel de tir. Titre IXa.**) Ja ka selles olukorras kõlbab see minu poolt soovitud „mingisugune interpoleerimise või ekstrapoleerimise retsept“, kuid tuleb veel individuaal parandusi arvesse võtta, mis väga lihtne.

Täitsa algupärane, kuid liig julge on G. Leetsi väide, et sõjaolukorras tuleb töötada ilma rühma ülemateta. See väide on täiesti rahuaegne, poligonilik. Poligonil meil rühma ülemaid ei kasutata. Kogu tähelepanu on koondatud vaatluspunkti, kus ka kõik rühma ülemad vaatluse praktika saamiseks asuvad. Muidugi ei ole patarei ülema abil kuigi raske rühma ülemate kohuseid täita, kuna laskmine hõre. Kuid lahingolukorras, kus laskmine kiire ja kaua kestab, ei suuda ta kõikide suurtükide tegevust kontrollida, iseäranis veel siis, kui tal kõik suurtükid hästi näha ei ole. Ei ükski riik pole loobunud rühma ülema kohast, kuigi mitmes kohas näeme kõvat inimeste kokkuvõidu koosseisudes (Prantslastel patareis 3 ohvitseri; meil — 4). Igal pool nähakse rühma ülema tarvidust lahingosa juures ja antakse temale seal küllalt tähtis osa. Tõsi on, et sagedasti peab rühma ülemat vaatluspunkti saatma, kuid siis peab teda asetama allohvitser.

Edasi tarvitab hra G. Leets rasket sõna „laim“. Kuid siin lööb hra G. Leets tühja, olles vist mitte tähelepanelikult ja mittehahulikult minu artikli läbi lugenud. Ei räägi ju minu artikkel sugugi, et tööd hinnatakse esitatud paberi kaalu järele, vaid

**) Sakslastel figureerib see küsimus küll nõudena, kuid juba Hpt. Gilbert „Der Artillerist“ is“ lhk. 586 ettetoodud näide tõendab, et meie sama kategooriliselt seda küsimust lahendada ei saa.

et töö esitajad selles arvamises on. See viga ei tule ette mitte ainult laskmist puudutavate dokumentide esitamisel. See viga on kaunis üldine. Kel vähegi tegemist on olnud kirjalikkude tööde kontrollimisega, teab kui sagedasti sisu ja selle väärtust asetab töö pikkus ja sõnade rohkus.

Arusaamata on G. Leetsi väide, et õppekavas ega ajajaotuses ei ole tarvis ära tähendada sihtijate õppust. Siis peaks ju neid õppusi teiste õppuste arvel toimetama, siis pole ju need õppused üldse obligatoorsed ja kuigi neid toimetatakse, ei sünniks nad mitte igal pool ütlaselt ja ühesuguselt.

Hra G. Leetsil on õigus: mina teadsin, et komisjonid töötavad nii kavade kui ka määrustikkude kallal. Kuid see ei olnud minule mitte sugugi takistuseks kirjutamisel. Just vastuoksa: nende jaoks peasjalikult on minu ettepanek kirjutatud, ettepanek, mitte arvustus. See küsimus juvitas mind juba ammugi. Materjal artiklikas oli ammu läbimõeldud, kuid ootasin ainult momenti kus ettepanek kohe arutusele võetaks, mitte aga enneaegse avaldamise läbi unustusse ei jääks.

Mis puutub arvustusse, siis lubab seda hra G. Leets kõigile kirjutada, kui see asjalik on. Kuid kui arvustus ilmub, on hra G. Leets sageli esimene, kes mitte asjalikult, arvustuse vastu üles astub. Ei leia, mis poolest minu eelmine artikkel mitte asjalik ei peaks olema, kuid igatahes ei ole ta sugugi isiklik. Edasi, võrreldes hra G. Leetsi vastust ja minu artiklit, ei saa ma kuidagi leida, et mina ei oleks püüdnud esineda asjalikult, ja et minu artikkel ei võiks tuua teatud kasu. Seda enam, et ka hra G. Leets on arvamisel, et ka suurtükiväes, kui igas elunähtuses, võivad ettetulla mõned puudused.

„H. Kurg. Oma ettepaneku selgitamiseks“ puhul.

G. Leets.

Pole otstarbekohane hakata „Sõduri“ veergudel v a i d l e m a H. Kure poolt puudutatud teemide üksikasjade üle. Tahan niipalju tähendada, et alati on kasulikum tugineda oma enese tähelepanekutele kui teiste jutustustele. Siis oleks ehk ärajäänud osa sellest, millest põhjendamatult kirjutab H. Kurg esimeses artiklis ja mida tuln õiendama oma vastusega. Ka käesolevas selgituses on H. Kurel ebatäpsusi, samuti seisukohti, milledega ei saa nõus olla. Sellest veel paar ääremärkust.

Kui H. Kurg 1925. ja 1926. aastatel külastaski mõnikord väga lühikeseks ajaks suurtükiväe poligooni, siis see vaevalt võimaldas temale teha olulisi tähelepanekuid artiklitega puudutatud küsimuste üle. Toonitan veel kord: H. Kure esimese artikli põhiväide, — meil suurtükiväes valitsevat laskmise juures mingisugune kuuekordne raamatupidamine, mis takistab laskekiirust — ei vasta tõele. H. Kure käesolev ettepanek telefonistide töö kohta ei lähe pea millegagi lahku telef. töö kirjeldamisega

minu eelmises kirjutises, kuna omas esimeses artiklis H. Kurg ainult arvustas seda küsimust, ilma et oleks esinenud konkreetse ettepanekuga. Kirjeldatud viis pole põrmugi „rahuage“¹, vaid päritud nii Maailma- kui ka Vabadussõjast.

Ülesmärkimised (mitte pikk kirjutamine muidugi) laskmise kestvusel on siiski paljudel põhjustel möödapääsematud. Ja need sugugi ei mõjuta laskekiirust. Siin mina sugugi ei „sega ära mingit kaht iseasja“, nagu H. Kurg väidab. Tsiteeritud kohad välismaa eeskirjadest on liig selged selleks, et siin midagi segada võiks. Kui võtta omaks H. Kure väited nende tsitaatide kohta, siis tuleb paratamatult jõuda otsusele, et prantslased, belglased jne. ei täida oma ametlikke määrustikke. — Seda mina aga ei usu. Pealegi, mõned Prantsusmaal õppinud meie suurtükiväe ohvitserid on seal näinud ülesmärkimisi, — asjaolu, mis jällegi ei lähe kokku H. Kure väitega.

Et H. Kurel on uudiseks suurtükkide asetamine positsioonile mittekorrapäraselt, laialipaisatuna, siis toon selle kohta mõningaid andmeid. Saksa „D. V. Pl. nr. 200. Ausbildungsvorschrift für die Artillerie, 1927, Heft 19“ § 199 ütleb väga kategooriliselt: ... „anwendbar, wenn die Geschütze ausnahmsweise einmal aus besonderen Gründen in gleicher Höhe und mit annähernd gleichen Zwischenräumen

stehen“.*) Samuti N. Vene Боевой устав артиллерии РККА, ч. I-ая, кн. I-ая, 1928 ütleb: „... Выравнивание орудий в одну линию и уравнивание расстояний между ними не допускается.“**)

Minu väide rühma ülemate puudumisest tulepositsioonilt tugineb, vastandiks H. Kure arvamisele, sõjakogemuste le Maailma- ja Vabadussõjas. Just rahuaja poligoonil on võimalik pidada rühmaohvitseri positsioonil, kuna lahingolukorras meie oludes väga harva. Prantsuse patareides väga kitsaste laskesektorite juures võivad asjad olla teisiti, meil aga vähese patareide arvu juures on patareide laskesektorid niivõrt laiad, et patarei kunagi ei saa piirduda ühe vaatluspunktiga, mille tagajärjeks on palju suurem ohvitseride kulu. Kõik, mis hea mõnele suurele välisriigile, ei kõlba kopeerituna meile.

Väljalageda H. Kure esimesest artiklist mingit selget ettepanekut mina kõige parema tahtmise juures ei osanud — sellest nimetasin toda kirjutist paljaks arvustamiseks. Ja et see arvustus tugines vähe reaalsele, sellepärast nimetasin teda mitte-asjalikuks arvustamiseks.

*) ... „käsitatav, kui suurtükid erandina mõnikord erilistel põhjustel asuvad ühesugusel kõrgusel ja ligikaudu ühesugustel intervallidel“.

**) ... „Suurtükkide joondumine ja intervallide võrdlustamine pole lubatav.“

Laeva juhtimisest.

A. Treumund, leitnant.

Mereside Kunda raiooni ülem.

Nii mõnigi inimene on sõitnud laevaga, on näinud kuidas laev sadamast välja sõidab, lahtisel merel liigub, kus peale merd ja taevast midagi näha ei ole, ja viimaks sihtsadamasse jõuab, aga paljud ei tea kuidas nimelt laevu juhitakse.

Olen tihti näinud meie sõjalaevade poordil kaitsevaelasi — mittemeremehi, kes siiski väga suurt huvi tundsid laeva juhtimise vastu, mis ka täiesti loomulik, sest alati on parem teada, kui mitte teada — nendele on pühendud see kirjeldus.

Laeva juhtimist võiks jaotada kahte ossa:

1. Laeva juhtimine sadamas ehk manööverdamine.
2. Laeva juhtimine merel.

Hakates peale esimesest, kujutame endale ette, et mingisugune laev sadama silla (n. n. kai) juures kinni seisab, kusjuures tähendame möödaminnes, et laevad kai külge jämedate teras-, kanepi-, manilla- ehk kokosikõitega (n. n. tros-sidega ehk otsadega) kinni pannakse, et tuul ehk vool neid sillast eemale ei viiks. Kui nüüd laev kai juurest lahkuda tahab, siis ei saa tema niisama lihtsalt sõitma hakata ja äraminna, sest laevad seisavad silla juures harilikult küljega (n. n. poordiga) ja otsekohest küljeliikumise võimalust neil ei ole. Siin tulebgi laevajuhil manööverdama hakata, et laeva kai juurest eemale ja sadamast välja viia, kusjuures tema peab ilmastiku olud (tuul, vool) arvesse võtma ja ära kasutama, sest nad on väga suure tähtsusega

ja võivad väga palju takistada, aga ka palju aidata. Näituseks, laev seisab kai juures ja tuul puhub silla juurest vee poole, nagu seda joonistusel I näeme:

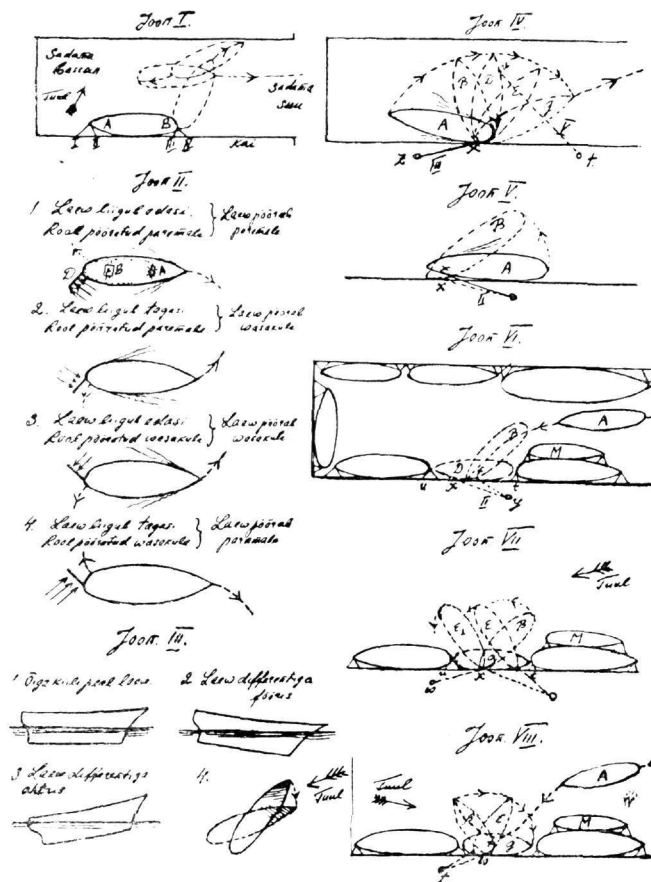
I, II, III ja IV laeva otsad. I — fööri ots; II — fööri spring, III — ahtri spring, IV — ahtri ots.

A — laeva nina ehk föör; B — laeva pära ehk ahter. Springiks nimetatakse ots, mis viidud laeva föörist tagapoole sillale ehk laeva ahtrist ettepoole sillale.

Näidatud juhusel, et silla juurest emale minna, tarvitseb laevajuhil otsad I, II ja IV lahti anda, et tuul laeva fööri emale viima hakkaks (spring III peab sel juhusel väga lühidalt kinni olema, et tuul laeva ahtri emale ei viiks) ja laeva nii palju ära pöörab, et föör tuule suunas vaatab, kusjuures laev ainult ahterspringiga III kinni on. Kui sadama basseini, nagu käesoleval juhusel, küllalt lai on, siis võib peale laeva ärapäõramise ka ots III lahti anda ja ilma otsadeta manööverdada, andes masinale edasi käiku ja pöörates rooli paremale; nii et laev edasiliikudes paremale poole pöörab. Kui näha on, et laev eelolevas ruumis küllalt pöörata ei saa (ruumipuudusel), siis tuleb tagumine käik anda ja rooli vasakule pöörata, nii et laev tagasiliikudes fööriga paremale poole pöörab. Kui laev veel tarvilisel määral ärapäõranud ei ole, siis tuleb jälle edasikäiku anda j. n. e., kuni laev fööriga sadamasuu poole vaatab, nii et väljasõit takistamatult võiks sündida (joon. I). Viimase manööverdamise selgitamiseks loen tarvilikuks näidata kuidas laeva rooli pööramine laeva sõidusuuna (ehk kursi) muutmise peale mõjub. Laeva rool on ühenduses roolimasinaga ja roolirattaga. Kui rooliratast paremale poole väntame, siis teevad ratta juurest minevad juhed roolimasina juures vastavad auru-klapid niiviisi lahti, et roolimasin, temasse lastud auruga töötades, laeva pära all olevat rooli ka paremale poole pöörab, mis laeva edasiliikumisel fööri paremale poole pöörab ja laeva tagasiliikumisel fööri vasakule poole pöörab, mis tingitud on veesurvest rooli peale. Rooliratta pööramisega vasakule sünnib otse vastupidine — nagu seda joon. II näeme.

A — rooliratas; B — roolimasin; D — rool. Punktiir noolega näitab pööramise, mitte liikumise suuna.

Üldiselt tuleb tähele panna, et laevas

paremaks loetakse see pool, mis on paremat kätt, kui vaatame laeva fööri poole ja vasakuks see, mis fööri poole vaadates vasakul on. Kõik meist fööri poole olev loetakse eespool ja meist ahtri pool olev loetakse tagapool ja jääb ka nii, kui meie seljaga fööri poole seisame, sest laeva föör ega ahter ei ole meie pööramisega oma koha muutnud. Eelolev joonistus (II) näitab meile kuidas rool laeva liikumise suuna muutmiseks kaasa aitab, aga ka siin, laevaga pöörates, iseäranis kui kitsas kohas pöörata tuleb, on väga suure tähtsusega laeva propelleri keeramise suun ja ilmastiku olud (tuul, vool). Tihtilugu on ühepropelleriga laeval propelleri pöörlemise jõud niivõrd tugev, et tema tagumise käigu juures rooli tegevust täiesti paraliseerib — näiteks on minul juhus olnud sarnase laevaga sõita, mis, olgu rool pööratud täiesti paremale poordi tagumise käigu juures propelleri keerlemise tõttu laeva ahtert väga jõudsasti vasakule ja sellega fööri paremale poole pöörab ja selle vastu ei saa midagi teha — peab sellega leppima, mitte meelt heitma, aga vastuoksa seda ärakasutama,

sest soodustab ju niisugune laeva omadus laeva pööramist paremale poole (tagumise käigu juures) — tähendab, tuleb sarnast laeva püüda alati nii asetada, et tagapoole liikudes paremale pöörata tuleks. Samuti tuleb ka tuule mõju arvesse võtta, sest tuul mõjub alati tugevamalt selle laevaosa peale, mis kergem, kõrgem ja vähem vees istub. Laev peab, muidugi, võimalust mööda alati õige kiili peal olema, tähendab nii, et tall ette- ega tagapoole kallakut (pikuti kallakus nimetatakse differendiks) ei oleks, aga väiksed kõrvalekaldumised tulevad alati ette ja nad võivad manööverdamise peale mõjuda. Sügavamalt vees istuv ja raskem laeva osa hoiab end ikka vastutuult, sest tuul puhub kergema osa alla poole. Joon. III selgitab neid küsimusi.

P. 4. on näidatud kuidas ilma käiguta laev differendiga fööris, end vastu tuult pöörab (mustaks tehtud osa — föör on raskem). See laev hoiab end, nagu ankrul seistes vastu tuult, selle vahega muidugi, et laev ise ka tasakesti tuule suunas liigub (merekeeles triivib). Laevaga manööverdades sadamas ehk kitsastes kohtades tuleb tingimata ka voolu arvesse võtta, kui niisugune olemas on, hävitades voolu mõju masinatega liikudes ja võttes laeva kursile paranduse voolu peale. Ka lahtisel merel liikudes tuleb tuule ja voolu mõju arvesse võtta ja nendele vastu töötada, kuid seal on liikumine ise lahedam ja sellepärast ka kursi parandamiseks rohkem ruumi. Teatud tähendusega on ka laeva kallakus vasakule ja paremale poole, sest olles ühele poole küljeli, paneb laev teiselt kõrgemalt poolelt tuulele suurema pinna vastu, mille tõttu laev kergemini selles suunas triivib, kus poolel kallakus on.

Tagasimminnes joon. I manööverdamise juhuse juurde, kus tuul manööverdamiseks soodne, vaatame järele, mis laevajuht tegema peab, kui tema, tuulele appi tulles, manööverdämist kiirendada tahaks, sest on ju mõttetu ilmaaegu oodata, kui midagi teha saab. Aeg on ju ka merel raha. Tähendab (joon. I) kui otsad I ja II lahti antud, hakkab tuul laeva fööri sillast eemale viima; jättes nüüd esialgu ots IV sillale kinnitud, viime spring III laeva fööri poole (joonistusel vasakule) ja kinnitame sillale. Andes nüüd ahtri ots IV lahti hakkame ots (spring) IV sissetõmbama, nii et laeva ahtri joonistusel vasakule poole liikuma hakkab, mis koos tuule mõjuga laeva

fööri peale, laeva palju kiiremini välja keerab. Tehtakse seda, muidugi, ainult siis, kui laeva masinaga millegipärast töötada ei saa ehk ei taheta ja kui laeva ahtris mõni masin olemas, mis võimaldab otsa mehaanilisel jõul sissevõtta. Kui aga laeva masinaga silla juures töötamine täiesti võimalik ja kui ahtris mingit otsa sissevõtmise masinat (auru-, elektri- ehk käsitsi shpillmasin) ei ole, siis aidatakse tuulele kaasa niisamuti, nagu seda alati tehakse, kui tahetakse laeva föör välja viia ja kui tuul kas kaasa ei aita ehk isegi takistab. See viis seisab selles, et antakse kõik kolm otsa I, II ja IV lahti, nii et laev ainult springiga III sillale kinnitatud jääb. Peale selle kästakse roolimeest rooli vasakule poole pöörata ja antakse masinale väike käik tagasi. Masina tagumise käigu tõttu hakkab laev tasakesti tagapoole liikuma ja tõmbab spring III pikkamööda pingule. Kui spring juba täiesti pingul, lisatakse masinale käiku juurde ja laev hakkab masina jõu, rooli ja springi koostöö tõttu, toetades punktiga x vastu silda (sealkohal, kus laev sillaga kokku puutub, peab alati mõni pehme asi — nagu n. n. puu ehk korkfender vahele panema, et laeva poord ära ei saaks hõõrutud ehk muljutud) ja pöörab end võrdlemisi kiiresti selle punkti x ümber, nagu telje ümber, fööri- riga välja poole (nagu joon. IV näidatud).

Kui sadama basseini, nagu joon. IV, võrdlemisi kitsas ja manööverdämise, sarnase joon. I näidatule, raskendab, siis antakse lahti otsad I, II ja III, ja ots IV, mis laevast välja tuleb punktist y, kinnitatakse sinna, kus eelmisel juhusel ots III oli kinnitatud (punkt z) ja toimetatakse nii nagu enamalt. Ots IV mõjub nüüd samuti springina ja keerab laeva veel rohkem välja, näituseks asendini D. Peale selle stoppatakse masin (nii et masin ei tööta) ja tõmmatakse ots IV sisse, mille tõttu laeva ahtri joonistusel vasakule poole liikuma hakkab ja laev end asenditesse E ja G välja pöörab. Joonistusel näeme, et laeva asend G võimaldab laevale juba otsekohest basseinist väljasõitu. Kui laeva ahtrist raske on ots IV sissetõmmata, siis võib ju ka lisaks laeva föörist, ütleme punktist u ots V kaldale viia ja, kinnitades teda punktile t, seda otsa sisse võtta ja nii kergemini laev asendisse G tõmmata. Kriipsutan alla, et viimased manööverdämised

otsade IV ja V abil on rohkem hädaabinõud, kui laev tuule ehk millegi muu tõttu hästi rooli ei kuula, sest harilikult on väiksematel laevadel sadamabasseinides ikkagi nii palju ruumi, et nad masinate abil manööverdada saavad ja otsasid tirida ei pruugi, kuna suuremad laevad sadamas enamasti pukserlaevu tarvitavad, kes käesoleval juhusel, näiteks, otsad IV ja V asendavad.

Väga tihti võib sadamast väljasõites tarvis minna laeva fööri asemel achter välja viia, mis tihtilugu ka tingitud sellest, kuhu poole laeva achter tagumise käigu juures pöörab ja sellest kuidas laev seisab ja kuhu poole tema välja sõidab. Samuti mängib ka tuule suun ja jõud suurt osa. Üldiselt talitatakse analoogiliselt eelmisele viisile: antakse otsad I III ja IV lahti, nii et laev ainult springiga II sillale kinnitud, roolimees pöörab rooli vasakule poordi ja antakse edasikäik. Jällegi, masina jõu, rooli ja springi koostöö tõttu hakkab laev end punkt x ümber, nagu ümber telje pöörama ja viib achter välja (nagu joon. V näidatud).

Üldiselt peab ütlema, et neid silla juurest eemale minemise viisid on väga palju ja nad on niivõrd mitmesugused, et neid ei saa mingisuguse shablooni alla viia, sest alati rippub manööverdamine sellest ära, kuidas laev seisab, kuhu tema kavatseb minna, kuidas tuul puhub, missugused abinõud olemas on, palju ruumi sadama basseinis on ja ka sellest, kui võrd leidlik laeva juht on ja kui palju temal külma verd.

Oletades nüüd, et laev kuidagiviisi ühest sadamast välja on sõitnud, teatud aeg merel on liikunud ja nüüd teise sadamasse sisse sõidab, vaatame järele mida laeva juht peab tegema, et oma laeva tarvilisel kohal silla külge kinni panna, et pikast meresõidust väsinud reisijad võimalikult kiiremini kuivale maale pääseksid, sest selle järel hinnatakse tihtilugu kapteni oskust — kes tahab siis heameelega laeva poordil seistes igat-susega maale vaadata ja sinna mitte pääseda. Sadamasse sissesõites ja määratud ehk vabale kohale minnes, peab laeva juht hoolega manööverdama, et mitte ümberseisjaid laevu ega silda purustada, mis ka mõnikord ette tuleb, sest tihtilugu on laevale määratud koht õige kitsas ja laev peab end, nii ütelda, teiste laevade vahele suruma. Oletame, et laev sõidab sisse asendist A ja temale

määratud ja käesoleval juhusel ka ainukene vaba koht on ut (joon. VI).

Laev, äranähes, kus pool temale määratud koht asub, sõidab punktiiriga näidatud kursiga, nii et tema eelolevast laevast M nii mööda sõidab, et teda mitte riivata ja keerab siis vasakule, et laeva föör umbes punktis x sillale nii ligidale tuleks, et üks mees sillale saab hüpata, et spring II maale viia (mina võtan kõige halvemat juhust, et sillal ühtegi inimest ei ole, kes laevast visatud otsa kinni võtaks, aga ka sel juhusel, kui meest maale ei ole vaja saata, on kasulik võimalikult ligidale tulla, et laev paremini pööraks). Laeva inertsiiooni kinnipidamiseks antakse täis käik tagasi ja stoppatakse masin. Laeva fööri ja silla vahele pannakse pehme (kork) fender, et laev tugevasti vastu silda ei pörkaks, kui ta vastu läheb. Maale saadetud mees viib springi II maale ja kinnitab teda kohas y ja jääb ise maale, et teised otsad vastu võtta ja kinnitada. Kui spring II maal ja laevas kinnitatud, siis antakse masinale edasikäik, pööratakse rool paremale poole ja antakse laevast spring II järele, nii et laev nõutud asendisse D läheb. Pärast seda antakse teised otsad I, III ja IV maale ja peale nende kinnipanemist lastakse laeva trepp (landgang) maale ja ühendus maaga on loodud.

Käesoleval juhusel võiks laev ka otsekohe fööri punkt u-sse sõita, andes samuti spring II maale ja pannes teda otsekohe kinni (ilma järelandmata), anda masinale käik edasi ja pöörata rooli paremale, mille tagajärjel laev end täiesti kohal ahtriga sillale ligemale pööraks, aga igakord ei saa niiviisi teha, sest eelseisva laeva otsad võivad punktis u meie ees olla ja samuti võib, olles eelolevale laevale liig ligidal, väiksemagi eksituse ehk masina vea tõttu, temale sisse sõita ehk tema otsad purustada (juurdetulles). Alati on parem endale teatud tagavararuum manööverdamiseks jätta ja manööverdada tasa ja targu. Kui soovime joonistus VI näidatud juhusel laev kohe nii asetada, et tema fööri sadama suu poole vaataks, siis võime sõita samuti fööri punkt X-ni, anda föörist ots kaugemale paremale (joonistus) — ütleme punkt Z-sse. Peale selle hakkame punkt Z kinnitatud otsa sissevõtma senikaua kuni laev asendisse E tuleb. Olles juba asendis E, anname laevale tasase käigu edasi ja pöörame

rooli vasakule poole, mille tagajärjel laev nõutud asendisse G läheb (joonistus VII).

Võime ka, olles asendis B (joon. VII), hoides kinni ots XZ nagu spring ja andes masinale edasikäik ja pöörates rooli vasakule poole, lasta laev end niikaua keerata kuni see võimalik (umbes asendisse E); võttes siis ots XZ sisse ja töötades rooliga ja masinaga endisel viisil, viime laev ka asendisse G.

Võib ka veel asendist E ehk E₁ paremast poordist föörist spring XW välja panna ja töötades masinaga ja rooliga nagu ennemalt, shlekkides spring XW vähehaaval järele, viia laev jällegi nõutud asendisse.

Kõik ülemalnimetatud manööverdamise viisid (joon. VII) on iseäranis head sel juhusel, kui tuul joonistusel paremalt poolt puhub, sest tuleb alati vaadata, et liigutaksime laeva alla tuule, kuna vastu tuult see palju raskem ja teinekord ka võimata on.

Kui tuul nüüd sarnases olukorras vastane on (joon. VIII), siis talitame järgmiselt:

Esiteks liigume punktiiriga näidatud teed mööda, püüdes keerata laeva nii, et laeva ahter umbes kohas W sillale ligineks, mille järele laeva paremast poordist punktist X ümber laeva ahtri ots maale viiakse (punkt +) ja kinni pan-

nakse. Kui laevale nüüd tagumine käik anname ja rool vasakule poordi paneme, siis hakkab laev end keerama fööriга väljapoole. Masinaga pöörame nii kaua kuni see võimalik ja siis hakkame ots X+ sisse võtma, mille tagajärjel laeva ahter vasakule poole liikudes laeva fööri paremale poole pöörab ja teda sillale ligemale toob, tuues laeva asendisse G.

Kui tuult sugugi ei ole, siis on võimalik igatmoodi manööverdada — tuulise ilmaga tuleb aga vaadata, et tuul meid aitaks, aga ei takistaks.

Kui sadamas ruumi küllalt manööverdamiseks, siis võime end ju ilma otsade maale viimata ringi pöörata ja asendisse G minna nii nagu meie joon. VI asendisse D läksime (ainult teise poordiga), sest igasugused manööverdamisotsade abil on enamasti ikkagi raskemad ja tülikamad, kui vabas vees rooli ja masina abil manööverdamine.

Niisamuti nagu sadamast välja sõiteski, avanevad laeva juhile igasugused võimalused manööverdamiseks, et laeva määratud kohale asetada, ja ka siin on peatähtsus laeva juhi oskuses ja leidlikkuses. Üldiselt tuleb sisse- ja väljasõidul talitada ülemaltoodud näidete ja seletuste kohaselt, sest olen püüdnud ette tuua just üldised juhused, mis igal pool ette võivad tulla.

Sellega läheme üle laeva juhtimisele merel.

Sõjaväelisi teateid.

Ohvitseri sõjaline varustus SSSR'is.

Sõjakäigul ohvitser võtab kaasa järgmise varustuse:

I. Kantav varustus.

1. Suvine varustus:

- rännakrakmed . . . . . 1 kompl.
- püstol padrunitega 1
- binokel 1
- kompass 1
- käterätt ja seep 1
- käekell 1
- elektri taskulamp 1
- veepudel 1
- pesu . . . . . 1 kompl.
- võrksärk külgeõmmeldud kõhusoojendajaga 1
- pluus 1

- püksid 1
- suvimüts 1
- saapad 1
- vihmapalit 1

Üldkaal 14,3 kg.

Soovitatakse kanda siidipesu. Seda on kerge pesta külmas vees. Siidipesus ei sigine ka täid.

Rännakrakmete komplekti kuulub ka kaarditask, milles kantakse:

- kaardid selloloidist ümbrikus;
- välikaustik;
- piip tubakakotiga;
- taskunuga korgitõmbajaga, kruvikeerajaga, oherdikese ja hobusekabja puhastajaga;
- käterätt ja seep;

- koetud peakate ühes näovõrguga, mis kaitseb näo magamise ajal putukate eest;
- soklaad ja tee;
- individual pakett;
- rahakott.

Paberraha ohvitser kannab kotikesega kaelas.

2. Taline varustus.

- rännakrakmed . . . . . 1 kompl.
- püstol padrunitega 1
- binokel 1
- kompass 1
- käterätt ja seep 1
- elektri taskulamp 1
- veepudel 1
- pesu . . . . . 1 kompl.
- talimüts 1
- koetud kõhusoojendaja, mis käib ümber piha 1
- soesärk 1
- pluus 1
- püksid 1
- poolkasukas 1
- koetud villane peakate 1
- soojad kindad . . . . . 1 paar
- saapad . . . . . 1 „
- soojad sokid . . . . . 1 „
- käesoojendajad . . . . . 1 „

Üldkaal 23,7 kg.

Ratsaväelastele soovitatakse kanda villaste pükste all vlnellvoodriga nahkpükse või karusnahast pükse ning karusnahast kindaid.

II. Voorisveetav varustus.

1. Välibagaaš:

- a) magadisiirid . . . . . 1 kompl.
- b) köögiriistad ja toiduained:
  - nikelkastrul 1
  - kastruli kaas, mis tarbekorral täidab ka panni aset 1
  - teekann 1
  - haagiga varustatud nikelketikene kastruli või teekannu riputamiseks 1
  - piirituslamp 1
  - kööginuga 1
  - lauanuga 1
  - kahvel 1
  - lusikas 1
  - teetops 1
  - tee, suhkru, soola, biskviidi, tangu jne. kotikesed . . . . . 1 kompl.

Üldkaal 7,4 kg.

Välibagaašis ei lubata vedada vedelikke, nagu viin, tee, kohvi jne.

2. Välivoorisveetav varustus:

a) Suvine varustus:

- särke . . . . . 5 tk.
- aluspükse . . . . . 5 „
- sokke . . . . . 7 paari
- taskurätikuid . . . . . 5 tk.
- käterätte . . . . . 5 „
- padjapüüre . . . . . 3 „
- voodilinasid . . . . . 4 „
- võrksärk külgeõmmeldud kõhusoojendajaga . . . . . 1 „
- pluus . . . . . 1 „
- püksid . . . . . 1 „
- kindaid . . . . . 2 paari
- saapaid . . . . . 1 „
- padi . . . . . 1 tk.
- taskulambi tagavara elemendid . . . . . 5 „
- tualettesemed . . . . . 1 kompl.
- riidehari . . . . . 1 tk.
- saapahari . . . . . 1 „
- saapamääre . . . . . 1 karp
- seep . . . . . 1 tk.
- küünlad . . . . . 800 gr
- tubak . . . . . 400 „
- kokkupandav küünlajalg . . . . . 1 tk.
- püstoli padrunid . . . . . 100 „
- toiduained (konservid, soklaad jne.) . . . . . 2 kg.

Üldkaal 22,5 kg.

b) Taline varustus:

Suvine varustus täiendatakse järgmiste esemetega:

- soojad sokid . . . . . 4 paari
- soesärk . . . . . 1 tk.
- koetud kõhusoojendaja . . . . . 1 „
- soojad kindad . . . . . 1 paar
- tekk . . . . . 1 tk.
- poolkasukas (kui ohvitser ei kannu seda seljas) . . . . . 1 „

Üldkaal 31 kg.

Seega on igal ohvitseril sõjakäigul kaasas:

- suvel . . . . . 44,2 kg varustust;
- talvel . . . . . 62,1 „ „

Kr—m.

Ametlik osa.

Käsukiri kaitseväele.

Nr. 3917.

Tallinnas, 21. veebruaril 1929. a.
(Ohvitseride kohta).

Ülendatakse Vabariigi Valitsuse otsusega 19. veebr. s. a. arvates 24. veebr. 1929. a.

§ 1.

1. MAA- ja LENNUVÄES.

Kindralstaabi kolonelleitnant — kindralstaabi koloneliiks: vanusega 24. veebruarist 1929. a.

KURSK, Emil — 2. soomusrongi rüg. ülem.

Majorid — kolonel-leitnantideks: vanusega 24. veebruarist 1929. a.

KAPSI, Friedrich — Sidepataljoni ülem.

MUTSO, Karl — 3. suurtükiväe grupi ülem.

KOERN, Viktor — 7. jalaväe rügemendi ülema abi.

SAUSELG, Artur — 3. üksiku jalaväepataljoni ülem.

Kaptenid — majoriteks: vanusega 24. veebruarist 1928. a.

VIRRO, August — 1. jalaväe rügemendist.

Vanusega 24. veebruarist 1929. a.:

HINNOV, Ludvig — Kalevi üksikust jalaväepataljonist.

LUKAS, Jaan — 6. üksik. jalaväepataljonist.

REINHOLD, August — 8. üksikust jalaväepataljonist.

KÖRGE, Jüri — Sv. ühend. õppeasutustest.

Leitnandid — kapteniteks:

ARRO, Johannes — Kindralstaabist, vanusega 10. juulist 1922. a.

BUER, Johannes — 8. üksikust jalaväepataljonist vanusega 10. märtsist 1923. a.

ALEKSEJEV-FEODOROV, Jvan — 1. diviisi suurtükiväest vanusega 26. novembr. 1923. a.

ORAV, August — Lennuväe rügemendist, vanusega 12. märtsist 1924. a.

SCHÖNHARD, Erich — Sv. ühendatud õppeasutustest, vanusega 27. juulist 1925. a.

ROTBERG, Richard — Lennuväe rügemendist, vanusega 19. maist 1926. a.

TRANKMANN, Nikolai — Pioneerpataljonist, vanusega 19. novembrist 1926. a.

TAMBEEK, Elmar — Sõjaprokuröri abi k. t., vanusega 1. maist 1927. a.

KARIK, Alfred — Sv. ühendatud õppeasutustest, vanusega 6. oktoobrist 1927. a.

TUVIKENE, Karl — Kindralstaabist, vanusega 1. novembrist 1927. a.

ANDREJEV, Boris — Ratsarügemendist, vanusega 14. detsembrist 1927. a.

RIIBERG, Nikolai — Kindralstaabist, vanusega 28. veebruarist 1928. a.

Noorem-leitnandid — leitnantideks:

KRUSE, Aleksander — 1. diviisi suurtükiväest, vanusega 29. juulist 1927. a.

VEELMANN, Aleksander — 1. jalaväe rügemendist, vanusega 10. septembrist 1927. a.

LENZIUS, Rudolf — 2. soomusrongi rügemendist, vanusega 27. juulist 1928. a.

VIRK, Karl — 1. jalaväe rügemendist, vanusega 27. juulist 1928. a.

SILLAMIK, Karl — 2. soomusrongi rügemendist, vanusega 27. juulist 1928. a.

PATSKA, Albert — Lennuväe rügemendist, vanusega 29. augustist 1928. a.

VILDMANN, Karl — Auto-tanki rügemendist, vanusega 29. jaanuarist 1929. a.

KURGVEL, Aleksei — Sidepataljonist, vanusega 24. veebruarist 1929. a.

LÖHMUSSAAR, Herbert-Friedrich — Sidepataljonist, vanusega 24. veebruarist 1929. a.

VIII, Aleksander — Sidepataljonist, vanusega 24. veebruarist 1929. a.

SCHÄFER, Anton — Pioneerpataljonist, vanusega 24. veebruarist 1929. a.

KONGAS, Eduard — Pioneerpataljonist, vanusega 24. veebruarist 1929. a.

2. MEREVÄES.

Noorem-leitnandid — leitnantideks:

vanusega 22. detsembrist 1928. a.

NEUMANN, Felix — Merejõudude staabist.

POSKA, Leo — Merekindlustest.

REDLICH, Arnold — Merejõudude staabist.

RINK, Konrad — Merelaevastiku divisjonist.

SAMON, Vladimir — Merelaevastiku divisjonist.

3. SANITAAR KUTSELHIGIST.

Noorem-leitnant — leitnantideks:

TUIISK, Robert — 1. jalaväe rügemendist, vanusega 8. detsembrist 1927. a.

Noorem-leitnantideks:

TENNORIST, Elmar — 1. diviisi laatsaretist, vanusega 24. veebruarist 1929. a.

§ 2.

Vabariigi Valitsuse otsusega 19. veebruarist s. a. loetakse noorem-leitnandi aastmes:

ELBRECHT, Alfred — Lennuväe rügemendist, vanusega 28. novembrist 1928. a.

M. JUHKAM.
Sõjaminister.

Sõjainistri käsukiri Nr. 22.

Tallinnas, 18. jaanuaril 1929. a.

(Korraldusvalitsus.)

Läti Vabariigi Valitsus on otsustanud annetada Läti iseseisvuse 10. aasta mälestusmedalid kõikidele nendele Eesti ohvitseridele ja sõduritele, kes

1) on teeninud Eesti kaitseväe osades või asutustes, missugused ajajärgul 18. novembrist 1918. a. kuni 11. augustini 1920. a. (Läti Vabadussõja kestel) tegelikult osa võtsid Läti vabastamisest, teotsedes praegusel Läti territooriumil punaväe ja Landeswehri osade vastu ning

2) pole kohtu poolt karistatud õiguste kitsendamise või õiguste kaotamisega.

Medali väljaandmiseks käsin kõiki väeosi ja kaitseväe asutusi saata Korraldusvalitsusse hiljemalt 22. veebruariks s. a. 3 eksemplaris nimekirjad ülaltähendatud isikute kohta, kes neist praegu aktiivteenistuses viibivad. Nimekirjades peavad sisalduma järgmised andmed:

- 1) medali saamiseks esitatava auaste, nimi ja praegune amet;
- 2) missuguses auastmes ja ametis ning missuguse väeosa või asutuse koosseisus oli esitatav Läti Vabadussõja ajal ja
- 3) missugusel ajajärgul võttis tegelikult osa Läti vabastamisest.

Samasugused nimekirjad 3 eksemplaris kokku seadida ja saata Korraldusvalitsusse kaitsevääringkondade ülematel ka reservis ja erus olevate kaitseväelaste kohta, kellel teenistusdokumentide alusel on õigus saada medalit. Viimaste nimekirjade esitamise tähtaeg teatatakse täiendavalt ja need tulevad täitmisele alles pärast seda, kui on rahuldatud medalitega tegevteenistuses viibijad.

Andmed, missugused meie kaitseväe osad ja asutused ja missugusel ajajärgul osa võtsid Läti territooriumil selle vabastamisest, Korraldusvalitsusel välja nõuda Vabadussõja ajaloo komiteest ja laiali saata nimekirjade kokkuseadajatele käsitamiseks.

Läti iseseisvuse 10. aasta juubeli medal kantakse Läti Vabadussõja mälestusmärgist (kellel see olemas) või Eesti Vabadussõja mälestusmärgist vasakul. Medalil asemel võib kanda meil maksvate reeglite järgi ka 1 sentimeetri pikkust medali linti. Sellel lindil peavad aga olema peal samasugused ristati asetatud mōōgad, nagu medali lindil. Medali tegeliku väljajagamise korra ja aja määrab kindlaks Korraldusvalitsus.

Õiendus: Minu käsukiri nr. 523 — 20. nov. 1928. a.

P. Lill,

Kindralstaabi kindral-majoor,
Sõjainistri eest.

Sõjakirjandust.**Latviya.**

Technikas Apskats (tehnikka ülevaade — Läti Tehnilise div. staabi väljaanne 1928. a. nr. 6 (19).

Artiklis „K a k s k ü m m e n d v i i s a a s t a t” on toodud lühike ajalooline ülevaade lennuasjanduse arenemisest viimase 25 aasta jooksul. See oli 17. detsembril 1903. a., kui vennad Right'id el esimest korda õnnestus lennukiga 12 sekundiks õhku tõusta, mis loetakse praeguse mehaanilise lennu algpäevaks. Kuid Right'id ei olnud esimesed, kes näitasid, et mehaaniline lend võimalik on. Neil oli arvurikas eelkäijate pere, kes aga lendamises ei saavutanud praktilist tagajärge.

„Õhu-keemilised rünnakud ja elanikkude-eraisikute kaitseorganisatsioonid” sisaldab kirjeldusi sõjagaasi tarvitamise kohta. Tuleviku sõjas gaasisõja võitlusväli laieneb üle kogu riigi, iseäranis üle seljataguste linnade. Kui juba rahuajal ei ole kõik võimalikud kaitseabinõud tarvitusele võetud, võivad vaenlase õhurünnakud riigi tähtsamatesse keskkohadesse juba sõja esimestel päevadel katastrohvileliseks saada. Selgituseks on toodud ülevaade Nõuk.Venes möödunud suvel läbiviidud õhumaanöövritest, mis näitab, kui tähtis ja ka kui raske on linnade kaitse organiseerimine õhurünnaku vastu.

Artiklis „Juhatused autode korras hoiuks” O. Grossbarts annab kasulikke näpunäiteid autodega ümberkäimises, eriti mootori õlitamises ja puhastamises.

Hooratta mootorid raskete põletisainete jaoks”, kol.-leitn. Sivtinsh. Sel ajal, kui keemikud püüavad leida uusi põletisaineid praegu tarvitusel olevate mootoritele, lähevad leidurid hoopis vastupidist teed: nad püüavad leida mootorit nende põletisainete jaoks, mis praegu vähe ehk hoopiski ei tarvitata, ja mis seepärast odavad on. Missugused tagajärjed sel alal seni kätte saadud, on artiklis põhjalikult ära toodud. Kirjutust illustreerivad 27 asjalikku joonistust.

Sama autor, kol. leitn. Sivtinsh, artiklis „Imevgaaside tarvitamine hooratta käimapanemiseks” toob ülevaate tagajärgedest, mis saavutatud gaasi tarvitamisel mootori käima panemiseks. Bensiini asemel tarvitatakse autodes põletispuid või kivisüsa, mis muudetult gaasiks mootorisse juhitakse. Sarnaste mootoritega varustatud autod olla juba tarvitusel Prantsusmaa, Rumeenia, Lõuna-Slaavia ja Ungari sõjavägedes.

Artiklis „Autotranspordi kasutamine sõjas” leitn. Anderson selgitab, missugune võime on transportautol ja millal ning kuidas teda

Gustav Pihlakas

**Paberikaupade, kirjaümbrikute,
kõitmise ja lineerimise tööstus.**

Tallinn, Vaksali pst. 2.

Telef. 4-79 ja 9-65.

Täielikuma sisseseadega sel alal töötav ettevõtte Eestis. Võtab tellimisi vastu kõigilt riigi- ja eraasutusilt, pankadelt, kontoritelt, äridelt ja eraisikutelt. Lineerimise, kõitmise ja paberikaupade alal:

Kontoraamatud igas liniatuuris.

Kopeerraamatud.

Registraatorid.

Kiirõmblejad.

Aktikaaned.

Kaustikud.

Dokumentide mapid.

Teadaannete lehed igas kaustas.

Kirjablokid.

Block-notes.

Paberikorvid.

Kuldkirjatrükk.

Ümbrikud igas suuruses ja värvis äridele pealetükk.

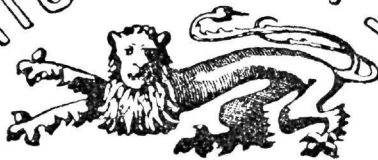
Ilupaberid karpides (Papeteriid).

Postpaberid liht ja linased.

Postkaardi ja amateur albumid suures valikus.

Töö võistlemata headuses. — Hinnad mõõdukad.

KINNITUS AKTSIA SELTS

EESTI LLOYD

KINNITAGE OMA VARANDUS
JA ELU KUNI VEEL AEG!

**Täpsem uur
maailmas**

„Zenith“

Ainuesitaja Eestis

H. Markovitsch

Viru tän. 15, TALLINN.

Samuti ka saadaval suures valikus
kõiksugu

kuld-, hõbe- ja kristallasju.

kasutada tuleb. On toodud ka rida näpunäiteid igasuguse varustuse ja laskemoona laadimise kohta autosse.

Kol. leitn. Antens artiklis „Patarei telefonivõrgu ehitamine manööversõja“ täiendab „Artilerijas Apskats'is“ 1928. a. nr. 5 ilmunud kapten Milleri vastavat kirjutust sidevõrgu ehitamise kohta.

Artiklis „Seibti süsteemi maa telegrafi ja am“ kaptn. Millers annab põhjaliku ülevaate Seibti telegrafi jaama tegevusest, tema käsitamisest ja ettetulevatest takistustest, ära näidates, kuidas neid kõrvaldada.

Artiklis „Kaevikute moondamine ja imiteerimine“ on toodud mitmesuguseid kaevikute moondamisemeetode, selgitades, kuidas neid ära kasutada vastavalt olukorrale.

„Mitmesuguse“ all on toodud järgmised lühemad kirjeldused: „Suurtükiväe ja pommipildujate-lennukite püüded silla hävitamiseks“, „Lennukite võistlused Nõuk. Venes“, „Kuidas hävitada elektriseeritud traattõkkeid“, „Sõjalennukite võistlused Praahas“ ja „Saksa sõjaväe sapeeripataljoni liikumisvahendid“.

E. T.

Prantsusmaa.

„Revue Militaire Française“ nr. 91, 1. jaan. 1929. a.

„Exelmans'i diviis.“ (28. august 1914.a.) 35. jalaväe diviisi tegevuse kirjeldamise järg 5. armee tiivliikumise kaitsel.

„Marokkos asuvad rahvused.“ Autor, kapten Loup, seab enesele eesmärgiks liikata ümber Prantsusemaal eneses laialt maad võtnud arvamise, nagu oleks Marokko araablase maa. Autor tõendab, et Marokko pärisrahvaks osutuvad berbäärid. Vaatamata, et viimased aastasadade kestvus on sunnitud alistuma uuesti juuretunud rahvastele (kreeklased, roomlased, karfageenlased), on nad siiski suutnud senini alal hoida oma rahvust. Araablased ilmuvad Marokkosse vaid alles VIII-dal sajangul, sundides berbääre tunnistama Muhameedi usku, kui ainust õndsakstegevat.

Praegust on väliselt peaaegu võimata vahet teha berbääri ja araablase vahel. Kuid iseloomult olevat mõlemad rahvused täielikult erinevad.

Autor väidab, et berbäärid olevat suurepärased jalamehed, araablased aga — ratsamehed.

Peale berbääride ja araablase asuvad Marokkos veel vähemal arvul juute, neegreid ja eurooplasi.

„Montdidier. 8. aug. 1918. a. 42. diviis.“ Kol.leitn. Grasset jätkab 42. diviisi tegevuse kirjeldamist Montdidier lahingus.

„Saloonika rinde läbimurre.“ Käesolev artikkel kujutab enesest Jugoslaavia kindralstaabi ül. esimese abi kindr. Kalafatovitši ettekanne Belgradis Saloonika rinde läbimurde 10-da aastapäeva puhul. Ettekandel viibisid paljud välisriikide sõjavägede esindajad. Ettekanne oli prantsuskeelne. Autor kirjeldades serblaste ja prantslaste masendavat edu saksa-bulgaaria armee vastu septembris 1918. a. väidab, et serblaste ja prantslaste edu põhjuseks oli Saksa väejuhatuse eksimine strateegia algnõuete vastu. Saloonika rindel olevat sakslaste puudunud strateegiline varu, mis oleks olnud küllalt võimas serblaste ja prantslaste läbimurde likvideerimiseks. Autor protesteerib kindral Ludendorfi väidete vastu (teoses „Meine Kriegserinnerungen“ — R. Tck.), nagu oleks Saloonika rinde läbimurre olnud võimalik ainult bulgaarlaste loobumisest võitlusest ja nagu oleks sellele loobumisele kaasaaitanud liitlaste kuld. Bulgaarlased olevat võidelnud, autori tõendusel, väga süüdiste ja suure energiaga... Üldiselt olid Saloonika rinde läbimurde tagajärjed bulgaarlastele õige kurvad. Nagu teada, oli ülalnimetatud läbimurre bulgaaria armee kapituleerimise põhjuseks.

„Autode näitus 1928. a.“ Autode näitus 1928. a. korraldati kolmes järgus, pikemate vaheaegadega, 6 kümnepäevalise kestvusega. Esimesena korraldati tuiisimi autode, teisea — mootorrataste ja kolmandana — veoautode (siia kuulusid ka auto-omnibusid jne.) näitus. Näitusel selgus, et mootorite ehitus on märgata üldiselt stabiliseerumist. Domineerivad 6-tsilindriliste mootoritega varustatud autod. Ainult mõned üksikud autotüübid omavad veel 8-tsilindriliste mootorid. Erilist tähelepanu väärisid näitusel sisseade auto-maatseks õli puhastamiseks ja õhujahutuse sisseade autodel.

Uudiseid välisriikide sõjavägedest.

Sõjakirjandust.

R. Tck.

KÕIGE PAREMAD
**seina ja laua
kellad**
„Jungmans“

Ainuesitaja Eestis

H. Markovitsch

VIRU TÄN. 15, TALLINN.

Samuti ka saadaval suures valikus
kõiksugu

kuld-, hõbe- ja kristallasju.

Saksamaa.**MILITÄR-WOCHENBLATT Nr. 22 — 1928.**

Mainime tähtsamaid artikleid:

„Viimased võitlused Lääne rindel 1918. a.“

„Uus Prantsuse jalaväe eeskiri I osa, tehniline väljaõpe. („Sõdur“is 1928 on toodud eeskirja ülevaade „La France Militaire“st).“

„Ametlikke arve Itaalia kaitsejõududest“.

„Mõtteid uue välikindlustuste eeskirja puhul“.

Kapten Mack: „Tank-miin välisajakirjanduse valgustuse“.

„Sanitar-ohvitseride uuest teenistuskäigust“.

„Teateid Reichswehri elust.“

MILITÄR-WOCHENBLATT Nr. 23 — 1928.

„Baieri kroonprints Ruprecht'i päevik.“

„Poola 10. aastapäev.“ Poola tugevumine pahandab autorit: Poola olevat kujunenud Euroopa poliitiliseks tulepurtskemäeks, arvab Mil. Wochenblatt'i autor.

„Ühelahingu ebaedust 1916 ja selle õpiseid.“ Kirjeldatakse Brüsselovi läbimurret

juuni-juulikuul 1916. a. edelapool Luzk'it. Tuuakse kui näidet paanika kohta.

„Soomusvankrite ehitamisest.“

„Reichswehri elust“**MILITÄR WOCHENBLATT nr. 24—1928.**

„Reichsheer 1928. aastal.“ Ülevaade Reichsheeri elust. (Nüüd pooldatakse nime-
tust „Reichsheer“, sest kaitse mõiste rõhutamine ei rahulda sõjaväelisi ringe. K.)

Viceadmiral dr. v. Mantey:

„Õpised meresõjast.“

Kol.-leitn. Mendel: „Varustuse suuren-
damise nõudmised Prantsuse 1929. sõjaväe-eelarves.“

„Õhukallaletungidest ja paanika-
kast.“

„Kindralfeldmarssal Colmar va-
bahärra von de Goltz.“

Mälestusi ta isikust ja tööst.

„Aktiivne jõgede kaitse.“ „Täien-
dusosa k. k. ZB26 (Tshehho-Slovakkia) juure.“

Kol.-leitn. Benary: „Inglise hobune Pa-
lestiina sõjaväljal.“

„Paanikast 1918. a. kaitselahin-
gutes.“

„Prantsuse jalaväe rügemendi rel-
vastusest.“

„Reichsheeri“ elust.

K

Kaitseväe elu.**Vabadusristi Vendade Ühenduse Narva osakonna tegevusest.**

10. veebruaril s. a. pidas Vabadusristi Vendade Ühenduse Narva osakond oma korralise aastakoosoleku. Juhatusse käesoleva aasta peale valiti: esimeheks — kindral A. Tõnisson, abiesimeheks — kolonel-leitnant G. Leets, sekretäriks — kolonel-leitnant A. Šervel, laekahoidjaks — hra V. Sõerd, juh. liikme kandidaatideks —

major E. Melts ja hra J. Sõster. Revisjoni komisjoni valiti: esimeheks — kolonel-leitnant P. Triik, liikmeteks — major H. Matson ja hra J. Luts, kandidaatideks — kapten J. Lepp ja hra J. Välbe. Aukoh-
tusse: esimeheks — kolonel A. Pulk, liik-
meteks — kolonel-leitn. G. Leets, kolonel-leitnant A. Šervel, kapten J. Lepp ja res.-
leitnant O. Pakkas, kandidaatideks — ma-
jor H. Matson, kapten R. Uuk ja veltveebel R. Terno. Volinikkudeks Ühenduse ko-

KUMMI TEHAS**EESTI KUMMITÖÖSTUSE OSAÜHISUS**

SOOVITAB OMA SAADUSI:

KÕIKSUGU TEHNILISI KUMMI TARBEID, VEE- JA AURU-
VOOLIKUID, SPIRAAL VOOLIKUID, KUMMI KONTSAKAIT-
SEID JA TALDE, MÄNGUPALLE, KUMMI JALANÕUSI jne jne.

KONTOR JA LADU: TALLINNAS, VÄIKE KARJA TÄNAV 1.

TELEFON 4-03.

gusse valiti kolonel-leitnant G. Leets ja kolonel-leitnant A. Šervel, kandidaatideks kolonel A. Pulk ja major E. Melts.

Osakond koosneb uuel tegevusaasta algul 53 tegev- ja 31 toetajast liikmest. Liikmemaks määrati 2 krooni peale aastas.

Eelarve võeti vastu järgmisel kujul — sissetulekud: eelmise aasta ülejääk — Kr. 582:94, liikmekas — Kr. 130, võlgnikutelt — Kr. 140, ettenägemata tulud — Kr. 17:06, kokku — Kr. 870.—; väljaminekud: toetus „Narva poiste“ mälestuste kirjastamiseks — Kr. 150, kantslei kulud — Kr. 10, ettenägemata kulud — Kr. 60, kokku — Kr. 220. Seega loodetav aasta ülejääk — Kr. 650.—.

Tegevusekavasse 1929. aastal seati üles: a) mälestuste ja materjalide kogumine Vabadussõjast, — eriti selles osas, mis puudutab Narvat ja tema ümbruskonda (Osakonna liikmetelt ja kohapealsetelt tolle aja tegelastelt), b) kogutud mälestuste ja materjalide edasitoimetamine Ajaloo Komiteele.

Vabadusristi 10 a. juubeli puhul 24. veebruaril s. a. otsustati osa võtta selle päeva garnisoni paraadist erikava järgi ja õhtul korraldada osakonna traditsiooniline kinnine aastapidu 1-se jalaväe rügemendi ohvitseride kasiinos. —x.

Soome saadiku Minister Vuorimaa kingitus Pärnu garnisonile.

Möödunud suvitushooajal Pärnus veetis oma suvipuhkuse meie vennasrahva Soome saadik hra minister Vuorimaa. Ta võttis elavalt osa kõigist kaitseväe pidustustest ja suure huviga jälgis kaitseväe spordi- ja laskevõistlusti.

Lahkudes Pärnust jättis ta meile parimad mälestused. Hiljuti saabus temalt üllatus — ta kinkis Pärnu garnisoni väeosade kompaniide vaheliseks võistluseks kallihinnalise rändauhinna: hõbekuju „Võit-

ja“ hõbe, graniit, marmor ja puust alusel. Auhinna statuut tuleb väljatöötamisele lähemal päevil kompaniiülemate poolt.

Missugune kompanii omab esmakordselt auhinna ja kinnitab tema külge enda nimetuse — see selgub veel käesoleval aastal. E—dt.

Soovitab suures valikus:

naisterahva käekotte, portfelle, summadane, rahataskuid. Mitmesuguseid hobuseriistu ja muid nahast töid Paranduste vastuvõtmine kõigi ülemalnimetatud tööde peale ja kulunud nahkasjade uuesti värvimine. **Kaup oma töökojas valmistatud, kõrgeväärtusline ja odav.**

J. Tallikas
sadulsepa tööstus ja kauplus
Vana Viru 5. Uue tänava algul.

1. diviisi laatsaret.

22. I 1919. a. — 22. I 1929. a.

22. jaanuaril 1929. a. pühitses 1. diviisi laatsaret oma tegevuse kümnendat aastapäeva. Rasked ning vaevarikkad olid tema esimesed aastad. Nagu suurem osa teisigi väeosasid ja asutusi sai tema ellukutsutud Vabadussõja päevil, siis kui vaenlane meie vaprate vägede poolt Narvajõe taha oli paisatud. 1. diviisi külgehakkavate haiguste vastu võitlev lentsalk, millest 1. diviisi laatsaret võrsunud, vormeeriti Tallinnas, kuid paar päeva hiljem oli tema juba Narvas. Esialgne lentsalga tegevus seisis haigete edasisaatmises teistesse haigemajadesse ning desinfektsiooni toimetamises. 14. märtsil 1919. a. sõidab lentsalk Rakverre ning avab seal õpetajate seminari ruumides haigemaja. Siin tuli võidelda suurte raskustega, puudusid hädatarvilikud arstimid, arstiriistad, desinfektsiooni vahendid, isegi voodid ning ihupesu. Kuid tänu lentsalga juhtiva personali tegevusele, saadakse ka neist raskustest üle, ning peagi on haigemajal tarvilikud esemed, kuigi piiratud arvul.

1919. a. sügisel, kui külmade ilmade tulekuga haigete arv suurenes, ei suutnud haigemaja neid ära mahutada ja lentsalgal tuli avada osakond Vaivara mõisas.

25. oktoobril 1919. a. asub lentsalk uuesti Narva ning avab haigemaja end. maakonna haigemaja ruumides, mis asuvad linna serval Narvajõe paremal kaldal. Vahepeal kuulutakse välja rahu, kuid raskemad päevad lentsalgal seisid alles ees, nimelt võitluses plekilise soojatõbe taudiga. Eesti piiridesse sissetoodud plekiline soetõbi levines kiiresti ning peagi oli tema võimuses Narva ja tema ümbrus. Põhja-Lääne armeelt, kes võimetus oli taudiga võitlemises, võetakse lentsalga poolt üle nende Narvas asuvad haigemajad. Neis puudusid arstimid, puudus pesu, isegi voodid. Suurem osa arstlisest personalist oli

haige. Teenistusse võetud uued isikud jäid juba paaripäevalise töötamise järele haigeiks. Lentsalga personali ennastsalgav töö annab ka siin ennast peagi tunda. Haigete arv hakkab kahanema ning soojade ilmade tulekuks on taud likvideeritud.

Seega lõpeb lentsalga otsekohene ülesanne ning 15. juulist 1920. a. nimetatakse ta ümber 1. diviisi laatsaretiks.

Laatsaret jääb endise maakonna haigemaja ruumidesse, avab sise-, haava-, nakkus-, naha ja suguhaigete jaoskonnad. 1922. a. alates avatakse suvisel hooajal Narva-Jõesuus sv. sanatoorium, algul üüritud majades ja 1927. aastast saadik omas suvilas, mis asub merekaldal männipuu pargis ilusa vaatega merele ja mis on üks kaunimatest kohtadest kogu Narva-Jõesuus.

Arstiteadus areneb kiiresti, alatasa tarvitusele võttes uusimaid ravitsemissuhteid ning abinõusid. Seda arenemiskäiku on laatsaret alati teravalt silmas pidanud ning püüdnud täiendada end ajakohaste arstiriistade ning abinõudega. 1928. a. jõuab laatsaret juba niikaugele, et saab omale sisse seada Röntgeni kabineti, mille järele juba ammu tarvidust tunti.

Ajakohase arstiabi võimaldamine meie kaitsevæele — see oli ning saab ka edaspidi olema 1. diviisi laatsareti ülesandeks.

1. diviisi laatsareti ülemarstiks on praegu san.-kol. J. Eberhardt.

Uusi raamatuid kindralstaabi raamatukogus.

9831. Corpus juris civilis. Vol. primum. Editio octava. Berolini.

9832. Corpus juris civilis. Vol. secundum. Editio septima. Berolini.

Vea õiendus.

„Sõduris“ nr. 5 lhk. 101. 18. rida ülevalt on trükitud . . . põhjalikumat arusaamist. Peab olema . . . põhjalikumat arutamist.

SISUSTIK: M. Juhkam. Üheteistkümnnes peatus. — J. Tõrvand. Muljeid ja mõtteid külaskäigult Latvijasse. — A. Kasekamp. Vabadusristi 10 aastat. — S. Pinding. Vabaduse Risti. Vabaduse Risti Vendade Ühenduse tekkimise lugu ja lühike tegevuskirjeldus 1923—1926. aastate kohta. — Vabadusristi Vendade Ühenduse Tallinna Osakonna tekkimine ja tegevus 1927.—1929. a. — G. L. Vabadusristi Vendade Ühenduse Narva osakond. — Vabadusristi Vendade Ühenduse Viljandi osakond. — Kokkuvõte Vabadusristi Vendade Ühenduse Valga osakonna tegevuse kohta. — R. K. Pusta. Vabadusristi deviis. — K. Terras. Vabadusristi põhikirja valmimisest. — Poola-Eesti sõprusühing. — „Polska Zbrojna“. Poola leegionide II brigaadi lahkumine Austria väest ja Austria-Vene rindest üleminek 15. veebr. 1918. a. — E. Jozsef föherceg tabornagy: A Viágháboru amilyennek én lattam. — G. Leets. Vabadussõja esimesi lahinguid Narva all. — H. Grabby. Raskuspunkti mõiste ja tema väljendus juhi käsus. — T-a. Mõtteid Prantsuse sõjaväe üheaastasest teenistusest. — V. Küllaots. Mõtteid rännaku korraldamisest suuskadel. — J. Org. Märkmeid sõdurite toitmise kohta. — H. Kurg. Oma ettepaneku selgitamiseks. — G. Leets. „H. Kurg. Oma ettepaneku selgitamiseks“ puhul. — A. Treumund. Laeva juhtimisest. — Sõjaväelisi teateid. — Ametlik osa. — Sõjakirjandust. — Kaitsevæe elu.

Põllumajandusline Keskkühisus

„Estonia“

PEAKONTOR: Tallinna, Jaani tän. 6.   Telegr. aadr.: „ZENTRESTONIA“.

Kõnetraadid: Juhatus 18-91, 20-94, 25-19, kaubaosakond 20-90, võikaub. osakond 33-65.

Umakapitalid üle 600.000 krooni.

Liikmeid – piimaühinguid 215.

Ostab piimatalitustelt

võid, kaseini ja muid piimasaadusi.

Soovitab piimatalitustele

piimatööstusmasinaid ja tööstustarbeid.

Karjapidajatele jõutoitu.

Omakauplused Tallinnas:	Jaani tän. 3.	Tel. 8-45.
	Müürivahe tän. 10.	„ 23-09.
	C. R. Jakobsoni tän. 4.	„ 5-18.

Müügil: või, piim, juust, munad, vorstid, singid, konservid jne.

**Kõik sõjaväeosad
ostavad**

kõige soodsamatel tingimustel

rasva- ja lihasaadusi

Ühisus

„Estonia Eksporttapamajad'elt“

Tallinn, S. Tartu mnt. 79.

Postkast 33

Telef. 29-53 ja 25-51.

Igasugu

**RAADIO-
tarbeasju ja
vastuvõtjaid**

müüb odavasti

„STANDARD ELECTRIC“

Vene tän. nr. 11-a.

TALLINN.

VABRIK:
Järvakandis.
Tel. Lelle 7.

Järvakandi klaasivabrik

KONTOR:
Tallinnas,
Süda 1.
Tel. 15-38, 5-27.

Ainus mehaaniline klaasitööstus Eestis.

Fourcault sisseseade

valmistab moodsa mehaanilise tööstusviisi juures
kõrgeväärtuslikku

heledat tahvelklaasi

igas suuruses ja paksuses.

Järvakandi spetsiaal-aknaklaas on hea-
duselt parem vastava sordi import-klaasist.

Tellimused kodumaa tarvitajatelt täidetakse
väljaspool järjekorda mõne päeva jooksul,
sest tootmine ületab siseturu kogutarvi-
duse mitmekordselt.

Ainus mehaaniline klaasitööstus Eestis.

Igasugused järelepärimised leiavad kiire ja hoolika tähelepanu.

„Opera“
vahvlid

„Pähkel“
vahvlid

„Assorti“
vahvlid

„Austriid“
vahvlid

„Shokolaad“
vahvlid

Shokolaadi- ja biskviiditehas

Aksia = Selts

Ginouker & Ko.

Tallinn

Vahli-
pulgad

Vahli-
tahvlid

„Edelstein“
vahvlid

„Lössnitz“
vahvlid

„Juust“
vahvlid

Suurveski

J. Puhk & Pojad

Tallinnas.

Tarvitage ainult meie

suurveski jahusid.

Saadaval igas parimas äris.

PEAKONTOR: TALLINNAS, Rannavärava puiestee Nr. 21, telefonid 15-84 ja 26-15
KONTORID: Tartus, Narvas, Pärnus, Viljandis, Valgas, Petseris, Rakveres, Jõgeval,
Tapal ja Nõmmel.

**Parim,
moodsaim ja
soliidseim
jalanõu**

**kannab
kaitsemärki**

Estoking
Tallinn

TH. STEMPEL

TALLINN

PIKK TÄN. 15. ASUT. 1867.

PESU,
LINANE JA
KUJUTUD KAUP
KARDINAD JA
VAIBAD.

Pikalaenu Pank - Tallinn

Telegrammi aadress: Riigipank.

Telefoni numbrid:

President	14-91
Direktor P. Kurvits	32-34
Direktor B. Rostfeld	27-87
Inspektor, Pearamatupidaja	1-68
Hüpoteeği jaosk. ja operatsiooni saal	14-72
Raamatupidamine, eksperdid	18-20

A.-S. „SILVA”

Tallinn, Merepuiestee 17.

Telegr. aadr.: „Silva”-Tallinn.

TELEFONID:

Juhatus: 21-38 ja 9-00. Kauplus: 18-09 ja 21-37.

Kontor: 13-80 ja 9-29. Metsaosak.: 13-20 ja 21-39.

Igasuguste põllutööriistade ja masinate ladu ja müük.

Igasuguste ehitusmaterjalide, nagu: palkide, laudade, lubja, tsemendi, gipsi, katusepapi, katusepleki, igat sorti raua, raudtalade, naelte jne. ladu ja müük.

Igasuguste metsamaterjalide ost, ümbertöötamine, müük ja eksport.

Igasuguste naftasaaduste ladu ja müük.

„SHELL“ petrooleumi, bensiini ja õlide ainuesindus Tallinnas.

Ameerika „McCormick’u“ mootorite, vilja- ja heinaniitjate ning teiste põllutööriistade ainuesindus Eestis.

Th. Flöther’i põllutöomasinate ja riistade ainuesindus Eestis.

Ameerika „FIRESTONE“ autokummide ainuesindus, ladu ja müük.

Ameerika „STUDEBAKER“ automobiilide ainuesindus Eestis.

Ameerika „BROCKWAY“ veoautode ainuesindus Eestis.

Kreenholmi Puuvillasaaduste Manufaktuuri

Asutatud 1857. a.

Osaühisus.

Asutatud 1857. a.

—❖—
Ketrusvärtnaid 500.000.

Kangrutelgi 4.000.
—❖—

Valmistatakse:

puuvillariiet igat seltsi -- pleekimata, pleegitud ja värvitud; **lõnga, sukalõnga ja vatti.**

VABRIK: KREENHOLM, Narva kaudu.

VALITSUS: Tallinnas, Pikk tänav 68, telef. 7-31 ja 32-95.

LADU: Tallinnas, S. Karja tänav 13.

EESTI-POOLA PETROOLEUMI ÜHISUS

S. Brzemyski & Ko.

„Eestipolmin“

POOLA RIIGI NAFTASAADUSTE VABRIKUTE PEAESITUS EESTIS

Soovitab odavate hindadega:

Mootori-, auto- ja tsilindriõlised, bensini, naftat ja igasuguseid nafta saadusi.

CHANDLER'i autod

Vestinghouse õhkpiduritega automaatse chassis määrimisega ^{12/50} ja ^{18/60} HP 6 tsilindr.
^{20/100} HP 8 tsilindr.

„FISK“ autokummid

mis vastupidavamad, seega kõige kasulikumad.

TALLINN, LAI tänav Nr. 1.

TELEF. 14-95 JA 15-64.

EESTI KOMMERTS PANK

PEAPANK: TALLINN, S. KARJA 7

Osakonnad: Tartus, Viljandis, Pärnus, Valgas, Petseris, Narvas ja Haapsalus.

Pangal oma telefoni keskjaam väljakutsega „Kommertspank“. Peale selle otseühendus panga juhatusega telefonid 9-89, 1-57 ja 22-0.)

Telegraafi aadress: **KOMPA.**

**Sissemakstud
põhikapital
Fr. 1.400.000.—**

Võtab raha hoiule ja maksab kõrget ajakohast protsenti

Annab laenusid vekslite, obligatsioonide ja mitmesuguste väärtuste kindlustusel.

Üstab ja müüb välisraha ja tšekke Eesti Hüpoteeegi Panga pantlehti Eesti 1927. a. välislaenu pabereid.

Saadab raha teistesse linnadesse kodu- ja välismaal.

Toimetab kõikisugu pangaoperatsioone.

Korrespondendid kõigis kodumaa linnades, alevites ja tähtsamates välismaa linnades.

Kiire pangatalitus.

PANGA JUHATUS.

A - S. „LIHAPRODUKT“

**Eksporditapamad,
külmetushooned ja vorstivabrik**

Asub end. A-S. „Külmetus“e ruumides;

Koplis, Bekkeri tehases nr. 1.

Telef.: 21-12 ja Koppel 22.

Linna kontor: Lubja tän. 7-a. Tel. 34-19.

Ostab:
**veiseid, sigu
lambaid ja vasikaid**
sise- kui ka välisturu jaoks.

Valmistab:
igapäev igasuguseid värskaid **vorste**
kui ka **suitsetatud sealih**a (sinke,
rulette, ribi jne.) sise- kui ka välisturu jaoks.

KULLA-
SEPAKODI **P. LANGE** TALLINN
KUNSTUSE 6

SUUR VALIK

briljant-, kuld-, hõbe-
ja kristallasju, sein-,
laua-, tasku-, käe- ja
spordikellasid pare-
matest Shveitsi
vabrikutest.

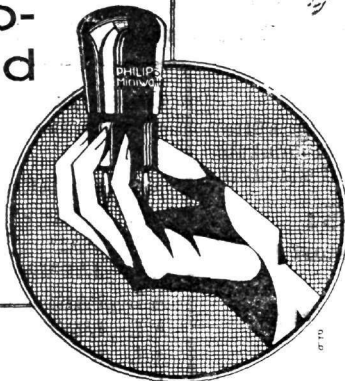
I järgu kullasepa-, kellasepa
ja graveerimistöökoda.

Hinnad väljaspool võistlust.
Töö korralik.

Kõlarikka
ja puhta
vastuvõtu
kindlustavad
Teile

PHILIPS

raadio-
lambid

PHILIPS
-MINIWATT-

Täpsem
kell

OMEGA

„OMEGA“ ja teiste üleilma
tuntud vabrikute tasku- ja käe-

UURID

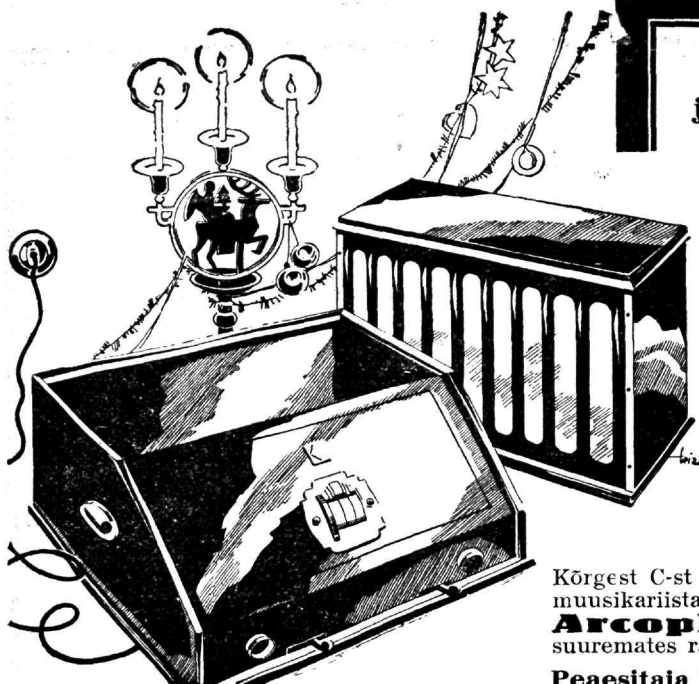
GUSTAV BECKER'i ja KIENZLE
seinakellad ja äratajad.

Kõlbulikud auhindadeks:
Hõbe karikad, Eesti kannud jne.
**Kalliskivide-, kuld-, hõbe-
ja kristallasjade** suur ladu.

O/ü J. RUBIN,

asut. 1880 a.

TALLINN, Viru tän. 17. Kõnetr. 25-64.

Ainult üks lüke
ja Euroopa mängib Teile!

Telefunken G

suursaavutus

„TELEFUNKEN“ aparaatide osas —
toob Teile kõlarikkalt ja puhtalt
kuuldavale jaamu, mida teiste apa-
raatidega vaevalt kätte saate. Väli-
muselt kaunim mahagoon — sise-
muselt originaalne konstruktsioon
uusimate tä endustega, nagu gram-
mofoni ühenduse ja teiste tehniliste
peensustega.

Nõudke demonstreerimist.

Kõrgest C-st kuni madala passinoodini kuulete igat
muusikariista „TELEFUNKEN“ valjuhääldaja
Arcophon'iga. Müük parimates ja
suuremates raadioärides.

Peaasitaja Eestis

ins. Hermann Oesterlein,

Tallinn, Vene tän. 11
telefonid 7-84, 25-79

Siemens-Schuckerti vabrikud A.-S., Siemens & Halske A.-S., Berliinis ja
„Telefunken“ Selts, traadita telegraafi jaoks p. w. Berliinis, esitaja Eestis.

A/S Tallinna Laevavähisus

Laevaomanikud ja agendid.

Osakonnad: Narvas, Pärnus ja Paldiskis.

Vanem laevanduse ja merikaubanduse alal tegutsev ettevõtte Eestis.

Asutatud 1911. aastal.

Õhnikapital Skr. 300.000.— Seised kapitalid Skr. 290.000.—

SUTELAOD:

Inglis ja Poola parimaid aurusüsi, sepastüsi ning kütte-
ja valukoksi sadamas otse laevast ja laost mõõdukate
hindadega ning soodsate maksutingimustega alati saadaval.

LAEVATARBEAINETE KAUPLUS:

Müük laost igasugu laevatarbeaineid ja varustust laeva-
dele ja merimeestele.

LAEVADE PARANDUS JA LAEVATARBE- AINETE VALMISTAMISE TÖÖKOJAD:

Sadama tän. 3, kõnetr. 5-39.

S. Patarei tän. 18-20, kõnetr. 10-80.

Võetakse parandusele kõiksugu mootoreid, laevamasinaid
ja muid laevade osi; niisama ka laevakere kui ka
takelaashi alal.

Omad ja valitsemisel olevad laevad

T. D. V.

A/L „KAJAK“	... 5.200
A/L „KALEV“	... 3.000
A/L „MAI“	... 2.200
A/L „JÄRVAMAA“	1.900
A/L „PAKRI“	... 1.900
A/L „LIRO“	... 1.900
A/L „KAI“	... 1.800
A/L „KODUMAA“	1.400
M/L „LÄÄNEMAA“	750
M/L „VIRUMAA“	.. 750

A-S. A. EINPAUL

TALLINN,

Siimoni tänav 19.

Kõnetr.: 22-24, 34-49 ja 8-43.

Eriala: või, kanamunade ja kaseiini eksport.

Piimaäri ja meierei.

Ladus: Meiereitarbed, nagu: võitünnid, sool, pergament, võivärv, kultuurhape, piimaveo kannud ja m.

Ilmakuulsa Hollandi taimevõi tehase „Van den Bergh's Fabrieken“ ainuesindaja Eestis.

Ladus alati võistlemata headuses

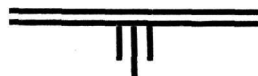
taimevõi „SANELLA“ ja rasv „ALMA-FETT“.

Likööri- ja napsivabrik

O/ü „Emlo“

Tallinn, Pikk 17, Börseskeller.

Telefon 16-02.

Soovitat eriti:

Honjak:

Vieux,
Très vieux,
Extra très vieux:

Liköörid:

Crème d'Orange,
Crème de Mandarine,
Cherry Brandy jne.

Napsid:

Kümmel,
Subrovka,
Vodka jne.

Saadaval igast paremast veinikauplusest Eestis.

Koguduste Pank

Tartus, Suurturg 3.

Kõnetr. 11-67.

Võtab raha hoivule.

■ ■ ■

Annab kõiksugu laenusid.

■ ■ ■

Tolmetab rahasaatmist
igale poole üle Eesti.

Silikat telliskiviabrik

Nõmme, Pärnu mnt. 4, tel. 15-08

Kontor: Tallinnas, S. Tartu mnt. 3, tel. 19-61

soovitab ehitajatele omi telliskive

*ja annab nõu ehituse asjus, ning müüb
ehituskrunte. Alates 1929. aastast ei müü
vabrik enam omi kive esitajale kaudu.*

Ojü „SILIKAT“

Asut. 1907 a.

Kindlustuse Selts

Asut. 1907 a.

„Eesti“

(Eesti Kindlustuse Selts)

Kõige suurem ja vanem eestlaste poolt asutatud
üleriiklise tegevuspiirkonnaga kindlustusettevõte.

Vastutussummad üle 1.000.000 kr.

**Tule-, elu-, murdvarguse-, klaasi-, rahe-
:: ja koduloomade kindlustused. ::**

Edasikindlustuste vastuvõtmine valdade vastastikku kindlustusseltsidelt.

Valitsus: Tartus, Suurturg 10, omas majas. Telefon 1-72.

O s a k o n n a d:

Tallinnas S. Karja nr. 3. Telef. 22-47.	Pärnus, Rüütli nr. 28. Telef. 1-75.	Viljandis, Lossi nr. 14. Telef. 2-42.	Valgas, Kesk nr. 23. Telef. 1-30.
Võrus, Aleksandri nr. 34.	Rakveres, Lai 17. Telef. 1-10.	Petseris, Riia nr. 26. Telef. 86.	Kuresaares, Raekojas.

M. Jänes'e suuräri

Tartus,

Kaubahoov 11/12.

Kõnetraat 5-91.

**Soovitab
sõjaväelastele!**

Diagonaali

palitu, mundri ja
pükste jaoks
kaitsevärvi ja punast.

Impregneeritud
palitu- ja kitliriief
ja impregneeritud Ingl.
vihmamantleid.

Hinnadvõisilemata odavad

M. Jänes'e suuräri

Tartus,

Kaubahoov 11/12.

Kõnetraat 5-91.

KAUBANDUS-TÖÖSTUS AKTSIASELTS

«Kreenbalt»

TALLINN, SUUR KARJA 13 :: POSTKAST 346

Telegr. aadr.: „Kreenbalt“, Tallinn. :: Telefonid: 2-41, 24-66, 31-58 ja 31-02.

Järgmiste kodumaa tekstiilvabrikute müügikeskkoht ja pealadu:

*Kreenhofmi Puuvillasaaduste Manufaktuuri O-ü.
Balti Puuvilla Ketramise ja Kudumise vabriku A-S.
Sindi Kalevivabriku ühisuse, end. Wöhrmann ja Poeg.
Eesti Niidi vabriku ühisuse.*

Kõikide ülevalnimetatud vabrikute saaduste en-gros müük, nimelt:
*igasugused puuvillariided pleekimata, pleegitud, värvitud,
triikitud, merseeritud, lõngad, puuvillane vatt j. n. e.
Kärrade ja daamide paitute, kostüümide, üfikondate
riided, tekid, rätikud, villane vatt j. n. e. Kõik sordid
õmblusniiti: valge, must, värviline.*

Hambapasta

„Isis“ kreem

„Isis“ puuder

„Isis“ seep

kõik välismaa

lõhnaõlid

puudrid j. n. e.

Täna miljonär, homme kerjus

on igaüks, kes küll kokkuhoidmise, hoolsa töö ja usinuse läbi kallid varandused kokku on osanud panna, kuid neid alal ei oska hoida. Vähe on isiklikust ettevaatusest ja kontrollist — kaaskodanikkude lohakus, kuritahtlus, õnetu juhus jne. võib aastate pikkuse vaevaga kogutud varanduse mõne tunni jooksul tuleroaks muuta. Varas jätab veel varna seina, kuid tuli ei jäta sedagi.

Kriis tabab silmapilkselt

ja kõige soliidimat äri meest ja töösturit, kes oma kaupade transporteerimisel tarvilikke ettevaatuse abinõusid tarvitusele ei võta. Teie kaup võib küll hästi pakitud ja õigel ajal väljasaadetud olla, kuid selle peale vaatamata varitsevad seda teel tuhanded hädahojud: rong võib hukkuda, laev põhja minna, kauba ladu maha põleda, osavad kelmid võivad oma osa pärida jne. jne., nii et mitte üksi loodetav kasu, vaid ka kõik kaupadesse mahutatud algkapital ühe korraga kaotatud võib saada.

Taba silmapilku õigel ajal

ja kinnita oma vara tule ning veoõnnetuste vastu varem, kui see hilja on. Kinnitamine ei loo küll uusi varasid juure, vaid ainult jaotab üksikute kahjusid hulkade vahel. See väikene osa jaotussummast, mida, preemia näol maksma pead, ei ole kellegi majapidamisele koormav, tasutud kahju õnnetuse korral päästab aga iga majapidamise hävinemisest.

Tule-, murdvarguste-, maa- ja mereveo, auto-kasko, raha-, väärtpaberite, väärtsaadetiste, klaasi- ja kasko-kinnitused.

Eesti Kinnitus - Aktsia - Selts

„Polaris“

Juhatus asub Tallinnas,

Vanaviru tän. 12.

Kõnetr. 7-38 ja 14-41.

Osakond asub Tartus, Lihaturg 7.

Kõnetraat 6-75.

Agendid igas linnas.

Agendid igas linnas.

7. 10/2224

Kõik suitsetavad

Aktsia Selts

Ka De We

tubakasaaduseid

selfepärast

- 1) et see tehas ei ühine trustiga,**
- 2) ei tõsta oma saaduste hindasid,**
- 3) ei muuda oma saaduste kõrget headust.**

Saku õlletehas A|s.

ÕLU

JA

MÕDU

PEALADU:

Tallinn, S. Kloostri 10/12. Kõnetr. 17-48.